

DR. ZALA JÚLIA:

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT VII. KONGRESSZUSA ELŐTT

A Magyar Szocialista Munkáspárt kongresszusa nagy jelentőségű esemény nemcsak a párt, hanem az egész ország életében. A kongresszus értékeli eddigi társadalmi és gazdasági fejlődésünk menetét, és egyben irányt szab, távlatokat nyit meg további előrehaladásunknak.

Nagy jelentősége van a kongresszusnak a statisztika számára is. A statisztika, mint ismeretes, a társadalmi és a gazdasági jelenségek rendszeres elemzésével foglalkozik. Tervgazdálkodásban a statisztika a gazdaságpolitika egyik segédeszköze, s természetesen a gazdaságpolitika közvetlenül befolyásolja a statisztikai munkát is. Más szóval: az alapvető párt- és kormányhatározatok minden alkalommal utat mutattak és mutatnak a jövőben is a statisztikai munkának. Ez az útmutatás világosan tükröződik az elmúlt három év statisztikai munkájában.

1956 novemberében és decemberében a párt arra mozgósította az ország összes haladó erőit, hogy minél előbb indítsák meg a termelést, tegyék zavartalanná a közlekedést, a lakosság áruellátását. A baráti országok ugyanakkor gyors és nagymennyiségű anyag- és áruszállításokkal siettek segítségünkre. A statisztika feladata volt, hogy számot adjon arról, milyen ütemben valósul meg a párt és a kormány által célul tűzött gazdasági konszolidáció.

1956 decemberében még hiányos volt a vállalatok adatszolgáltatása, mint ismeretes erősen meglazult az állami fegyelem. A Statisztikai Hivatal központi és területi szerveinek ezért új módszereket kellett bevezetniök ahhoz, hogy számot adhassanak — még pedig lehetőleg igen gyorsan — a konszolidáció menetéről. Például: tekintettel arra, hogy nem volt mód a termelési érték felmérésére, nem lehetett megállapítani a munkáslétszámot sem, az ipari termelés alakulását viszonylag megfelelően tükrözte az ipar által elfogyasztott villamosenergia mennyisége. A külkereskedelmi forgalom terjedelmének és összetételének meghatározásánál külön problémát vetett fel az ellenszolgáltatás nélkül, árusegély formájában nyújtott baráti segítség felmérése, illetve a külkereskedelmi forgalomtól való elkülönítése. Új szint — és egyben új számbavételi problémát — jelentettek a külkereskedelmi forgalomban az egyes határmenti városok, például Debrecen és Nagyvárad között kötött külön áruszállítási megállapodások.

A konszolidáció menetét nem lehetett helyesen értékelni az ellenforradalom okozta károk felmérése nélkül. A felmérést lehetőleg gyorsan kellett

végrehajtanunk. A Statisztikai Hivatal központi és területi szervei sikerrel oldották meg a feladatokat. Ennek eredményeképpen már 1957. január elején viszonylag terjedelmes anyagot felölelő jelentésben számolhattunk be a párt- és az államvezetésnek, majd röviddel ezután az egész lakosságnak arról, hogy az ellenforradalom milyen károkat okozott emberéletben, anyagi eszközökben. Egyben beszámolhattunk arról is, hogyan indult meg az ipari termelés 1956 decemberében, milyen és mennyi segítséget kaptunk a baráti országoktól, milyen árukészletekkel rendelkezünk, hogyan alakultak a lakosság vásárlásai az ellenforradalmat követő két hónapban.

1957 első hónapjaiban rendkívül gyors ütemben haladt a konszolidáció. A statisztikai adatok ebben az időszakban hónapról hónapra tükrözték az előrehaladást. A párt- és a gazdasági vezetés, a dolgozók munkája és a baráti segítség együttes eredményeképpen elmúltak felettünk a munkanélküliség és az infláció fenyegető felhői. Az ipari termelés színvonala már 1957. május hónapban elérte az ellenforradalom előtti kilenc hónap átlagos termelési színvonalát. Az élet konszolidálódott és most már nem annyira azt figyeltük, hogy elértük-e az ellenforradalom előtti színvonalat, hanem egyre inkább azt kellett vizsgálni, hogyan küszöböljük ki az ellenforradalom előtti gazdaságpolitika bizonyos hibáit, hogyan és merre haladjunk tovább.

1957-ben az ellenforradalom okozta károk ellenére a párt és a kormány úgy határozott, hogy lényegesen javítani kell a dolgozók életszínvonalán: 1957-ben a munkások és alkalmazottak egy keresőre jutó reálbére 17, a parasztok reáljövedelme 15 százalékkal haladta meg az 1956. évi színvonalat. A megnövekedett import és a helyesebb gazdálkodás lehetővé tették, hogy az ipari anyagok készletét jóval az ellenforradalom előtti szint fölé emeljük, ami biztosította a termelés zavartalanságát. Jelentősen megnövekedett 1956-hoz képest a mezőgazdasági termelés is. Ebben a kedvező időjáráson kívül szerepet játszott az is, hogy a párt és a kormány eltörölte a kötelező beszolgáltatás rendszerét, és ezzel a parasztságot termelési eredményei fokozására ösztönözte.

Az 1957. év eredményei minden vonatkozásban felülmúlták az 1957. év elején tervezett szintet. A párt és a kormány ezután szükségesnek tartotta egy hároméves időszakra szóló átfogóbb jellegű népgazdasági terv elkészítését. Ez időben az volt a fő teendőnk, hogy e tervet statisztikai vonatkozásban megfelelően alátámasszuk.

Az 1958—1960. időszakra vonatkozó hároméves terv előkészítése során nemcsak az volt a feladatunk, hogy elemezzük az 1957. év gazdasági viszonyait, és feltárjuk azokat az alapokat, amelyekre a hároméves terv építhető, hanem az elemzéseknek a lehetőség szerint az ellenforradalom előtti időszak gazdaságpolitikájára is ki kellett terjedniük. Nagyrésztben az ellenforradalom előtti statisztikai adatokra támaszkodva, ki kellett mutatni az akkor elkövetett bizonyos gazdaságpolitikai hibák összefüggéseit. Elemezni kellett például, hogy a termelékenység és a műszaki fejlesztés nem kielégítő alakulása hogyan függött össze a beruházási politikával. Más oldalról: a helytelen beruházási politika, valamint a kizárólag mennyiségi eredményekre való törekvés hogyan hatott ki az életszínvonal átmeneti csökkenésére. Rá kellett mutatni, hogy az 1954. évi jobboldali torzítások milyen súlyos károkat okoztak: mit jelentett az, hogy egyes, befejezéshez közelálló beruházásokat kellő megfontolás nélkül leállítottak, hogy az

ipari termelést megfelelő elvi megalapozottság nélkül rendkívül magas költséggel megkezdték átállítani. Fel kellett tární, hogy mindez milyen károkat okozott, és hogy ezek a károk hogyan jutottak kifejezésre a nemzeti jövedelem átmeneti csökkenésében és a külföldi adósságok nagymértékű növekedésében. Mindezeknek a tényeknek statisztikai összefoglalására is szükség volt ahhoz, hogy a hároméves terv valóban minden oldalról megalapozott legyen, és hogy helyes irányban fejlesszük tovább népgazdaságunkat.

A párt és a kormány a hároméves terv irányelveinek kidolgozása során figyelembe vette a múlt hibáit, támaszkodott az 1957. évi eredményekre, és a hároméves tervidőszakra vonatkozóan minden oldalról gondosan megalapozott és még az akkori, viszonylag korlátozottnak tűnő lehetőségeket figyelembe véve teljesíthető tervet adott ki.

Az 1958. év elején a statisztika már számot adhatott arról, hogy a hároméves terv első hónapjai eredményesek voltak. Az ipari termelési tervet már ebben az időszakban túlteljesítette az ipar. Külkereskedelmi forgalmunk már kezdetben a tervezettnél kedvezőbben alakult. Az 1957. évben nagymértékben megnövekedett életszínvonal stabilizálódott. Elegendő anyagkészletekkel rendelkezünk. Mindezek alapján a párt és a kormány már 1958 közepén elhatározhatta a beruházási terv felemelését.

Ebben az időszakban különös figyelemmel kísértük a felemelt beruházási terv teljesítésének menetét, és rámutattunk azokra a hibákra, amelyek e tekintetben még mindig jelentkeztek. A beruházásokra szánt összegeket ugyanis egyes beruházók nem elég központosítva használták fel, és részben nem a már megkezdett beruházások gyors befejezésére fordították, hanem új beruházásokat kezdtek meg. Erre a körülményre fel kellett hívnunk a vezető szervek figyelmét, és ennek érdekében a beruházási statisztikai vizsgálatok során is új és a célnak megfelelőbb módszereket alkalmaztunk.

Az 1958. év, a hároméves terv első éve a terv jelentős túlteljesítésével zárult: az ipari termelési tervet 4, a beruházási tervet 7 százalékkal teljesítettük túl, a mezőgazdasági össztermelés — annak ellenére, hogy az időjárás a gabonaneműekre nem volt kedvező — meghaladta a kedvező 1957. évit, külkereskedelmi mérlegünk aktívummal zárult, az életszínvonal a tervben előírt mértékben emelkedett. Mindezeknek az eredményeknek az alapján a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1959 márciusában arra mozgósította a dolgozókat, hogy az 1959. évi tervet olyan mértékben teljesítsék túl, hogy a legfontosabb mutatók tekintetében már 1959-ben elérjük a hároméves tervben 1960-ra előírt színvonalat. A márciusi határozat mozgósítólag hatott a statisztika majdnem minden területére is. Rendszeresen figyelemmel kellett kísérni a határozatnak a termelésre, a termelékenységre, az önköltségcsökkentésre, a beruházásokra és az életszínvonal alakulására vonatkozó előírásait. Jelentéseinkben ismételten kitértünk a márciusi határozat megállapításaira, és igyekeztünk jelezni, hogy a határozat teljesítésében milyen eredmények voltak, vagy van-e egyik-másik területen olyan akadály, amely a teljesítést hátráltatja.

Az 1959. év elejére esett a mezőgazdaság szocialista átalakításának meggyorsulása is. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának azok a határozatai, amelyek a mezőgazdaság fejlesztésével és a termelőszövetkezeti mozgalommal kapcsolatosak, megszabták egyben a mezőgazda-

sági statisztika főbb feladatait is. Új módszerek alkalmazásával mélyrehatóan vizsgáltuk a termelőszövetkezetek termelési, jövedelmi, munkaszervezési viszonyait. Folyamatosan figyelniünk kell a műtrágya- és a gépellátás menetét, a gépek kihasználásának és területi megoszlásának adatait. Tekintettel arra, hogy a termelőszövetkezetek állatállományának elhelyezése gondot okoz, a Statisztikai Hivatal központi és területi szervei folyamatosan vizsgálják a termelőszövetkezeti istállóépítkezések menetét, ezen építkezések anyag- és munkaerőellátását.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága külön határozatban hívta fel a figyelmet a műszaki fejlesztés jelentőségére. Az iparstatisztikai vizsgálatokat tehát olyan szakmai mutatók megfigyelésével kellett kiszélesíteni, amelyek a műszaki fejlesztés menetét iparáganként külön-külön jelzik. A műszaki fejlesztés eredményeinek elsősorban a termelékenység alakulásában kell kifejezésre jutniok. Az iparstatisztika feladatává vált ezért, hogy a termelékenység vizsgálatára az eddiginél sokal mélyrehatóbb és a részletes elemzésre alkalmasabb módszereket vezessen be. Amellett, hogy továbbra is meg kell figyelni az egy munkásra jutó termelés mennyiségének alakulását, olyan módszereket is kellett alkalmazni, amelyek vállalati és egész iparági szinten alkalmasak arra, hogy a termelésben eltöltött munkaidő közvetlen termelési eredményét kimutassák.

Számos új feladatot róttak a Statisztikai Hivatalra a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának azok a határozatai, amelyek a lakosság és azon belül egyes rétegek életkörülményeinek vizsgálatával foglalkoztak. A munkásosztály helyzetével foglalkozó határozat előkészítése és főként a határozat teljesítésének figyelemmel kísérése során a Statisztikai Hivatal részletesebbé, szélesebb körűvé tette a munkások és alkalmazottak háztartási kiadásainak és bevételeinek vizsgálatát. A jövedelem nagyság változása és a fogyasztás szerkezete közötti összefüggések részletesebb vizsgálata alapot nyújt a fogyasztás jövőbeni tervezésére is. Igen részletes — 12 000 parasztcsaládra kiterjedő — vizsgálat segítette elő a parasztság életkörülményeinek többoldalú megismerését is. E vizsgálatoknál új módszerhez folyamodtunk. Az új módszer lényege az volt, hogy különböző forrásokból — tanácsoknál levő gazdalajstromok, adózási feljegyzések stb., valamint közvetlen kikérdezés alapján — gyűjtöttük össze az egyes gazdaságokra vonatkozó statisztikai anyagot s az egyes gazdaságok csoportosítását e különböző anyagok együttes értékelése alapján végeztük el.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága külön foglalkozott az értelmiség helyzetével is. Az előkészítő anyagok adalékául szolgált az a mintegy 7000 mérnökre és technikusra kiterjedő, részben közvéleménykutatás számba menő statisztikai adatfelvétel, amely nemcsak a mérnökök és technikusok jövedelmi viszonyaira, hanem lakásviszonyaira, kulturális ellátottságára is kitért.

•

Az 1959. év második felében a statisztikusok előtt álló legfontosabb feladat a hároméves terv teljesítésének figyelemmel kísérése mellett, a második ötéves terv statisztikai előkészítése. A második ötéves terv már hosszabb időszakra szóló távlatokat nyit meg előttünk. Ezért hosszabb időszakra vonatkozóan biztosítottuk az adatok összehasonlíthatóságát, annak érdekében, hogy 10—15 évre vonatkozóan áttekinthető legyen egész fejlődésünk menete

és felmérhető legyen az a változás, amelyet a felszabadulás utáni időszak a háború előtti időszakhoz képest gazdasági és társadalmi életünk szerkezetében hozott. Az ipari termelés változását jelző termelési indexek sokoldalú felülvizsgálata és módosítása, a termelékenységre vonatkozó számítások felülvizsgálata, a külkereskedelmi és az építőipari adatok részletes, sok évre visszanyúló dokumentációja mind ezt a célt szolgálja.

A tervezés jobb megalapozottságát szolgálják azok a számítások is, amelyek Magyarországon első ízben 1959-ben készültek el az ágazati kapcsolatok mérlegére vonatkozóan. Az ágazati kapcsolatok mérlege azon alapszik, hogy a népgazdaság és ezen belül az ipar egyes ágainak termelése, ugyanezen ágazatok anyagfelhasználása, a behozatal, a kivitel, a fogyasztás, valamint a felhalmozás között a legszorosabb számszerű kapcsolatok vannak. Az ágazati kapcsolatok mérlege már egy évre vonatkozólag is tükrözi a számszerű kapcsolatokat. Az ágazati kapcsolatok mérlege azonban nemcsak egy adott év statikus jellemzésére alkalmas, hanem dinamikus vizsgálatokra, más szóval tervezési célokra is. Az ágazati kapcsolatok mérlegének felhasználásával ugyanis választ lehet kapni arra a kérdésre, hogy valamely iparág egységnyi termelésnövekedése milyen termelésnövelést kíván meg azoktól az ágazatoktól, amelyek a szóbanforgó iparág szállítói. Választ ad többek között arra is, hogy a fogyasztás meghatározott mennyiségi és szerkezetbeli eltolódása, mely termelő ágazat, milyen mértékű fejlesztését kívánja meg. Az ilyen és az ehhez hasonló összefüggések természetesen csak bizonyos feltételezések mellett tekinthetők helytállóknak. E feltételezések közé tartozik az, hogy a technológia nem változik lényegesen, hogy az anyagfelhasználási normák a vizsgált időszakokban kb. azonosak maradnak stb., stb. Igaz, hogy a valóságban e feltételezések nem teljes mértékben állnak fenn, mégis egy bizonyos meghatározott időszakra, néhány évre vonatkozóan a változások általában nem olyan jelentősek, hogy az ágazati kapcsolatok mérlege ne nyújthatna bizonyos segítséget az anyagi erők elosztásának tervezéséhez.

Igen jelentős feladatot rótt a statisztikusokra 1959-ben az a kormányhatározat, amely 1959. január 1-vel új ipari termelői árak bevezetését rendelte el. Az új ipari termelői árak bevezetése azt jelentette, hogy nemcsak a népgazdasági terv mutatóit kellett átértékelni, hanem az adatok összehasonlíthatósága érdekében a teljesítésre vonatkozó adatokat is át kellett számítani az új árakra. Mindez lényeges változásokat hozott a termelési értékre, az önköltségre, a vállalati eredményekre és általában az állami költségvetésre vonatkozó számításokban. A termelői árrendezés kapcsán nemcsak az volt a feladatunk, hogy az összehasonlíthatóság érdekében elvégezzük a megfelelő átszámításokat, hanem az is, hogy figyelemmel kísérjük, hogy az árrendezés folytán megvalósult-e és milyen korlátok között az a cél, amelyet a kormány az új ipari termelői árak bevezetésekor kitűzött.

Országunk társadalmi összetételének jobb megismerését és nem utolsósorban a foglalkoztatottság és a munkaerő tervezését szolgálja az a párt- és kormányhatározat, amely előírta, hogy a Statisztikai Hivatal 1960. január 1-ével hajtsa végre az egész lakosságra kiterjedő népszámlálást és lakásösszeírást. E népszámlálás feladata lesz, hogy területi részletezésben megállapítsa az ország lakosságának megoszlását, a lakosság összetételét nemek, életkor, társadalmi rétegződés, családi állapot stb. szerint. Ezen túlmenően

a korábbi népszámlálásoknál részletesebben vizsgálni fogja a családok összetételét. A népszámlálás adatainak a második ötéves terv részletes kidolgozásához idejében rendelkezésre kell állniok.

*

A Magyar Szocialista Munkáspárt kongresszusa előtt nemcsak a megtett utat kell áttekinteni, hanem az előttünk álló feladatokat is.

E feladatok munkánk jellegénél fogva sokrétűek és minden szakstatisztikai területen mások és mások a konkrét teendők. Ehelyütt ezért csak azokat a feladatokat tekintjük át, amelyek általánosak, a statisztika valamennyi területére vonatkoznak.

Meg kell javítanunk, el kell mélyítenünk az elemző munkát. Többoldalú, az összefüggéseket kutató elemzések készültek a Központi Statisztikai Hivatalban eddig is, de ezek általában egy-egy hosszabb időszakra vonatkoztak. A rövid időszakra szóló, azaz közvetlenül az elmúlt hónapokról szóló statisztikai jelentések ez ideig túlságosan leíró jellegűek voltak. Csak az utóbbi időben történtek kezdeti lépések arra vonatkozóan, hogy folyamatosan egy-egy hónap gazdasági eseményeit operatíván, de ugyanakkor mégis az események összefüggésében próbáljuk elemezni. Még előttünk álló feladat, hogy kidolgozzuk a gazdaságkutatás hatásosabb módszereit, hogy hónapról hónapra feltárhassuk a felszíni jelenségek alatt lezajló mélyebb folyamatokat. E folyamatok feltárása segíthet bennünket ahhoz, hogy előre jelezzük egyes gazdaságpolitikai intézkedések megtételének szükségességét. Ily módon előre lehet jelezni a foglalkoztatottság, a termelés és a termelékenység együttes vizsgálata révén a termelési tervek várható teljesítését, a külkereskedelem és a termelés kapcsolatának vizsgálata révén az anyagellátás várható alakulását, a kereskedelmi forgalom, a lakosság jövedelmei és a kereskedelmi készletek együttes vizsgálata révén az áruellátás várható alakulását és más hasonló alapvető összefüggéseket.

A másik igen fontos feladatunk, hogy kiszélesítsük az adatok nemzetközi összehasonlítását. Statisztikai munkánkat ez ideig nagymértékben az jellemezte, hogy csak a hazai fejlődést vizsgáltuk és csak néha végeztünk egy-egy területre vonatkozóan a lehetőségek szerint nemzetközi összehasonlítást. Fejlődésünket azonban nem lehet a körülöttünk levő baráti országok fejlődésétől függetlenül vizsgálni. Továbbmenve: igen hasznos és tanulságos lehet nemcsak a baráti országokkal, hanem egyes kapitalista országokkal való összehasonlítás is, akár gazdaságilag fejlettebb, akár gazdaságilag kevésbé fejlett országokról legyen is szó. A Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetével karöltve a Statisztikai Hivatal szeptember végén és október elején nemzetközi termelékenységi konferenciát szervezett. E konferencia a termelékenység-vizsgálati módszerek nemzetközi összehasonlítását tárgyalta és minden bizonnyal igen hasznos eredménnyel fog járni. A termelékenység elemzése során összehasonlíthatóvá kell tenni a műszaki-gazdasági mutatókat, amelyek már egy adott időszakban is alkalmasak arra, hogy jelezzék viszonylagos haladottságunk vagy elmaradottságunk fokát.

Szervezettebbé kell tennünk azt a munkát is, amely a baráti országok között már megindult, annak érdekében, hogy azonos csoportosítások és terméklisták kidolgozása révén a legfontosabb termelési és forgalmi adatokat kölcsönösen összehasonlíthatóvá tegyék.

Ki kell terjesztenünk a nemzetközi összehasonlítást a lakosság élet-körülményeinek, fogyasztási színvonalának vizsgálatára is.

A nemzetközi összehasonlítás magától értetődően egy sor módszertani problémát vet fel. Az egyes országokban különbözők az árarányok, különbözők a fogyasztási szokások, más és más a jövedelmek színvonala, a jövedelmek szóródásának mértéke; de eltérések vannak a definíciók tekintetében is. Egyik országban más a behozatal vagy a kivitel köre, mint a másikban. A definíciók eltérők lehetnek még olyan értelemben is, hogy kit neveznek keresőnek és kit eltartottnak. (Például ipari tanulók, segítő családtagok.) Mindezen problémákat természetesen egyik napról a másikra megoldani nem lehet, de az előttünk álló évek tervszerű munkája nagymértékben megteremtheti az alapját az azonos társadalmi rendszerben élő országok jobb gazdasági együttműködésének és más társadalmi rendszerben élő országok jobb megismerésének.

Egyik legfontosabb feladatunk a legközelebbi jövőben a statisztikai és általában az ügyviteli munka általános és komplex gépesítésének a megszervezése. E vonatkozásban is nagy jelentősége van a nemzetközi együttműködésnek. Az elmúlt hetekben Budapesten lezajlott ügyvitelgépesítési konferencia igen hasznos tapasztalatot hozott számunkra, és egyben nagy távlatokat nyitó feladatokat rótt ránk.

Ezen általános jellegű feladatokat az előttünk álló kongresszus határozatai élő tartalommal fogják megtölteni. Rajtunk, statisztikusokon múlik, hogy eleget tegyünk mindazon kötelezettségeknek, amelyek a kongresszus határozataiból ránk hárulnak.

HERCZOG GYÖRGY — OROS IVÁN:

MORFINALKALOIDA-GYÁRTÁSUNK HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK EGYES KÉRDÉSEI

A máknövényből (*Papaver somniferum*) nyert ópiumot már régóta ismeri és felhasználja az emberiség. Számos — különösen ázsiai — államban nagy mennyiségben állítják elő, sajnálatosan elsősorban abból a célból, hogy kábítószerként értékesítsék. A kismértékben fogyasztott ópium fájdalomcsillapító és görcsoldó hatása régóta közismert. Szélesebb körű felhasználására a gyógyászatban azonban csak a múlt század óta nyílik lehetőség azáltal, hogy sikerült elkülöníteni az ópiumot alkotó mintegy 25 különböző alkaloidát, az ún. morfinalkaloidákat és meghatározni ezeknek az élő szervezetre gyakorolt hatását. (A mákban a belőle előállítható alkaloidák közül legnagyobb mennyiségben a morfin fordul elő, kisebb — gyógyászati értékét tekintve azonban talán még jelentősebb — a kodein mennyisége. Számottevők még ezenkívül: a narkotin, a papaverin, a narcein, a tebain, a laudain.)

Az ópiumot évezredek óta csaknem változatlan módon állítják elő. Virágzást követően a még zöld mákgubó falát megsértik, majd a sérülés helyén kifolyó tejszerű folyadékot beszáradás után a gubó faláról lekaparják, és ún. ópiumkalácsá gyúrva hozzák forgalomba. Ezt a munkát ma is kézzel végzik, a nyert ópium mennyisége igen csekély (0,02 gramm mákgubónként). A gyógyászati célra felhasznált morfinalkaloidákat ópiumból extrahálják.

Az aprólékos kézimunkával előállított, nagy értéket képviselő ópiumnak mint kábítószernek csempészésére és forgalombahozatalára kiterjedt szervezetek alakultak. Tevékenységüket csak az első világháborút követő évek óta, széles nemzetközi összefogással, az akkori Népszövetség keretében sikerült többé-kevésbé megakadályozni, illetve szűkebb térre szorítani. A Kábítószerellenőrző Szerv ma az ENSZ keretében folytatja tevékenységét, és hatásköre kiterjed a kábítószer gyártásának ellenőrzésére is.

A kábítószerek használata ellen folytatott harcban jelentős eredménynek tekinthető egy magyar gyógyszerész — *Kabay János* — találmánya, aki a harmincas években a morfin gyártásának új módszerét dolgozta ki, amellyel az ópium-fokozatot kikerülve, közvetlenül a mák szalmájából állította elő a gyógyászati célokból nélkülözhetetlen morfint. Eljárásának különös jelentőséget ad ezenkívül még az is, hogy a gyártás nyersanyagaként a mák szemtermésének betakarítása után visszamaradó, száraz növényi része-

ket használta fel, tehát olyan mezőgazdasági hulladékanyagokat, amelyek legfeljebb csekély értékű tüzelőanyagként hasznosíthatók. A különböző gyógyszerek és gyógyszeralapanyagok gyártására legalkalmasabbak a mák száraz, elcsépeelt toktermésének maradványai, a gubóhoz csatlakozó rövid szárrésszel együtt, mivel ezek alkaloidtartalma lényegesen meghaladja a növény többi részének morfinalkaloida tartalmát.

Az alig 30 éves múltra visszatekintő magyar morfinalkaloidagyártás világviszonylatban is sok elismerést vivott ki, és jelentős mennyiségű devizát szerzett a magyar népgazdaság számára. Ennek a nagymultú iparágnak az utóbbi években azonban mind több akadállyal kell megküzdenie annak érdekében, hogy nemzetközi tekintélyét és a már megszerzett piacokat megtartsa. Jelenleg még az eddigi termelési színvonal fenntartását is több nehézség hátráltatja, holott morfinalkaloida-gyártásunknak éppen fokozása volna kívánatos. Az iparág termékeinek exportja a világpiacon nem ütközik különösebb nehézségbe, és kedvező devizaszerzési lehetőségeket biztosít népgazdaságunk számára.

A MAGYAR MORFINALKALOIDA-GYÁRTÁS HELYZETE

Magyarországnak világviszonylatban igen jelentős a szerepe a morfinalkaloida-gyártás terén. Az ENSZ „Ópiumbizottság”-ának adatai¹ szerint 1957-ben a világ nyersmorfintermelésének² mintegy 8 százalékát termelte Magyarország, és ezzel az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, a Szovjetunió, a Német Szövetségi Köztársaság és Franciaország után termelés tekintetében a hatodik helyen állt.

1. tábla

A világ nyersmorfintermelése 1957-ben

Megnevezés	Nyersmorfintermelés	
	összesen (kilogramm)	a világtermelés százalékában
<i>Világ összesen</i>	108 955	100,0
Ebből :		
Egyesült Államok	19 232	17,7
Egyesült Királyság	18 351	16,8
Szovjetunió	13 979	12,8
Német Szövetségi Köz- társaság	11,551	10,6
Franciaország	10 004	9,2
<i>Magyarország</i>	8 578	7,9
Japán	4 426	4,1
Hollandia	3 784	3,5
Belgium	3 421	3,1
Argentína	2 311	2,1
Olaszország	2 089	1,9
Lengyelország	2 000	1,8
Csehszlovákia	1 299	1,2

¹ Rapport au Conseil Économique et social sur l'activité du Comité en 1958. Comité central permanent de l'opium. (Publication des Nations Unies.)

² Az ópiumkalács, illetve a mákgubó feldolgozásából nyert félkésztermék, továbbfeldolgozása révén nyerik a különböző morfinalkaloidákat.

Még jelentősebb helyet foglal el Magyarország a világ nyersmorfintermelésében, ha a száraz mákgubóból kivont nyersmorfin termelését tekintjük. Ezzel az alkaloidagyártás perspektíváját jelentő termelési módszerrel 1957-ben Magyarországon állították elő a legtöbb nyersmorfint, a világ össztermelésének több, mint egyharmadát.

2. tábla

A száraz mákgubóból előállított nyersmorfin mennyisége 1957-ben

Megnevezés	A száraz mákgubóból nyert nyersmorfin		
	mennyisége (kilogramm)	a világtermelés	az összes nyers- morfintermelés
		százalékában	
Világ összesen	16 895	100,0	15,5
Ebből :			
Magyarország	6 252	37,0	72,9*
Hollandia	3 778	22,4	99,8
Lengyelország	2 000	11,8	100,0
Csehszlovákia.....	1 295	7,7	99,7
Német Szövetségi Köztársaság	902	5,3	7,8
Szovjetunió	750	4,4	5,4

* Magyarországon 1957-ben megfelelő mennyiségű mákgubó hiánya miatt importált ópiumkalácsból is termeltek nyersmorfint.

A morfinalkaloidáknak az ópium-fokozat kikerülésével történő gyártása a jövőben világszerte jelentősebb szerephez jut, mivel az ópium előállításának nagy kézimunkaigénye az ópiumkalácsstermelés csökkenését okozza. Az ópiumkalácsstermelés a legutóbbi évek során világviszonylatban jelentős mértékben visszaesett.

A világ ópiumkalácsstermelése

Év	Ezer kilogramm
1951	1034
1952	1070
1953	1295
1954	773
1955	821
1956	781
1957	714

Ópiumkalácsstermelés 1957-ben mindössze nyolc országban folyt, ezek közül is a legjelentősebb szerepe Indiának volt, amely a világ termelésének több, mint kétharmadát adta. India egész ópiumkalácsstermelésének csak elenyésző részét, mindössze 4 százalékát használja fel alkaloidagyártás céljaira, a többit exportálja.

A világ ópiumkalácsstermelése az egyes termelő országok között 1957-ben a 3. tábla adatai szerint oszlott meg.

Magyarország a nyersmorfin exportja terén sokkal figyelemre méltóbb helyet foglal el, mint a termelésben.

Míg 1927-ben és az előző években közel egy tonna morfinalkaloidát kellett a hazai szükséglet fedezésére importálni, addig 1937-ben az Alkaloida Vegyészeti Gyár termelése már nemcsak a hazai szükségletet biztosította, hanem lehetőséget adott a morfinalkaloidák kivitelére is. (Lásd a 4. táblát.)

3. tábla

*A világ ópiumkalácstermelésének megoszlása
országok szerint 1957-ben*

Megnevezés	A termelt ópiumkalács	
	mennyisége (kilogramm)	megoszlása (százalék)
India	485 318	68,0
Szovjetunió	147 271	20,6
Törökország	44 686	6,3
Jugoszlávia.....	15 437	2,2
Afganisztán	12 500	1,8
Pakisztán	5 345	0,7
Bulgária	1 750	0,2
Japán	1 390	0,2
<i>Összesen</i>	<i>713 697</i>	<i>100,0</i>

4. tábla

Magyarország morfinalkaloida-kivitele

Év	A morfinalkaloida-export (kilogramm)	Index: 1942. év = 100
1937.....	191	10,5
1942.....	1817	100,0
1943.....	1337	73,6
1949.....	4187	230,4
1950.....	4910	270,2
1951.....	5723	315,0
1952.....	6786	373,5
1953.....	6046	332,7
1954.....	3947	217,2
1955.....	5163	284,1
1956.....	2480	136,5
1957.....	7999	440,2
1958.....	6153	338,6

A genfi „Ópiumbizottság” idézett kiadványában összesített adatok a morfinalkaloidák exportjáról nincsenek. A kiadvány csak néhány alkaloidáról tartalmaz világkereskedelmi adatokat. Ezek szerint 1957-ben nyersmorfinból a világon Hollandia után a második legnagyobb exportőr Magyarország volt, az összes világpiaci forgalomba került mennyiség mintegy 27 százalékaival. A kivitel jórészt a Német Szövetségi Köztársaságba irányult. (Lásd az 5. táblát.)

Kodeinből csak Anglia exportált többet a Magyarországról kivitt mennyiségnél. Hasonlóan előkelő helyet foglalunk el az etilmorfin kivitele terén is. (Lásd a 6. táblát.)

A két gyógyszerféleségből kivitelünk iránya igen szerteágazó. Nagyobb mennyiséget különösen a Szovjetunióba, Finnországba, Svédországba, Dániába, Brazíliába, Ausztriába és Belgiumba exportálunk. Az első ötéves terv időszakában 32 országba szállítottunk morfinalkaloidákat. A morfin-származékok külkereskedelmi forgalmára az a jellemző, hogy többségében nyugati országok felé irányul. A morfinexportból származó devizaforint-bevétel a legutóbbi években jelentős mértékben növekedett.

A morfinexportból származó bevétel

Év	Ezer devizaforint
1950	9 145
1951	12 026
1952	13 532
1953	10 851
1954	7 678
1955	8 279
1956	3 875
1957	12 678
1958	12 772

A nyersmorfin-export és -import 1957-ben (kilogramm)

5. tábla

Importáló országok	Exportáló országok										Világ összesen
	Hollandia	Magyarország	Olaszország	Anglia	Német Szövetségi Köztársaság	Svájc	Dánia	Belgium	Franciaország	Egyéb	
Svájc	629	—	—	—	—	—	—	—	—	—	629
Német Szövetségi Köztársaság	—	595	—	—	—	—	32	—	—	1	628
Franciaország	—	—	362	—	—	—	—	—	—	—	362
Ausztrália	—	—	—	119	2	—	—	—	—	—	121
Pakisztán	1	—	—	2	51	—	1	5	—	—	60
Ausztria	—	13	—	1	3	6	—	—	—	—	23
Brazília	—	1	—	1	12	—	—	2	1	—	17
Kanada	—	—	—	26	—	—	—	—	—	3	29
Egyéb országok	18	14	2	153	101	120	—	10	11	19	448
Világ összesen	648	623	364	302	169	126	33	17	12	23	2317
Megoszlás (százalék)	28,0	26,9	15,7	13,0	7,3	5,5	1,4	0,7	0,5	1,0	100,0

6. tábla

A kodein és az etilmorfin kivitelének megoszlása országok szerint 1957-ben

Országok	Az exportált			
	kodein		etilmorfin	
	mennyisége (kilogramm)	megoszlása (százalék)	mennyisége (kilogramm)	megoszlása (százalék)
Anglia	9 119	36,6	462	32,3
Magyarország	4 890	19,6	316	22,1
Német Szövetségi Köztársaság	4 791	19,2	434	30,4
Belgium	1 776	7,1	36	2,5
Hollandia	1 299	5,2	32	2,2
Jugoszlávia	775	3,1	32	2,2
Franciaország	724	2,9	80	5,6
Lengyelország	499	2,0	—	—
Dánia	427	1,7	12	0,9
Egyéb országok	651	2,6	26	1,8
Világ összesen	24 951	100,0	1430	100,0

Morfinalkalodia-exportunk jelentőségét még jobban szemléltethetjük, ha az alkaloidák 1958. évi kiviteli forgalmát az értékben igen számottevő gyógyszeripari export értékéhez viszonyítjuk.

7. tábla

*Morfinalkaloidák 1958. évi exportja
az összes gyógyszeripari kivitel százalékában*

Morfinalkaloida	Alkaloidaexport	
	az összes	a nyugati országokba irányuló
gyógyszeripari kivitel százalékában		
Összesen	6,4	19,7
Ebből :		
Nyersmorfin	0,5	2,0
Etilmorfin	0,8	2,8
Kodeinfoszfát	3,3	10,7
Codein purum	1,3	1,9
Codein HCl	0,2	0,9

A morfinalkaloidák exportja nemcsak a devizabevétel összege miatt jelentős, hanem azért is, mert a nettó devizahozam mutatója szerint az alkaloidák kedvező dollárszerzési lehetőséget biztosítanak, anélkül, hogy a termelési folyamat számottevő importanyag felhasználását igényelné. Különösen kedvező a késztermékek forint-dollár aránya, ami a félkésztermékek továbbfeldolgozása mellett szól.

Lehetőségeink mind a termelés bővítésére, mind az export növelésére megvannak. Az ENSz Kábítószerellenőrző Szervének egyik 1956. évi közleménye³ szerint a világ alkaloidagyártása a szervezet előirányzatánál — amelyet a szükségletek (felhasználás, feldolgozás, készletváltozások stb.) figyelembevételével országonként állapítanak meg — minden évben kisebb volt.

8. tábla

A világ morfin- és kodeintermelésének alakulása

Év	Morfinintermelés		Kodeintermelés	
	előirányzata a Kábítószerellenőrző Szervnél	ténylegesen	előirányzata a Kábítószerellenőrző Szervnél	ténylegesen
tonna				
1951.....	100,3	73,8	89,8	66,5
1952.....	100,4	78,1	86,9	65,1
1953.....	92,5	73,8	83,5	66,4
1954.....	103,2	85,0	95,0	77,2
1955.....	105,6	88,3	99,1	76,8

Az előirányzott morfinmennyiséget 1957-ben Magyarország sem termelte meg.

*

³ Évaluations des besoins du monde en stupéfiants en 1957. Organe de contrôle des stupéfiants. (Publication des Nations Unies.)

Magyarországon a morfinalkaloidák előállítása egy üzemben, a tiszavasvári Alkaloida Vegyészeti Gyárban összpontosul.

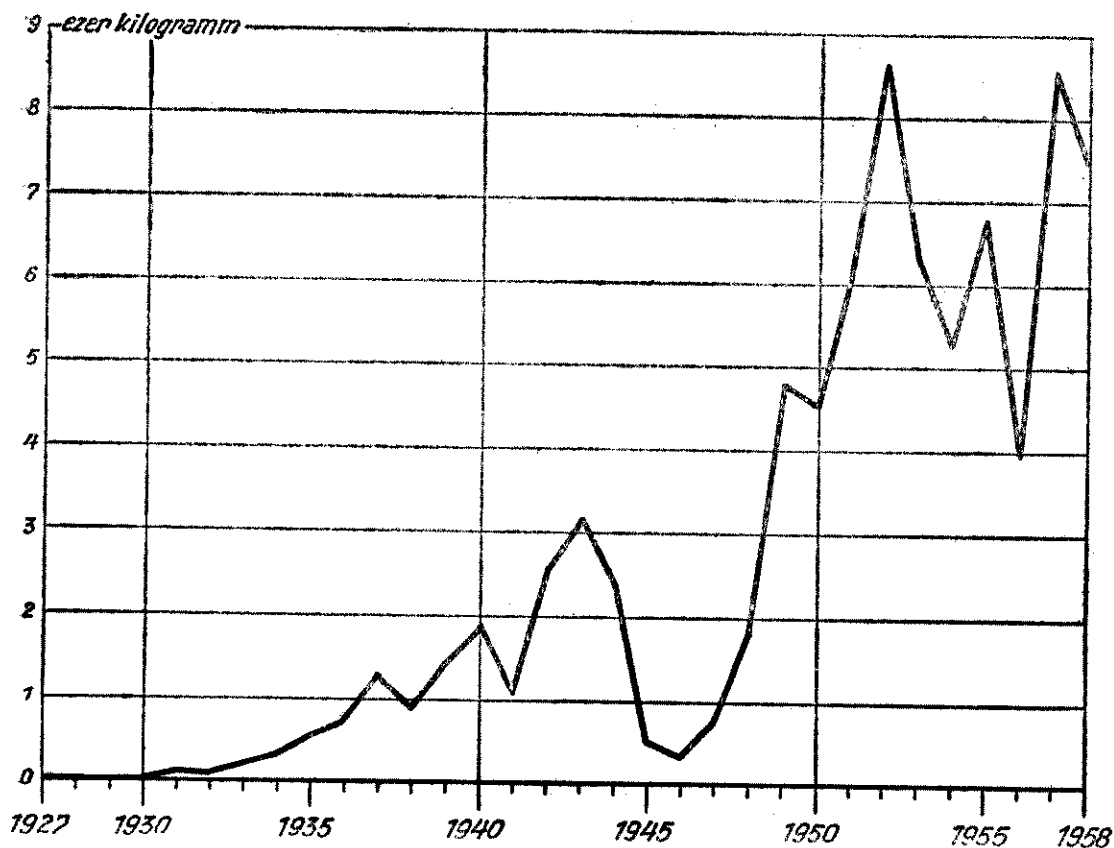
A gyár fejlődését a következő adatokkal jellemezhetjük: 1927-ben, az üzem indítása évében a termelés mindössze 2 kilogramm nyersmorfin volt. (Ugyanakkor még 997 kilogramm behozatalra szorultunk.) 1932-ben, a mákgubóból való morfinkinyerés első évében is csupán 94 kilogrammot termelt a gyár, és csak 1937-ben érte el az egy tonnát. 1938 óta a termelés a következőképpen alakult.

9. tábla

A nyersmorfintermelés alakulása

Év	Nyersmorfin- termelés (kilogramm)	Index: 1938. évi termelés = 100
1938.....	1192	100
1943.....	3165	266
1945.....	499	42
1949.....	4819	404
1950.....	4522	379
1951.....	6091	511
1952.....	8684	729
1953.....	6289	528
1954.....	5240	440
1955.....	6801	571
1956.....	3978	334
1957.....	8578	720
1958.....	7479	627

1. ábra. A nyersmorfintermelés alakulása Magyarországon

A nyersmorfin továbbfeldolgozása révén a gyár egy sor — a gyógyászatban alkalmazható és a nemzetközi piacon igen keresett — terméket állít elő.

10. tábla

A legfontosabb morfinalkaloidák termelésének alakulása

Év	Codein purum	Codein HCl	Kodeinfoszfát	Etilmorfin HCl és hidrát
	termelése (kilogramm)			
1943.....	163	879	718	371
1949.....	836	898	1775	1076
1950.....	1039	775	2678	356
1951.....	967	1471	3044	424
1952.....	1759	1705	3564	921
1953.....	1284	905	3591	482
1954.....	1259	1120	2121	538
1955.....	1431	1422	2296	762
1956.....	955	776	1494	527
1957.....	1347	1445	4954	924
1958.....	1193	1680	4117	1017

A gyár termelése egyenetlenül alakult. Ennek oka jórészt arra vezethető vissza, hogy nem minden évben állt rendelkezésre elegendő mennyiségű nyersanyag. A nyersanyagellátási problémák a gyár kapacitásának növekedésével fokozódtak.

A gyár a termelés alapanyagául általában kicsépeelt mákgubót, egyes években pedig ezenkívül még importált ópiumkalácsot használt fel. Utóbira akkor került sor, amikor a begyűjtött mákgubó nem fedezte a normális üzemmenethez szükséges nyersanyagmennyiséget, és a piac megtartása ugyanakkor megkövetelte a termelés bizonyos szinten való tartását. Az ópiumkalács magas árából (kilogrammonként 14 dollár) következik azonban az is, hogy felhasználása kevésbé gazdaságos (az alapanyag költsége közel azonos a késztermék eladási árával).

11. tábla

A nyersmorfintermelés alakulása a feldolgozott nyersanyag szerint

Év	A feldolgozott		Nyersmorfintermelés		
	mákgubó	ópiumkalács	mákgubóból	ópiumkalácsból	összesen
	mennyisége (tonna)		kilogramm		
1951.....	2580	—	6091	—	6091
1952.....	4181	—	8684	—	8684
1953.....	3051	—	6289	—	6289
1954.....	3201	—	5240	—	5240
1955.....	3533	20	4725	2076	6801
1956.....	1861	10	2780	1198	3978
1957.....	3544	20	6252	2326	8578
1958.....	4095	—	7479	—	7479

Egyes években megkísérelték a szomszédos államokból mákgubó vásárlását, ez azonban nem vezetett a nyersanyagellátási problémák megoldására.

A gyár az elmúlt években, egyes időszakokban nyersanyaghiány miatt a morfinalkaloidák folyamatos gyártásának beszüntetésére kényszerült (legutóbb ez év tavaszán is), illetve morfin helyett lényegesen kevésbé jövedelmező és nem exportképes cikkek gyártására állt át.

A HAZAI MORFINALKALOIDA-GYÁRTÁS ÉS -EXPORT FOKOZÁSA

A hazai morfinalkaloida-gyártás fokozása és az export növelése — amint azt már az eddigiek során jeleztük — népgazdasági szempontból mindenképpen indokolt.

A lehetőségek már az elmúlt években adottak voltak, ezek kihasználását azonban főként nyersanyagellátási problémák akadályozták. A gyár kapacitása a felszabadulás óta jelentősen megnőtt, máktermesztésünk színvonala azonban ezzel nem tartott lépést, sőt a korábbi évekhez képest még süllyedt. Emellett a termelt mákfajták minősége — a morfinalkaloida-gyártás szempontjából — nem felelt meg mindig a követelményeknek. A morfinalkaloida-termelés növelését tenné lehetővé, ha a mákgubótermesztés fokozása és a mák minőségének javítása mellett az alkaloida tartalom minél nagyobb arányú kinyerése céljából a jelenlegi gyártási technológiát korszerűsíténék.

1. A máktermelés alakulását befolyásoló tényezők

Magyarországon mákot évszázadok óta termesztenek. A XIX. században s azt megelőzően ház körüli kertekben vagy szántóföldön köztes növényként csaknem kizárólag házi szükségletre termelték.⁴

A mák nagyobb arányú szántóföldi termelése hazánkban a századforduló táján kezdődött, és az első világháború idején, majd a harmincas évek elején érte el a maximumot. Vetésterülete az egyes években rendkívül tág határok között változott, jórészt a piaci áringadozások következtében. (1934-ben például közel 34 000, 1935-ben és 1936-ban viszont még 13 000 kat. hold sem volt a mák vetésterülete.) Termelése a második világháború éveiben, a hadigazdálkodás igényeinek hatására ismét fellendült. A felszabadulást követő években azonban — rövid fellendülés után — vetésterülete fokozatosan csökkent, a legutóbbi években már csak 15 000 kat. hold körül volt.

Az utóbbi években a vetésterület csökkenése mellett a termésátlagok is alacsonyabbak voltak, mint a háború előtti években, ami az össztermelés jelentős csökkenésére vezetett. (Lásd a 12. táblát és a 2. ábrát.)

Mivel a mákgubótermelés nagyjából párhuzamosan alakul a szemtermeléssel, a mák termésátlagának csökkenésével együtt járt a gubótermelés hanyatlása is. A csökkenés oda vezetett, hogy az Alkaloida Vegyészeti Gyár növekvő szükségletét a máktermelés egyes éveiben (például 1952-ben, 1958-ban) még a kertben és köztesként termelt⁵ mennyiség figyelembevételével sem fedezte.

A máktermelésnek az elmúlt években bekövetkezett hanyatlása — egyes évek kedvezőtlen időjárási viszonyaitól eltekintve — jórészt arra vezethető vissza, hogy az illetékes ipari és mezőgazdasági irányító szervek

⁴ A mák Magyarországon elsősorban étkezési (cukrárszipari) igényeket elégít ki, az egy főre jutó évi fogyasztás általában 0,5 kilogramm körül van. Emellett a termés kis részéből (jórészt romlott áruból) ipari célokra olajat ütnek. [A mák magjának igen magas (kb. 50 százalék) az olajtartalma.] A nyert olaj könnyen szárad. E tulajdonsága festékgyártásra igen alkalmassá teszi, emellett azonban étkezési célokra is jól felhasználható, mert olaja ízletes és könnyen emészthető. Melegebb égőv alatt a mák olajipari felhasználása — a már említett ópiumtermeléssel együtt — képezi a hasznosítás fő irányát. A mák magjának étkezési és cukrárszipari felhasználása főként Közép-Európában szokásos.

⁵ A felszabadulás óta a mák kerti és köztes termeléséről — megfigyelés hiányában — statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre. Ilyen jellegű megfigyelésre egyedül az 1935. évi általános mezőgazdasági felvétel keretében került sor. Ebben az évben 291 vagonos szántóföldi szemtermés mellett 66 vagon telt ki a kertben és 30 vagon a köztesként termelt mák mennyisége. Az ilyen módon termelt mák jelesen is hasonló mennyiségű lehet, tehát kb. 100 vagonra tehető.

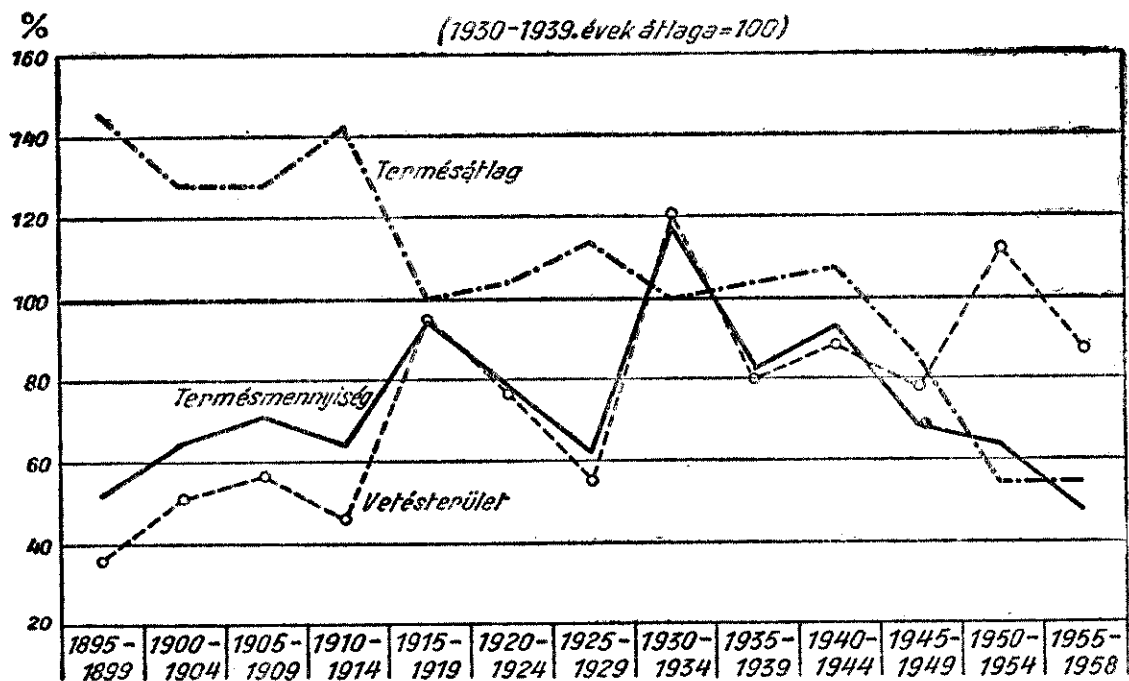
között ebben a vonatkozásban nem volt meg a kellő összhang. Nem fejtettek ki megfelelő propagandát a termelés fokozása érdekében, nem alakítottak ki megfelelő szerződéses termeltetési rendszert.

12. tábla

A szántóföldön termelt mák vetésterülete, termésmennyisége és termésátlaga (ötéves átlagok)

Időszak	A mák		
	vetésterülete (kat. hold)	termésmennyisége (tonna)	termésátlaga (mázsa/kat. hold)
1895—1899	6 253	2622	4,2
1900—1904	8 783	3241	3,7
1905—1909	9 836	3600	3,7
1910—1914	7 841	3210	4,1
1915—1919	16 499	4805	2,9
1920—1924	13 220	3965	3,0
1925—1929	9 643	3142	3,3
1930—1934	20 760	5963	2,9
1935—1939	13 815	4145	3,0
1940—1944	15 255	4698	3,1
1945—1949	13 538	3446	2,5
1950—1954	19 355	3192	1,6
1955—1958	15 101	2399	1,6

2. ábra. A szántóföldön termelt mák vetésterületének, termésmennyiségének és termésátlagának alakulása (ötéves átlagok)

Nagymértékben hozzájárult a vetésterület csökkenéséhez az, hogy a szocialista nagyüzemek szántóterületüknek csak igen kis hányadán termelték e növényt. A felszabadulás előtti években a máktermésnek több, mint a fele a nagybirtokokról származott. Ezek szántóterületüknek gyakran több, mint fél százalékán termeltek mákot. Az állami gazdaságokban és a termelőszövetkezetekben az elmúlt években ennél lényegesen kisebb volt a mák vetésterületének aránya, sőt a legtöbb évben még az egyéni gazdaságokénál is kisebb volt.

13. tábla

A mák vetésterületének aránya a szántóterület ezrelékében az 1931—1938. években

Év	A mák vetésterületének aránya a (az)				Összes
	—20	20—100	100—1000	1000—	
	kat. holddal rendelkező gazdaságokban (ezrelék)				
1931.....	0,7	0,7	3,2	6,5	2,0
1932.....	0,6	0,6	2,2	4,5	1,4
1933.....	0,8	1,0	5,2	7,9	2,6
1934.....	1,1	1,5	7,1	10,0	3,5
1935.....	0,4	0,6	2,5	4,0	1,3
1936.....	0,7	0,7	2,0	3,4	1,3
1937.....	0,7	0,7	2,6	3,8	1,4
1938.....	0,8	0,7	2,2	3,9	1,4

14. tábla

A mák vetésterületének aránya a szántóterület ezrelékében az 1951—1959. években

Év	A mák vetésterületének aránya a (az)			
	egyéni gazdaságokban	mezőgazdasági termelőszövetkezetekben	állami gazdaságokban	összes gazdaságban
	ezrelékben			
1951.....	2,5	3,4	0,4	2,4
1952.....	2,2	2,6	0,8	2,1
1953.....	2,5	3,1	0,8	2,4
1954.....	1,7	1,3	0,3	1,4
1955.....	1,6	1,1	0,2	1,3
1956.....	1,7	1,2	0,8	1,5
1957.....	2,3	1,6	1,1	2,1
1958.....	1,5	1,9	2,0	1,6
1959.....	1,4	1,4	2,1	1,5

Az, hogy az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek csak ilyen kis területen termeltek mákot, arra vezethető vissza, hogy a máktermelés korszerű, nagyüzemi agrotechnikáját nem dolgozták ki. Emellett a munkaerőhiány is akadályozta a termelés fejlődését. Mindezek következtében a mák termésátlaga igen alacsony volt. (Lásd a 15. és a 16. táblát.)

Egy kat. hold mák vetésterületének termelési költségei (az általános költségeket is beszámítva) mintegy 3900—4200 forintot tesznek ki, 1958. évi árakon számítva. Ahhoz tehát, hogy termelése nyereséges legyen, megközelítőleg két mázsás szemtermést kell betakarítani egy kat. holdról. Amint a 16. táblából kitűnik, az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek termésátlagai az elmúlt években ezt a határt többnyire nem érték el, ezért a mák termelését lehetőleg mellőzték, illetve vetésterületét csökkentették, ahelyett, hogy a megfelelő agrotechnikai feltételek biztosításával a termésátlag növelését tűzték volna ki célul. (Egyes gazdaságok — például

a Héki, az Árkusi Állami Gazdaság stb. — nagyüzemi termelésben több éven keresztül kat. holdanként 3 mázsánál nagyobb termésátlagot értek el, tapasztalataik azonban nem terjedtek el szélesebb körben.)

15. tábla

A mák termésátlagának alakulása az 1931—1938. években

Év	A mák termésátlaga a (az)				összes
	—20	20—100	100—1000	1000—	
	kat. holddal rendelkező gazdaságokban (mázsa kat. holdanként)				
1931.....	2,5	2,7	2,6	2,6	2,6
1932.....	3,0	3,0	3,0	2,9	3,0
1933.....	3,9	3,7	3,6	4,0	3,8
1934.....	2,1	2,0	1,9	1,9	2,0
1935.....	2,2	2,2	2,3	2,4	2,3
1936.....	3,1	3,3	3,3	3,2	3,2
1937.....	2,7	3,6	2,6	2,8	2,7
1938.....	3,0	3,0	2,9	2,8	2,9

16. tábla

A mák termésátlagának alakulása az 1951—1958. években

Év	A mák termésátlaga a (az)			
	egyéni gazdaságokban	mezőgazdasági termelőszövetkezetekben	állami gazdaságokban	összes gazdaságban
	mázsa kat. holdanként			
1951.....	2,8	2,7	2,5	2,8
1952.....	0,7	0,8	1,0	0,7
1953.....	1,0	1,0	1,1	1,0
1954.....	1,8	1,8	1,9	1,8
1955.....	1,0	1,0	2,0	1,0
1956.....	1,0	1,0	1,0	1,0
1957.....	2,5	2,0	1,7	2,4
1958.....	1,7	1,5	1,3	1,6

A kedvezőtlen termelési tapasztalatok nyomán sok helyütt igen nehézkesnek és kockázatosnak tartják a mák termelését. Ezek a vélemények részben helytállóak, semmiképpen sem indokolják azonban a termelés ilyen mértékű hanyatlását. A legnagyobb nehézségek, a leggyakrabban hangoztatott akadályok (a mák érzékenysége a tavaszi időjárás iránt, a termést lényegesen csökkentő rovarkár lehetősége, a jelentős kézimunkaigény) kétségtelenül fennállnak, de ma már nem leküzdhetetlenek. A kedvezőtlen tavaszi időjárásra kevésbé érzékeny például a növény, ha a talajelőkészítés jó minőségű volt, ha a vetés időpontját helyesen választották meg, ha a talaj megfelelő táperővel rendelkezik stb.

A mákban legnagyobb kárt okozó máktokbarkó kártétele elleni védekezés vegyszeres rovarirtással, szelektív rovarirtószer (Melipax, Toxaphen) használatával megoldottnak tekinthető. (A vegyszeres védekezés a hol-

dankénti termelési költségeket kb. 300—400 forinttal növeli, az elérhető terméstöbblet azonban ezt bőven fedezi; egyébként olcsóbb védekezési eljárások kidolgozására is folynak kísérletek.) Korai vetés és ősszel vethető mákfajták kinemesítése is hozzájárulhat a rovarkártevők okozta termés-csökkenés kiküszöböléséhez.

A mák a sok kézimunkát igénylő növények közé tartozik. Kézimunka-igénye a kukoricáénál magasabb, a cukorrépaénál viszont lényegesen alacsonyabb. Ápolási munkái közül elsősorban az egyelés és a betakarítás jelent nagy megterhelést az üzemek számára, a többi munka géppel elvégezhető. (A betakarítás gépesítésének megoldásával a kézimunkaszükséglet még nagymértékben csökkenthető lenne, erre vonatkozólag azonban csak kezdeti kísérletek folynak.) Üzemszervezési szempontból termelése előnyös, mert kézzel végzendő legfontosabb munkái általában nem a mezőgazdasági munkacsúcok idejére esnek, amivel a munkaerő egyenletesebb igénybevétele biztosítható.

A teljesség kedvéért foglalkoznunk kell röviden a felmerülő árkérdésekkel is. A mákgubó felvásárlási árának emelésével — véleményünk szerint — nem oldható meg a máktermelés jövedelmezőségének és ezen keresztül a termelés fokozásának problémája. A mák 1958. évi mázsánként 2500 forintos termelői átlagára mellett a gubó ára elenyésző (95 forint mázsánként). A mákból származó jövedelemhez képest tehát a gubó árának számottevő emelése sem jelentene különösebb anyagi ösztönzést. A mákgubónál csupán a nagyüzemknél lenne bizonyos árkorrekció — nagyüzemi felár formájában — indokolt, egyrészt mivel az így átvett gubó általában magas alkaloidtartalmú és kiegyenlített minőséget képvisel, másrészt nagyobb tételeket a földművesszövetkezetek kikapcsolásával lehet felvásárolni, így azok költségei kiesnének.

A mákmag felvásárlási árának emelése sem járható út. A mák szabadpiaci ára ugyanis 1956 óta évről évre csökkent, annyira, hogy a jelenlegi felvásárlási árak és a kiskereskedelmi árak között már nincsen indokolatlan árrés. (A korábbi években ez az állami gazdaságok vonatkozásában fennállt.) Mindezek szintén azt támasztják alá, hogy a megoldás — a máktermelés jövedelmezőségének fokozása — elsősorban az önköltség leszorításában keresendő a területegységenkénti hozam növelésén keresztül, ami nem megvalósíthatatlan feladat. Ezt a korábbi évek és egyes jól dolgozó gazdaságok adatai is bizonyítják.

A mák nagyüzemi termelése esetében lehetővé válna a magas alkaloidtartalmú fajták gyors elszaporítása, és a mákgubó felvásárlása is lényegesen egyszerűsödne. E célt szolgálta az Alkaloida Vegyészeti Gyár 1956 óta végzett szervező munkája is: a gyárnak átadott mák után mázsánként 235 forint célprémiummal jutalmazta a mákot termelő állami gazdaságok és irányító szerveik dolgozóit. Kielégítő eredményre azonban ez sem vezetett egyrészt, mert a kedvezményt nem terjesztették ki a termelőszövetkezetekre, másrészt pedig az állami gazdaságokban is csak a vetésterület — és nem a termésátlagok — növekedtek. (Lásd a 17. táblát.)

A jövőben a kormány 55/1958. sz. rendelete értelmében a mák termeléséért célprémium nem fizethető ki. Feltehető, hogy a célprémium elmaradása következtében az állami gazdaságokban a mák vetésterülete 1960-tól ismét csökkenni fog.

17. tábla

A mák vetésterületének és termésátlagának alakulása

Év	A mák		
	vetésterülete (kat. hold)	termésátlaga (mázsa/kat. hold)	
		az állami gazdaságokban	az egyéni gazdaságokban
1955.....	285	2,0	1,0
1956.....	988	1,0	1,0
1957.....	1376	1,7	2,5
1958.....	2470	1,3	1,7
1959.....	2621	.	.

A jövőt tekintve felmerül a termelés kívánatos méreteinek kérdése. A jelenlegi termelési színvonal mellett összesen mintegy 20—25 000 kat. hold szántóföldi vetésterület szükséges ahhoz, hogy elegendő gubómennyiség álljon rendelkezésre a gyár zavartalan üzemeltetéséhez a jelenlegi kapacitás mellett. A gyár bővítése után a mák vetésterületét még tovább kell növelni. Mivel a mák belföldi fogyasztási igényei kb. 20—25 000 kat. hold terméséből fedezhetők, számolni kell azzal, hogy a termőterület növekedésével feleslegnek fognak mutatkozni. Tudomásunk szerint a mák külföldi elhelyezésének különösebb akadálya nincsen, olajütés céljára nagyobb mennyiségek is exportálhatók kb. 70 dolláros mázsánkénti árban. Ez körülbelül 44 forint dolláronkénti értéknek felel meg, ami az exportálható gyógyszeripari termékek lényegesen alacsonyabb értékével együttesen még mindig gazdaságosnak mutatkozik. Jó termésű években a feldolgozható mákgubómennyiségen felüli készletet minőségromlás nélkül tárolni lehet. Az így képzett tartalékok biztosíthatják a gyár zavartalan nyersanyagellátását a rossz termésű években is.

2. A termesztendő mákfajták megválasztása

A jelenleg ismeretes mákfajták — tulajdonságaikat és elterjedésüket tekintve — igen különbözők. A mag színe szerint szürke, fehér és hamvas-kék változatok különböztethetők meg. Magyarországon, mivel a termés túlnyomó részét háztartási és cukrárszipari célokra használják fel, a kék szemtermésű változatokat keresik és termelik előszeretettel. A fajták nemesítésénél a fogyasztási igények mellett az alkaloidagyártás igényeit egészen a legutóbbi időkig nem vették figyelembe. Ennek következménye azután az volt, hogy a mákgubó alkaloidtartalma egyre csökkent. Korábban a mák gubójának morfintartalma — évjárártól és fajtától függően — átlagosan 4 ezrelék körül volt. Az újabban kinemesített és elterjedt, alkaloidtartalomra nem szelektált fajták — elsősorban a Fertői kékmák — kisebb alkaloidtartalma miatt ez az érték az utóbbi években lényegesen alacsonyabb volt (1955-ben 2,7, 1956-ban 3,0 ezrelék).

A mákgubó morfinbázis-tartalmának az 1951—1958. évek között bekövetkezett mintegy 30 százalékos csökkenése 1958-ban több, mint 2500 kilogramm nyersmorfin (világpiaci áron 300—400 000 dollár) termelés-, illetve kb. ugyanannyi export-kiesésnek felel meg.

A begyűjtött mákgubó morfinbázis-tartalmának csökkenése nemcsak számottevő export-kieséssel, hanem a termékek önköltségének emelkedésével is együtt járt. 1951 és 1955 között például a nyersmorfin kilogrammonkénti előállításának költségei — folyóáron számítva — csaknem megkétszereződtek. Az emelkedést elsősorban a mákgubóból kinyerhető nyersmorfin arányának csökkenése okozta a mákgubó felvásárlási árának növekedése mellett.

Ennek a termelést egyre jobban nehezítő körülménynek hatására 1955-ben a gyár kezdeményezésére kísérletek indultak meg magasabb morfinalkaloida-tartalmú mákfajták nemesítésére. A kísérletek még jelenleg is folyamatban vannak. Már az eddigiekben is biztató eredményeket értek el az Északkelet-Magyarországi Mezőgazdasági Kutató Intézetben (Mórász Sándor) a „Hatvani” fajta és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Alkalmazott Növényteni Intézetében (Sárkány Sándor professzor) több „S” jelzésű fajta kinemesítésével. Korlátozza a lehetőségeket az, hogy az új fajtáknál elsősorban a hazai fogyasztási igényeknek megfelelő magtermést kell szem előtt tartani. (Egy Indiából származó mákfajta gubója például 7,7 ezrelék morfinbázis-tartalmúnak bizonyult, ennek magtermése azonban vajsínű volt. Hasonlóképpen szürke- és barnásmagvú mákfajtákkal is sikerült a kékmagvúaknál magasabb alkaloidtartalmat elérni.) Mindenesetre a céltudatos nemesítő munka már eddig is eredménnyel járt, a nagyüzemekben — elsősorban az állami gazdaságokban — már jelenleg is nagyobb területen termelik azokat az új fajtákat, amelyek mind a mag minőségét, mind a gubó alkaloidtartalmát tekintve megfelelő minőségűek. Ahhoz azonban, hogy a morfinalkaloida-gyártás ezen az úton viszonylag rövid idő alatt jelentős mértékben fokozható legyen, szükséges lenne az is, hogy a földműveszövetkezeteken keresztül szervezett vetőmagcserével valamennyi termelőszövetkezetet és az egyéni gazdaságokat is ellássák az új fajták vetőmagjával. A vetőmagcsere jelenleg még csak korlátozott keretek között folyik, ennek meggyorsítása biztosíthatná a begyűjtésre és feldolgozásra kerülő nyersanyagok a jelenleginél nagyobb alkaloidtartalmát.

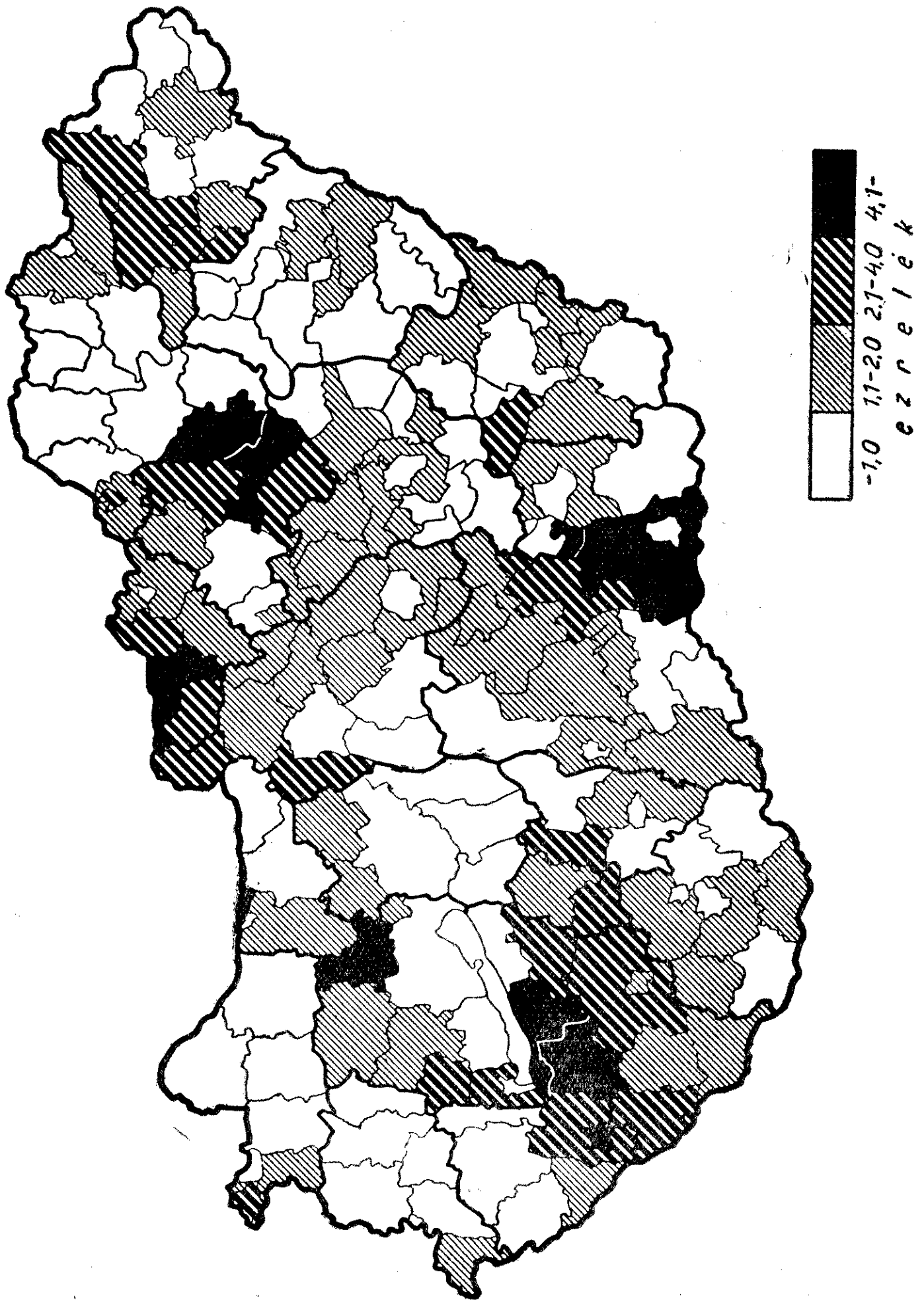
Az új, magasabb alkaloidtartalmú fajták elterjedésének a gyártásra gyakorolt kedvező hatása már az elmúlt évben is megmutatkozott.

1958-ban az egyik újonnan nemesített („SB”-jelű) fajta mákgubójának morfintartalma 4,62 ezrelék volt, szemben a begyűjtött többi mákgubó 3,37 ezrelékes értékével. A ráfordítások növelése nélkül az üzem az új fajtából vagononként 7,2 kilogramm morfintöbbletet ért el. Az új fajta termesztésével tehát — a technológia és a költségek lényeges változása nélkül — minden vagon mákgubóból mintegy 1000 dollár értékű morfintöbbletet nyerhető. Egyedül a magas alkaloidtartalmú fajták elterjedése tehát évente kb. 500 000 dollár gazdaságosan exportálható, külföldön keresett termék-többletet eredményezhet a népgazdaság számára.

Jelenleg a mák termelése az ország területén változó arányú. Összefüggően csupán kisebb területeken alakultak ki termelési körzetek, ott is csak a szántóterület kis hányadát foglalják el a mákvetések. (Lásd a 3. ábrát.)

További kutatás feladata annak megállapítása, hogy indokolt volna-e — a természeti tényezőket figyelembe véve — a mákot esetleg egyes vidékeken, termelési körzetekben jobban elterjeszteni. Szóba kerülhet a külön-

3. ábra. A mák vetésterülete a szántóterület ezreléként 1957-ben

böző fajtáknak a talaj minősége és az éghajlati igények szerinti rayonirozása is.

Azt már most is megállapíthatjuk, hogy a gubó morfinalkaloidtartalmát tekintve, a termelés jelenlegi területi megoszlása nem kielégítő. Az alkaloidtartalom és a termelés intenzitása között negatív kapcsolatot találunk. Az 1954. évben — Nógrád megye kivételével — éppen azokban a megyékben termeltek mákot nagyobb mértékben, amelyekben a mákgubó alkaloidtartalma a legkisebb volt.

18. tábla

A mákgubó alkaloidtartalma és a mák vetésterülete 1954-ben

A mákgubó alkaloidtartalma (ezrelék)	Megye	A mák vetésterülete a szántóterület ezrelékében
—2,99	Győr, Somogy, Szabolcs	2,8
3,00—3,09	Heves, Komárom, Zala	1,2
3,10—3,19	Borsod, Pest, Vas	1,2
3,20—3,49	Baranya, Szolnok, Tolna, Veszprém	1,1
3,50—	Bács, Békés, Csongrád, Fejér, Hajdú	0,9

Nógrád megyében 3,85 ezrelékes alkaloidtartalom mellett a szántóterület 3,8 ezrelékén termeltek mákot.

3. A kihozatali eredmény javítása

Alkaloidatermelésünk az előzőkben említetteken kívül még a gyártási technológia javításával is fokozható.

Jelenleg a feldolgozott mákgubó nyersmorfintartalmának mindössze kb. felét vonják ki a gyártási folyamat során. A határfok 1951 és 1958 között csak jelentéktelen mértékben változott.

A feldolgozott mákgubó összes morfintartalmának kihozatali százaléka

Év	Százalék
1951.	53,77
1952.	51,79
1953.	52,75
1954.	50,63
1955.	49,29
1956.	50,38
1957.	52,04
1958.	54,02

Nemzetközi viszonylatban csak a morfintartalom és a kihozatali százalék együttes alakulásáról állnak rendelkezésre adatok. Ezek szerint a mákgubó morfinkihozatali mutatója (a morfinbázistartalom és a határfok szorzata) tekintetében középső helyet foglal el.

Kihozatali mutatók tekintetében a gyár nem jutott előbbre annál, mint ahol évtizedekkel ezelőtt állt. A technológia javítását gátolta az a körülmény, hogy — bár a beruházott összegnek több, mint 70 százaléka bővítés jellegű beruházás volt — a gépi beruházások csak 30 százalékát tették ki az összes beruházások értékének.

19. tábla

Az Alkaloida Vegyészeti Gyár beruházásai

Év	Beruházás összesen	Ebből	
		gépi jellegű	bővítés, re- konstrukció
ezer forintban			
1950.....	542	67	529
1951.....	1869	718	1683
1952.....	2392	646	1606
1953.....	2316	547	1863
1954.....	2690	567	2206
1955.....	3444	1009	2396
1956.....	7023	2527	4061
1957.....	5029	1793	2740
1958.....	5717	853	4664

A beruházások eredményeként a hatásfok fokozatos javulására csak a jövő évtől kezdve számíthatunk. 1960-ban a gyár régi üzeme leáll, és új technológiával — biszulfitos extrakció helyett meszes extrakcióval — nyelik ki a mákgubó morfin tartalmát. Ez 1960-ban az extraktor szűk kapacitása miatt kismértékű időleges termelés-visszaesést fog okozni, de 1962-re, egy további extraktor beállításával, a termelés megkétszereződik. Az új technológia alkalmazásának eredményeképpen az eddig 50—54 százalékos kihozatal 60—62 százalékra fog emelkedni.

További kísérletek folynak — laboratóriumi és félüzemi méretekben — a kihozatal további növelésére (például oldószeres extrakció). Az új eljárások mielőbbi bevezetésével lehetővé válik számunkra is a világviszonylatban legjobb hatásfokkal dolgozó gyárak teljesítményének elérése.

*

A hazai morfinalkaloida-gyártás problémái a népgazdaságot irányító szerveket is messzemenően foglalkoztatják. A termelés fokozásának és a nehézségek áthidalásának kérdése jelenleg is napirenden van, és éppen a közelmúltban legmagasabb szinten hozott határozatok megjelölik az érdekelt szervek által megvalósítandó fontosabb célkitűzéseket. A problémák felvetését célzó tanulmányunkkal ehhez a munkához kívántunk némi segítséget nyújtani, hogy egy, talán nem nagyvolumenű, a népgazdaság számára azonban mégis számottevő devizát biztosító iparág jövőbeni fejlődésének útját ezzel is meggyorsítsuk.

DR. NAGY LORÁND:

A TAKARMÁNYTERMELÉS ALAKULÁSA AZ 1955—1958. ÉVEKBEN*

A takarmánytermelés helyes megszervezése egyik legfontosabb előfeltétele mindazon feladatok sikeres megoldásának, amelyeket a párt és a kormány a hároméves tervben, továbbá a távlati népgazdasági szükségletek biztosítása és az életszínvonal emelése érdekében az állattenyésztés fejlesztése és az állati termékek termelésének növelése terén a mezőgazdaság elé célul kitűz.

A kérdés fontosságát fokozza az, hogy takarmánytermelésünk jelenlegi helyzetét nem tekinthetjük kielégítőnek.

Ennek a kérdésnek a súlyát bevezetőképpen semmivel sem jellemezhetjük jobban, mint azzal a ténnyel, hogy míg a nemzeti jövedelemszámítás szerint a takarmányfelhasználás a szántóföldi növénytermelés összértékének 1938-ban 39, 1955-ben 36, 1956-ban 38 és 1957-ben 37 százaléka, addig a takarmánytermő-terület a szántónak — megfelelően — 48, 48, 46, illetve 53 százaléka volt, azaz a takarmánytermő-terület hozama nem áll arányban a szántóterületből való részesedésével.

A takarmánytermelés mint fő kérdés szorosan összefügg a takarmány felhasználásával, a kettő együtt adja a takarmánygazdálkodást. A problémakör azonban csak akkor zárul be, ha a takarmánytermelést a hozam oldaláról is tanulmányozzuk, sőt azt is vizsgáljuk, hogy a takarmánytermelés, az állatlétszám és a népesség alakulása milyen viszonyban van egymással.

A takarmánytermő-terület arányának alakulását mutatja az 1. tábla.

A szántóföldi takarmánytermő-terület aránya az 1931—1940. években átlagosan 47,7, az 1955—1958. években pedig 50,1 százalék volt. Ez 5 százalékos emelkedésnek felel meg, ami nem éri el a számosállatállomány 8 százalékos emelkedését. Ha azonban az 1957. és 1958. évi területi arányokat hasonlítjuk össze az 1931—1940. évek átlagos, illetve az 1955. év arányával, akkor azt látjuk, hogy a takarmánytermő-terület növekedése 1957-ben és 1958-ban nagymértékű volt. A takarmánytermő-terület növekedése 1958-ban az 1931—1940. évek átlagos arányához, illetve az 1955. évihez képest elérte a 13 százalékot, míg az állatállomány számosállatban számítva az utóbbi években 6 százalékkal csökkent. (A háború előtti állományhoz képest 5 százalékos emelkedés állapítható meg.)

* Az ismertett adatok — ha más forrás megjelölve nincs — a Központi Statisztikai Hivatal adatai, és pedig az alábbi kiadványokból:

A mezőgazdaság eredményei 1957-ben. Statisztikai Időszaki Közlemények. Budapest, 1958. 260 old.
Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv. Budapest, 1959. 426 old.

1. tábla

A takarmánytermő-terület aránya a szántóterületben

Megnevezés	Takarmánygabona				Szálatakaromány						Takar- má- ny- répa	Összes takarmány- terület a szántóte- rület száza- lékában	
	Árpa	Zab	Kuko- rica	Összes takarmány- gabona	Évelő			Egynyári		Egyéb szálata- karomány*			Összes szálás- takarmány
					lucerna	vörös- here	balta- cim	zabos- bilk- köny	csalamádé és siló- kukorica				
1931 - 1940. évek átlaga	8,3	4,1	20,8	33,2	3,6	2,2	0,6	2,4	1,3	2,0	12,1	2,4	47,7
1955	8,3	3,8	12,5	24,6	7,4	2,4	0,6	3,9	4,7	8,5	27,5	1,4	53,5
Állami gazdaságok	11,3	3,2	12,4	26,9	5,7	2,3	0,4	2,2	1,4	3,7	15,7	1,2	43,8
Termelőszövetkezetek	6,7	1,8	28,0	36,5	2,8	1,6	0,2	1,6	0,7	2,3	9,2	1,8	47,5
Egyéni gazdaságok	7,5	2,2	23,9	33,6	3,8	1,8	0,2	2,0	1,3	3,3	12,4	1,7	47,7
Összes gazdaság	7,7	3,2	13,7	24,6	6,5	5,0	0,4	2,9	4,5	8,0	27,3	1,3	53,2
1956	10,1	2,7	14,2	27,0	4,1	4,0	0,3	1,8	1,7	3,7	15,6	1,3	43,9
Állami gazdaságok	6,8	1,9	25,0	33,7	2,5	2,5	0,2	1,3	0,8	2,2	9,5	2,0	45,2
Termelőszövetkezetek	7,5	2,2	21,5	31,2	3,4	3,1	0,2	1,6	1,4	3,3	13,0	1,8	46,0
Egyéni gazdaságok	9,2	4,0	14,1	27,3	6,9	4,2	0,5	3,7	5,6	7,8	28,7	1,2	57,2
Összes gazdaság	13,2	3,3	14,7	31,2	5,7	4,1	0,6	2,0	1,4	2,8	16,6	1,2	49,0
Állami gazdaságok	8,4	3,0	28,1	39,5	2,8	2,5	0,2	1,9	0,8	2,3	10,5	2,2	52,2
Termelőszövetkezetek	8,9	3,2	25,0	37,1	3,6	2,9	0,3	2,2	1,5	3,1	13,6	1,9	52,6
Egyéni gazdaságok	9,9	3,6	12,3	25,8	8,8	7,0	0,6	1,9	5,4	10,4	34,1	0,8	60,7
Összes gazdaság	13,6	3,2	12,5	29,3	6,5	4,6	0,5	2,0	2,5	3,6	19,7	1,0	50,0
Állami gazdaságok	9,6	3,1	27,9	40,6	3,0	3,9	0,2	1,3	0,8	1,8	11,0	1,8	53,4
Termelőszövetkezetek	10,0	3,2	24,3	37,5	4,2	4,4	0,3	1,4	1,6	3,1	15,0	1,6	54,1
Egyéni gazdaságok	8,8	3,7	13,1	25,6	7,4	4,7	0,5	3,1	5,0	8,7	29,4	1,1	56,1
Összes gazdaság	11,7	3,0	13,5	28,2	5,3	3,7	0,4	2,0	1,7	3,5	16,6	1,2	46,0
Állami gazdaságok	7,9	2,5	27,3	37,7	2,8	2,7	0,2	1,5	0,8	2,1	10,1	1,9	49,7
Termelőszövetkezetek	8,5	2,7	23,7	34,9	3,7	3,0	0,3	1,8	1,5	3,2	13,5	1,7	50,1
Egyéni gazdaságok													

vetésterülete a szántóterület százalékában

* A szálatakarományok között szerepelnek egyes „magnak termelt egyéb takarmányok” is, amelyeket különválasztani nem lehet.

Ha összehasonlítjuk az állatsűrűség alakulásával a takarmánytermő-területi arány növekedésének az irányát, a következő helyzet tárul elénk.

2. tábla

A takarmánytermő-terület arányának és az állatsűrűségnek alakulása

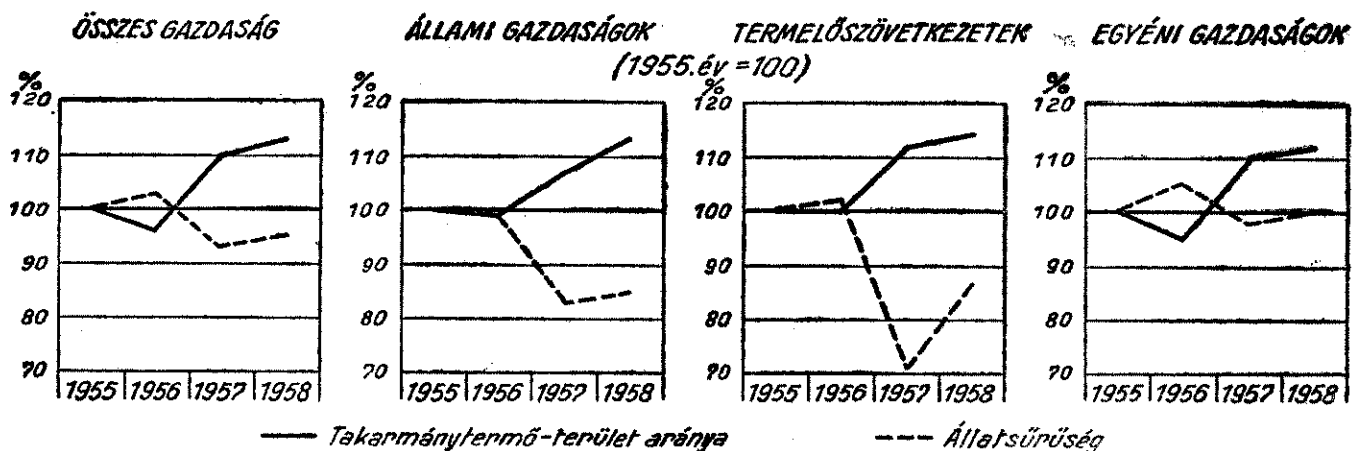
Év	Összes gazdaság				Állami gazdaságok		Termelőszövetkezetek		Egyéni gazdaságok	
	Takar- mány- termő- terület*	Állat- sűrű- ség**	Takar- mány- termő- terület*	Állat- sűrű- ség**	Takar- mány- termő- terület*	Állat- sűrű- ség**	Takar- mány- termő- terület*	Állat- sűrű- ség***	Takar- mány- termő- terület*	Állat- sűrű- ség**
	1935. év = 100		1955. év = 100							
1935..	100	100	—	—	—	—	—	—	—	—
1955..	100	111	100	100	100	100	100	100	100	100
1956..	96	115	96	103	99	99	100	102	95	106
1957..	110	104	110	93	107	83	112	71	110	98
1958..	113	105	113	95	113	85	114	87	112	100

* Takarmánytermő-terület a szántóterület százalékában.

** 100 kat. hold mezőgazdasági területre (szántó, kert, rét, legelő, szőlő, gyümölcsös) jutó számos-állatállomány.

*** A termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságaiban tartott állatokkal együtt. (100 kat. hold mezőgazdasági területre számítva.)

1. ábra. A takarmánytermő-terület arányának és az állatsűrűségnek alakulása (1955. év = 100)*

* Lásd a 2. tábla jegyzeteit.

Itt is azt látjuk, hogy az állatállomány az 1935. évihez képest országos viszonylatban emelkedett. 1955 után azonban bizonyos csökkenés mutatkozott. Várható viszont, hogy az 1957-ben megindult emelkedés folytatódni fog. A takarmánytermő-terület részesedése a szántóterületben ugyanakkor 1956 óta évről évre emelkedik. Mindezt a később tárgyalandó konzekvenciák szempontjából rögzítenünk kell.

Szektoronként elemezve a takarmánytermő-terület arányának alakulását azt látjuk, hogy a szántóterületből legnagyobb részt az állami gazdaságokban,¹ legkisebb részt a termelőszövetkezetekben foglal el a takarmánytermő-terület. A takarmánytermő-terület aránya mind a három szektornál a vizsgált időszakban (1955-től 1958-ig) növekvő tendenciát mutat.

¹ Itt jegyezzük meg, hogy a Központi Statisztikai Hivatal csoportosításának megfelelően az állami gazdaságok adatai valamennyi minisztérium gazdaságait magukba foglalják.

Ez arra utal, hogy a takarmánybázist elsősorban a takarmánytermő-terület növelésével kívánták biztosítani.

Az egyes takarmánycsoportoknál sem az 1931—1940. évekhez, sem 1955-höz képest nem találunk lényegesebb eltéréseket. Az 1931—1940. évekhez képest csupán a takarmányrépa vetésterületi arányának csökkenése jelentősebb, kisebb mértékben emelkedett a takarmánygabonák és a szálastakarmányok vetésterületének aránya. Lényegesebb eltérést találunk azonban, ha az egyes takarmánycsoportok vetésterületének arányát szektoronként vizsgáljuk. Az állami gazdaságokban az 1955—1958. években a takarmánygabona vetésterülete a szántóterületnek átlagosan 25,6, a termelősövetkezetekben 28,2, az egyéni gazdaságokban 37,7 százalékát tette ki. 1958-ban ugyanez az arány az állami gazdaságokban 25,8, a termelősövetkezetekben 29,3 és az egyéni gazdaságokban 40,6 százalék volt.

Ugyanakkor a szálastakarmányok vetésterületének aránya az 1955—1958. években az állami gazdaságokban átlagosan 29,4, illetve az 1958. évben 34,1, a termelősövetkezetekben 16,6, illetve 19,7 és az egyéni gazdaságokban 10,1, illetve 11,0 százalékot tett ki.

Az állami gazdaságokban a nagyobb arányú szálastakarmánytermelés főként két tényezővel magyarázható: egyrészt a helyes talajerőgazdálkodást szem előtt tartva nagyobb arányban termeltek pillangós takarmánynövényeket, másrészt aránylag nagy a zabosbükköny és az egyéb egynyári takarmánynövények vetésterülete.

A fentiekben a vetésterületi arányokat vizsgáltuk. A vetésterületi arányok emelkedése nem jelenti azonban sem a tényleges vetésterület, sem a megtermelt takarmány mennyiségének növekedését. Ezért egyedül a vetésterületi arányok változása alapján a takarmánytermelés alakulásáról teljes képet nem kaphatunk. Ehhez a hozamokat is meg kell vizsgálni.

A 3. táblában és a 2. ábrán a takarmánytermő-terület növényfajta szerinti megoszlása mellett feltüntettük az egyes takarmánynövények részeseését az összes hozamból (a hozamarányt) is.

A takarmánygabonák 1931—1940. évi átlagos vetésterületének és hozamának aránya csaknem azonos volt, az 1955—1958. években az átlagos hozamarány magasabb volt, mint az 1931—1940. években, és meghaladta a vetésterület arányát. Különösen javult az árpa hozama. Ez főként az őszi árpa kiterjedtebb termelésével van összefüggésben. Ez leginkább az állami gazdaságok termelési eredményében érezteti hatását, amelyeknél a takarmánynövények vetésterületének 15,6 százalékán termesztett árpa a takarmányhozam 19,1 százalékát adta. Ugyanezek az arányok a termelősövetkezeteknél megfelelően 25,3 és 24,8, az egyéni gazdaságokban 15,9 és 12,7. Ez a magyarázata annak, hogy a takarmánygabonák vetésterületi és hozamaránya az állami gazdaságokban a legkedvezőbb. Ez egyúttal arra is felhívja a figyelmet, hogy az őszi árpa termelését a többi szektornak, elsősorban a termelősövetkezeteknek jobban fel kell karolniuk. A zab vetésterületi és hozamaránya viszont igen kedvezőtlenül alakult és termelése csak a megfelelő tájakon indokolt. A kukorica vetésterületi és hozamaránya körülbelül azonos a felszabadulás előttivel, az állami gazdaságokban valamivel jobb, az egyéni gazdaságokban valamivel rosszabb, mint az átlagos. A kukorica korszerű agrotechnikája és a hibridkukorica termelése ezt az arányt javítani fogja.

3. tábla

Az egyes takarmánynövények vetésterületének és hozamának* aránya

Takarmánynövény	1931—1940. évek átlagos		1955—1958. évek átlagos							
	vetés- területi	hozam-	vetés- területi	hozam-	vetés- területi	hozam-	vetés- területi	hozam-	vetés- területi	hozam-
	aránya		aránya a (az)							
			állami gazdaságokban	termelő- szövetkezetekben	egyéni gazdaságokban		összesen			
Árpa	17,4	13,7	15,6	19,1	25,3	24,8	15,9	12,7	16,9	14,8
Zab	8,6	5,0	6,5	4,4	6,6	4,3	5,0	2,6	5,4	3,0
Kukorica	43,6	51,0	23,4	32,4	29,3	35,7	54,9	62,2	47,2	55,6
Együtt	69,6	69,7	45,5	55,9	61,2	64,8	75,8	77,5	69,5	73,4
Lucerna	7,7	8,2	13,2	9,0	11,5	9,5	5,7	5,3	7,5	6,2
Vöröshere	4,6	3,9	8,3	6,2	8,0	6,6	5,3	4,7	6,1	5,1
Baltacim	1,2	0,9	0,9	0,5	1,0	0,5	0,4	0,2	0,5	0,3
Együtt	13,5	13,0	22,4	15,7	20,5	16,6	11,4	10,2	14,1	11,6
Zabosbükköny	4,9	3,1	5,5	3,6	4,3	3,0	3,1	2,1	3,6	2,4
Csalamádé és siló- kukorica	2,8	6,4	9,0	15,0	3,7	7,9	1,5	3,2	2,9	5,2
Egyéb szálás	4,1	2,5	15,5	6,9	7,7	4,5	4,3	2,6	6,4	3,4
Együtt	11,8	12,0	30,0	25,5	15,7	15,4	8,9	7,9	12,9	11,0
Takarmányrépa ...	5,1	5,3	2,1	2,9	2,6	3,2	3,9	4,4	3,5	4,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Gabonaegységre átszámítva.

Más a helyzet a pillangósoknál. Az 1931—1940. évi 13,5 százalékos vetésterületi és 13,0 százalékos hozamarány 14,1 és 11,6 százalékra romlott. Ha pedig szektoronként vizsgáljuk a jelenlegi adatokat, a következőket látjuk: a megfelelő arányok az állami gazdaságokban 22,4 és 15,7, a termelőszövetkezetekben 20,5 és 16,6, az egyéni gazdaságokban 11,4 és 10,2 százalék.

A zabosbükköny és az egyéb szálastakarmányok vetésterületi és hozamaránya a felszabadulás előtt kedvezőtlen volt, és ez a helyzet azóta sem változott.

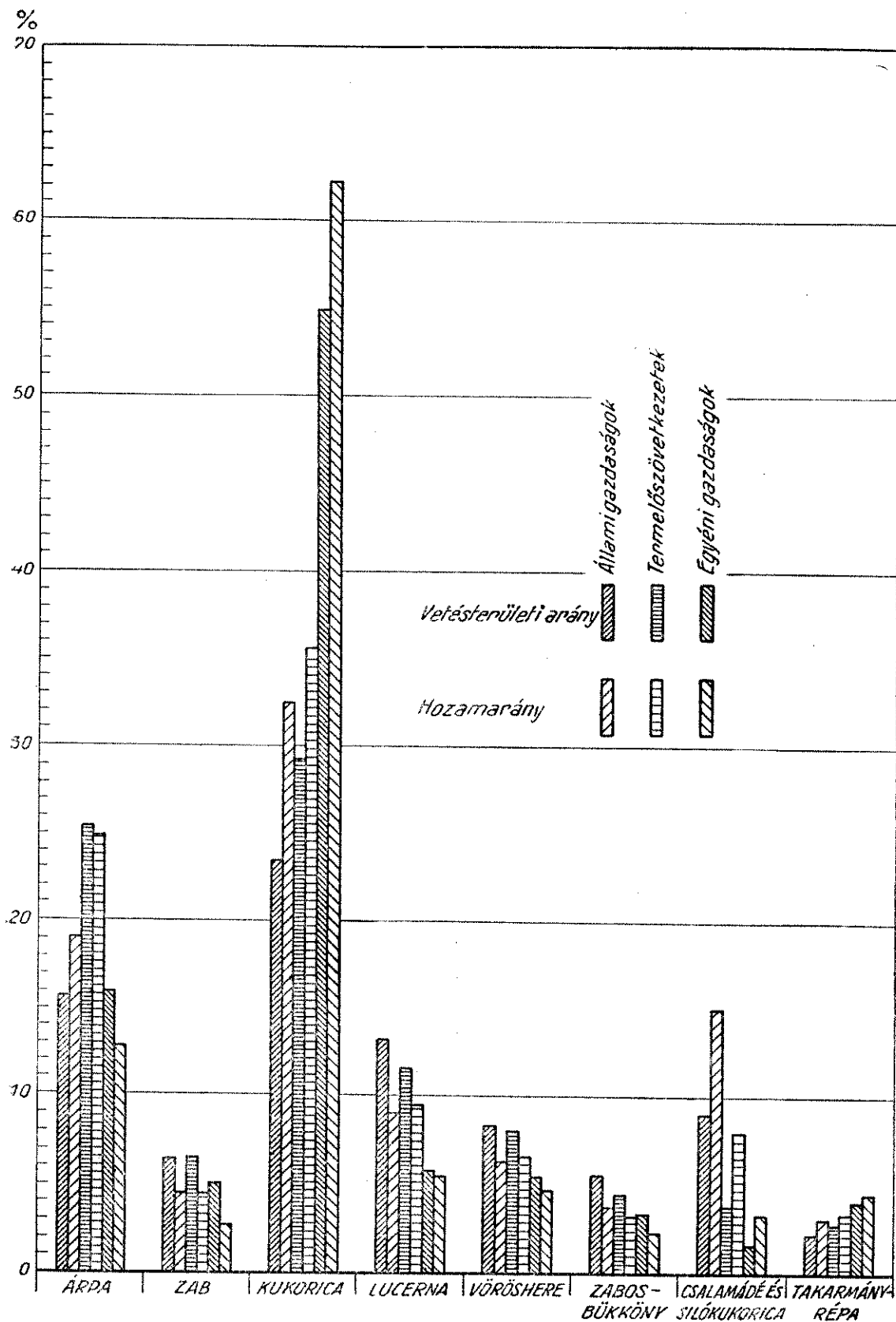
Kedvezőbb és figyelemre méltó viszont a csalamádé és a silókukorica, valamint a takarmányrépa vetésterületi és hozamaránya.

A 3. tábla arról is tájékoztat, hogy az egyes szektorok takarmánybázisuk létrehozásánál — a vetésterületi arány alapján ítélve — milyen takarmánynövény-csoportokra támaszkodnak.

Mélyebb elemzésre nyílik alkalom, ha a vetésterületi és hozamarányok mellett az egy kat. hold vetésterületre jutó, gabonaegységre átszámított hozamokat is megvizsgáljuk. (Lásd a 4. táblát.)

Az egyes szektorok területegységre vetített összes hozamát a felszabadulás előtti adatokkal összehasonlítva, az 5. táblán bemutatott kép tárul elénk.

2. ábra. A fontosabb takarmánynövények vetésterületének és hozamának* aránya szektorok szerint az 1955—1958. években (átlag)

* Gabonaegységre átszámítva.

A szántóföldi takarmánytermő-terület egységére jutó hozam kialakításában országosan a döntő szerep a kukoricáé, az állami gazdaságokban ezenkívül még az árpáé, mivel ezeknek a legnagyobb a vetésterületi arányuk és a területegységre jutó hozamuk.

Fontos növénycsoport a csalamádé és a silókukorica. Ezeknek a növényeknek a területegységre jutó tápanyaghozama kiemelkedően magas; ez idő szerint azonban — kisebb vetésterületi arányuk következtében — még

nem volt olyan nagy szerepük az átlagos takarmányhozam kialakításában, mint a kukoricának.

4. tábla

A fontosabb takarmánynövények egy kat. hold vetésterületre jutó hozama* az 1955—1958. években (átlag)

Takarmánynövény	Az egy kat. hold vetésterületre jutó hozam a (az)		
	állami gazdaságokban	termelőszövetkezetekben	egyéni gazdaságokban
	az 1955—1958. években átlagosan (mázsa)		
Árpa	11,8	10,3	9,4
Zab	6,5	6,9	6,2
Kukorica	13,3	12,9	13,3
Takarmánygabonák	11,8	11,2	12,0
Lucerna	6,6	8,7	10,9
Vöröshere	7,2	8,7	10,2
Baltacim	4,9	5,8	7,3
Pillangósok	6,7	8,6	10,5
Zabosbükköny	6,2	7,4	7,9
Csalamádé és silókukorica	16,0	22,4	24,5
Takarmányrépa	13,5	13,2	13,2
Összesen	9,6	10,6	11,7

* Gabonaegységre átszámítva.

5. tábla

Az egy kat. hold takarmánytermő-területre jutó hozam*

Magnevezés	Az egy kat. hold takarmánytermő-területre jutó hozam* az	
	1931—1938.	1955—1958.
	években átlagosan (mázsa)	
Összesen (országosan) .	9,72	.
Ezer kat. holdon felüli gazdaságok	10,74	—
Állami gazdaságok	—	9,6
Termelőszövetkezetek .	—	10,6
Egyéni gazdaságok.....	.	11,7

* Gabonaegységre átszámítva.

Az egy kat. hold vetésterületre jutó, gabonaegységre átszámított termés hozam színvonalát a pillangósok alacsony hozama csökkentette. Helytelen lenne azonban, ha a pillangós takarmányok szerepét csak ebből a szempontból ítélnénk meg. A talajerőgazdálkodás terén elfoglalt jelentőségüket, valamint egyéb közvetett üzemi előnyüket is feltétlenül figyelembe kell venni. Jelenlegi alacsony hozamuk arra figyelmeztet, hogy ez az egyik legfontosabb terület, ahol a termésátlagok emelése érdekében gyors intézkedésekre van szükség.

A takarmánytermelés szerkezetét a továbbiakban tájanként és ezen belül megyénként vizsgáljuk. A vizsgált tájak: Dunántúl, Alföld és Észak. Mind a három tájnak jellegzetes takarmánytermelési szerkezete van. (Az erre vonatkozó adatokat lásd a 6. táblában.)

A vetésterület arányát tekintve mindhárom tájon a takarmánygabonák a főnövények. A Dunántúlon és Északon a takarmánygabonák mellett a szalastakarmányokat nagyobb arányban termelik, mint az Alföldön.

E tájak vetésszerkezetétől néhány megye struktúrája jelentősen eltér. Például a Dunántúlon Vas, Veszprém és Zala megyében a dunántúli átlagtól eltérően takarmánygabonát az 1955—1957. években a szántóterületnek átlagosan csak 27—30, 1958-ban 30—33 százalékán termeltek, s a dunántúli átlagnál nagyobb jelentősége volt a szalastakarmánynak. Ha a vizsgálatot járasonként végeznénk el, valószínű, hogy Győr—Sopron megyének egy részét is ide kellene sorolnunk.

Az Alföldre a takarmánygabona vetésterületének magas aránya a jellemző. Ez alól csak Szabolcs—Szatmár megye kivétel; itt a takarmánygabona vetésterületének aránya az 1955—1957. években 24—27, a szalastakarmányé 9—9,5 százalék, tehát a területi megoszlás lényegesen eltér az Alföld takarmánytermelési szerkezetétől. 1958-ban azonban a szalastakarmányok vetésterülete (14,9%) az országrész átlagát már meghaladja. Ennek a megyének adatait azonban torzítja az a tény, hogy a takarmánynövények között nem szerepel a burgonya. A takarmányozásra felhasznált burgonya vetésterületének figyelembevétele esetén a szalastakarmányok vetésterületi aránya romlana, a takarmánygabonáé azonban változatlanul alacsony maradna. A takarmánygabona vetésterületi arányán valamit javítana, ha az édes csillagfürtöt is odaszámítanánk. A megyének az Alföld többi megyéjétől eltérő jellegzetességét azonban ezek a korrekciók nem érintenék.

Északon Nógrád megye emelkedik ki jellegzetesen: a takarmánygabona vetésterületének aránya kisebb, a szalastakarmányé pedig nagyobb az országrész arányánál.

Ha a takarmánytermelés megyei struktúráját összehasonlítjuk az egyes szektorok takarmánytermelésével, azt látjuk, hogy az állami gazdaságok takarmánytermelése a megyei szerkezettől jobban, a termelőszövetkezeteké kisebb mértékben tér el. A takarmánytermelés sajátos szerkezetének kialakításában tehát az egyéni gazdaságoké volt a döntő szerep; az egyéni gazdaságokban pedig a takarmánygabona, mindenekelőtt a kukorica a fő takarmánynövény.

A takarmánytermelés megyei szerkezete és a szektorok takarmánytermelési struktúrája közötti eltérés a mezőgazdaság szocialista átalakításával kapcsolatban jelentős problémát vet fel. Ha az újonnan létesült termelőszövetkezetekben ugyanaz a takarmánytermelési szerkezet alakulna ki, mint a régebbi termelőszövetkezetekben, akkor ez a kukorica vetésterületének csökkenésével járna, ami kukoricaellátásunkban zavart idézhetne elő. A termelőszövetkezetek 1959. évi vetéstervének vizsgálata azonban azt mutatja, hogy az irányító szervek a termelőszövetkezetek tavaszi vetéstervét felelő irányba terelték: a kukorica 1959. évi vetésterületi arányát 17 százalékra tervezték, ami az 1958. évihez (12,5%) képest 30 százalékos dést jelent.

6. tábla

Az egyes takarmánynövény-csoportok vetésterületének aránya megyénként

Megye	1955				1956				1957				1958			
	Árpa, kuzab, korica	Takarmányrépa	Szálaktakarmány*	Összes takarmánynövény	Árpa, kuzab, korica	Takarmányrépa	Szálaktakarmány*	Összes takarmánynövény	Árpa, kuzab, korica	Takarmányrépa	Szálaktakarmány*	Összes takarmánynövény	Árpa, kuzab, korica	Takarmányrépa	Szálaktakarmány*	Összes takarmánynövény
	Baranya	36,9	1,9	15,2	54,0	35,2	1,9	15,1	52,2	44,0	2,2	15,4	61,6	44,2	1,9	17,8
Fejér	38,2	1,2	14,2	53,6	35,3	1,3	14,7	51,3	43,1	1,5	16,5	61,1	44,1	1,1	17,0	62,2
Győr-Sopron	32,0	2,0	18,0	52,0	29,6	2,0	19,0	50,6	36,4	2,3	20,1	58,8	38,0	2,1	20,5	60,6
Komárom	35,5	1,4	19,0	55,9	32,9	1,4	18,5	52,8	38,7	1,5	20,4	60,6	40,1	1,2	21,9	63,2
Somogy	32,7	2,0	12,7	47,4	30,1	2,0	14,0	46,1	36,6	2,2	13,6	52,4	37,1	1,9	16,0	55,0
Tolna	38,5	1,5	14,2	54,2	34,0	1,5	14,2	49,7	40,7	1,7	15,4	57,8	41,6	1,4	16,6	59,6
Vas	27,7	2,0	19,0	48,7	28,6	2,1	20,9	51,6	30,2	2,3	20,2	52,7	32,0	2,2	21,3	55,5
Veszprém	29,3	2,1	16,9	48,3	28,3	2,0	16,8	47,1	32,4	2,1	18,7	53,2	33,1	1,8	20,4	55,3
Zala	26,6	2,6	15,7	44,9	27,5	2,5	17,2	47,2	30,7	2,6	16,5	49,8	30,6	2,3	17,9	50,8
Dunántúl	33,6	1,8	15,7	51,1	31,4	1,8	16,2	49,4	37,6	2,0	17,0	56,6	38,5	1,8	18,4	58,7
Bács-Kiskun	36,4	2,2	7,8	46,4	32,2	2,3	8,0	42,5	39,4	2,6	8,9	50,9	41,6	2,1	9,0	52,7
Békés	36,7	1,2	10,4	48,3	36,2	1,3	10,5	48,0	42,0	1,4	11,2	54,6	40,3	1,2	12,9	54,4
Csongrád	34,3	1,7	8,9	44,9	32,7	1,9	8,5	43,1	38,6	2,0	9,4	50,0	39,9	1,6	10,3	51,8
Hajdú-Bihar	34,6	1,6	9,8	46,0	32,3	1,7	10,4	44,4	38,6	1,7	10,8	51,1	36,6	1,3	14,4	52,3
Pest	34,5	1,8	10,2	46,5	31,4	2,1	11,4	44,9	37,4	2,2	12,5	52,1	39,5	1,7	13,4	54,6
Szabolcs-Szatmár	26,0	2,0	8,7	36,7	24,0	2,1	9,5	35,6	27,0	2,1	9,4	38,5	26,5	1,7	14,9	43,1
Szolnok	32,3	1,0	11,7	45,0	30,1	1,1	12,2	43,4	36,7	1,2	13,4	51,3	35,7	1,0	14,9	51,6
Alföld	33,5	1,7	9,5	44,7	31,2	1,8	10,1	43,1	37,1	1,9	10,8	49,8	37,2	1,5	12,8	51,5
Borsod-Abaúj-Zemplén	34,2	1,7	13,4	49,3	32,0	1,6	14,0	47,6	36,7	1,7	14,3	52,7	37,1	1,5	16,5	55,1
Heves	36,0	1,1	13,1	50,2	31,2	1,3	14,4	46,9	36,1	1,2	14,5	51,8	36,1	1,0	17,4	54,5
Nógrád	28,7	1,2	19,5	49,4	27,5	1,2	19,6	48,3	30,8	1,3	18,9	51,0	31,3	1,0	23,1	55,4
Észak	33,7	1,5	14,4	49,6	30,8	1,4	15,1	47,3	35,5	1,5	15,2	52,2	35,7	1,3	18,0	55,0
Összesen	33,6	1,7	12,4	47,7	31,2	1,8	13,0	46,0	37,1	1,9	13,6	52,6	37,5	1,6	15,5	54,6

vetésterülete a szántóterület százalékában

* A szálaktakarmányok között szerepelnek a „magnak termelt egyéb takarmányok is, amelyeket különválasztani nem lehet. 1958-ban a megyei részletezésben a somkóró- és bíborheremag is ebben a tételben szerepel.

Eddig főként a szántóföldi takarmánytermelés kérdésével foglalkoztunk. A takarmánytermelés helyzetének általános vizsgálatához azonban hozzátartozik a rét és a legelő területével együtt számított ún. főtakarmánytermő-terület megállapítása, a kiegészítő takarmányterületek szerepének vizsgálata, az egy számosállatra jutó főtakarmánytermő-terület és takarmányhozam megállapítása, a tömeges takarmányokat fogyasztó állatokra jutó takarmánytermő-területek kiszámítása.

Az egy számosállatra jutó szántóföldi és főtakarmánytermő-terület (a szántóföldi takarmánytermő-terület és a szántóegységre átszámított rét és legelő területe) a vizsgált időszakban a következőképpen alakult.

7. tábla

Az egy számosállatra jutó takarmánytermő-terület

Megnevezés	1931—1940. években (átlag)*	1955.	1956.	1957.	1958.	1955—1958. években (átlag)
		évben				
Szántóföldi takarmánytermő-terület						
kat. hold.	1,68	1,46	1,37	1,72	1,74	1,57
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	86,9	81,5	102,4	103,6	93,5
Főtakarmánytermő-terület						
kat. hold	2,01	1,72	1,62	1,99	2,00	1,83
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	85,6	80,6	99,0	99,5	91,0

* Az 1935. évi számosállatlétszám alapján. A számosállatlétszámot lásd dr. Kiss Albert: Állattenyésztésünk belterjességének alakulása az elmúlt száz évben (1857—1957). *Statisztikai Szemle*. 1958. évi 1. sz.

Az egy számosállatra jutó szántóföldi és főtakarmánytermő-terület adatai párhuzamosan haladnak, minthogy a rét és a legelő területe nem változott lényegesen az 1955—1958. években. Az egy számosállatra jutó főtakarmánytermő-terület 1955—1958. évi átlaga nem érte el a felszabadulás előtti szintet, 1958-ban azonban lényegében azonos volt azzal. Ez biztató jel, s egyezik a korábbi megállapításokkal is, és ha a takarmánytermelés szervezését és fejlesztését központi kérdéssé tesszük, a fejlődés továbbra is felfelé ívelhet.

A szántóföldi takarmányból, a főtakarmánytermő-terület hozamából és a kiegészítő takarmányból az egy számosállatra jutó mennyiség alakulását, azaz a takarmányellátottságot mutatják a 8. tábla adatai.

Az egy számosállatra jutó takarmány mennyisége a felszabadulás előtti állapothoz képest emelkedett. Ez a lényeges körülmény azt mutatja, hogy az állatállomány takarmányellátottsága jobb, mint a felszabadulás előtt volt. Bár az 1931—1940. és az 1955—1958. évek átlagos ellátottsága között a különbség nem lényeges, az adatok tendenciája biztató. Takarmánytermelésünk hozama nagymértékben függ az időjárástól. Az 1955—1958. évek átlagát erősen csökkentik az 1956. és az 1958. évi gyengébb terméseredmények. Ha az időjárás hatását a terméseredmények alakulására az adott viszonyoknak legjobban megfelelő takarmánynövények termelésével csökkenteni tudjuk, ez is előmozdíthatja a takarmánytermelés fokozását.

A takarmányellátottság alakulása

Megnevezés	Egy számosállatra jut gabonaegységben (mázsa) az					
	1931—1940. években (átlag)	1955.	1956.	1957.	1958.	1955—1958. években (átlag)
Szántóföldi takarmány						
mázsa	16,6	17,6	13,7	21,4	18,5	17,7
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	106,0	82,5	128,9	111,4	106,6
Főtakarmánytermő-terület hozama						
mázsa	19,9	20,3	15,9	24,4	20,7	20,2
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	102,0	79,9	122,6	104,0	101,5
Kiegészítő takarmány						
mázsa	2,5	2,7	2,1	3,1	2,6	2,6
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	108,0	84,0	124,0	104,0	104,0
Összes takarmány						
mázsa	22,4	23,0	18,0	27,5	23,3	22,8
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	102,7	80,4	122,8	104,0	101,8

Az egy számosállatra jutó takarmány mennyiségét hozzávetőlegesen állapítottuk meg. A kiegészítő takarmányok mennyiségét ugyanis becslés útján számítottuk ki éspedig oly módon, hogy a polyva és a takarmány-szalma mennyiségét az állami gazdaságok kulcsszámái alapján állapítottuk meg, a kukoricaszárnak 40 százalékát, a cukorrépatermeltetési szerződés szerint járó szeletet, továbbá a répafejet vettük számításba. Nem vettük figyelembe például a takarmányozásra felhasznált burgonyát és az egyéb takarmányhulladékokat, viszont a számításba vett kiegészítő takarmányok sem kerültek teljes mértékben felhasználásra. Nem vettük számításba a másodtermést sem.

Az egyes állatfajok takarmányigénye s ennek megfelelően takarmányterületi igénye is eltérő. Vonatkozik ez elsősorban a sertésre, amelynek nagy koncentrált- (szemes-) takarmány szükséglete miatt nagyobb a főtakarmányterületi igénye, mint a tömeges (szálas- és vízenyős-) takarmányokat fogyasztó szarvasmarháé, juhé és lóé. Az állami gazdaságokban végzett számítások szerint egy koncentrált takarmányt fogyasztó számosállatnak (sertés) főtakarmánytermő-területi szükséglete 2,83 kat. hold, ezzel szemben egy tömeges takarmányt fogyasztó számosállat lényegesen kevesebb főtakarmánytermő-területről (1,74 kat. hold) eltartható.

Számításaink szerint egy tömeges takarmányt fogyasztó számosállatra a 9. tábla szerinti takarmánytermő-terület, illetve takarmánymennyiség jut.

Ezek a számítások sem teljesen pontosak, mert a sertés is fogyaszt kisebb mennyiségben tömeges takarmányt az abrakon kívül, és legelőterületre is szüksége van. Az adatok azonban így is szemléltetik — összehasonlítva a 7. és a 8. tábla adataival —, hogy a sertés takarmányterületi igénye lényegesen nagyobb, mint a tömeges takarmányt fogyasztó állatoké. E ténynek figyelemre méltó következményei vannak: a mezőgazdasági üzemeknek a tömeges takarmányt fogyasztó állatokat eltartó képessége nagyobb,

mint a sertéstartó képessége, mivel a sertéstartásnak a koncentrált takarmányok termelésének lehetősége határt szab. Erre vonatkozóan — tudomásunk szerint — a Mezőgazdasági Szervezési Intézetben *dr. Sin István* és *dr. Széll László* végeztek vizsgálatokat, és ezt a tényét számszerűen is igazolták.

9. tábla

Takarmányellátottság

Megnevezés	1931—1940. években (átlag)	1955.	1956.	1957.	1958.	1955—1958. években (átlag)
	éven					
egy tömeges takarmányt fogyasztó számosállatra jut						
takarmánytermő-terület*						
Szántóföldi takarmánytermő-terület						
kat. hold	0,64	0,55	0,57	0,63	0,68	0,60
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	85,9	89,1	98,4	106,3	93,8
Főtakarmánytermő-terület						
kat. hold	1,04	0,88	0,88	0,97	1,01	0,93
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	84,6	84,6	93,3	97,1	89,4
takarmány**						
Szántóföldi takarmány						
mázsa	6,19	5,66	5,50	6,52	6,25	5,97
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	91,4	88,9	105,3	101,0	96,4
Főtakarmánytermő-terület hozama						
mázsa	10,34	8,99	8,38	10,23	9,10	9,16
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	86,9	81,0	98,9	88,0	88,6
Kiegészítő takarmány						
mázsa	3,13	3,45	2,67	3,86	3,24	3,30
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	110,2	85,3	123,3	103,5	105,4
Összes takarmány						
mázsa	13,47	12,44	11,05	14,09	12,34	12,42
százalék (1931—1940. évek átlaga = 100)	100	92,4	82,0	104,6	91,6	92,4

* A takarmánygabonák vetésterülete nélkül.

** Gabonaegységre átszámítva.

A tömeges takarmányt fogyasztó állatok takarmánybázisát is általában hajlandók vagyunk korlátozottnak tekinteni. Sőt olyan következtetésre is jutottak, hogy az állatállományt csökkenteni kell. Ez gyakorlatilag meg is történt, elsősorban a szocialista szektorban. Erre azért került sor, mert korábban az állatsűrűség tervezésénél nem vették figyelembe a takarmánybázist, s így nem volt meg a szükséges összhang az állatsűrűség és a takarmánybázis nagysága között. A megfelelő takarmánybázis megteremtését ugyanis a takarmánytermő-területek növelésével és nem a takarmánytermő-területek hozamának emelésével kívánták megoldani. Pedig, ha megvizsgáljuk azokat a lehetőségeket, amelyek éppen a tömeges takarmányok hozamának emelése és ezzel kapcsolatban az egy számosállatra jutó főtakar-

mánytermő-terület csökkentése tekintetében rendelkezésre állnak, megállapítható az, hogy az állatsűrűség, elsősorban a szarvasmarha-sűrűség tovább növelhető.

Az alábbiakban összefoglaljuk számításaink eredményeit, és bemutatjuk a felszabadulás előtti állapothoz képest bekövetkezett fejlődést. Meg kell azonban említeni, hogy bizonyos adatszolgáltatási nehézségek miatt nem sikerült minden tényezőt azonos időszakra vonatkoztatni, ezért az adatok tudományos elismerésre nem számíthatnak. (Lásd a 3. ábrát is.)

10. tábla

A népesség számának növekedésére, az állatállomány takarmánybázisára és az állati hozamok alakulására vonatkozó főbb mutatók

(Bázisidőszak = 100)

Megnevezés	Bázis-időszak	1955.	1956.	1957.	1958.	1955–1958. években (átlag)
		évben				
Népesség	1931–1940	109,1	108,4	108,7	109,4	108,9
Állatállomány (számosállatban*)	1935	111,1	114,0	103,5	105,1	108,4
Állatsűrűség	1335	111,4	114,6	104,1	105,5	109,1
Szántóföldi takarmánytermő-terület	1931–1940	96,3	92,9	106,0	108,7	101,0
Főtakarmánytermő-terület ..	1931–1940	95,1	91,6	102,5	104,7	98,5
Szántóföldi takarmány mennyisége**	1931–1940	118,3	94,3	133,8	117,0	115,9
Összes takarmány mennyisége**	1931–1940	113,6	91,6	126,8	108,9	110,2
						1955–1957. években (átlag)
Tejtermelés	1938	97,1	96,5	113,3	.	102,3
Tehenkénti átlagos tejhozam	1938	107,0	105,0	122,6	.	111,5
Tojástermelés.....	1938	154,9	182,4	188,0	.	175,1
Tyúkonkénti átlagos tojáshozam	1938	106,1	121,2	122,7	.	116,7
Gyapjútermelés	1938	70,4	80,5	82,8	.	77,9
Juhonkénti átlagos gyapjúhozam	1938	67,3	75,5	75,7	.	73,5
Marhahústermelés***	1925–1938	89,2	93,5	101,3	.	99,2

* Dr. Kiss Albert idézett tanulmánya alapján.

** Gabonaegységre átszámítva.

*** Dr. Kiss Pálnak, az Élelmezésügyi Közgazdasági Kutató Csoport munkatársának adatai alapján.

A takarmány mennyiségének növekedése 1958-ban nagyobb arányú volt, mint az állatállomány növekedése, és a szántóföldi takarmányok területének emelkedése is meghaladta az állatállomány növekedését, de a vizsgált évek átlagos színvonala alacsonyabb volt, mint az állatállományé.

A főtakarmánytermő-terület növekedése alatta maradt az állatállomány emelkedésének. Mind a szántóföldi takarmánytermő-terület, mind az összes takarmánytermő-terület gabonaegységhezama nagyobb mértékben emelkedett, mint a takarmánytermő-terület.

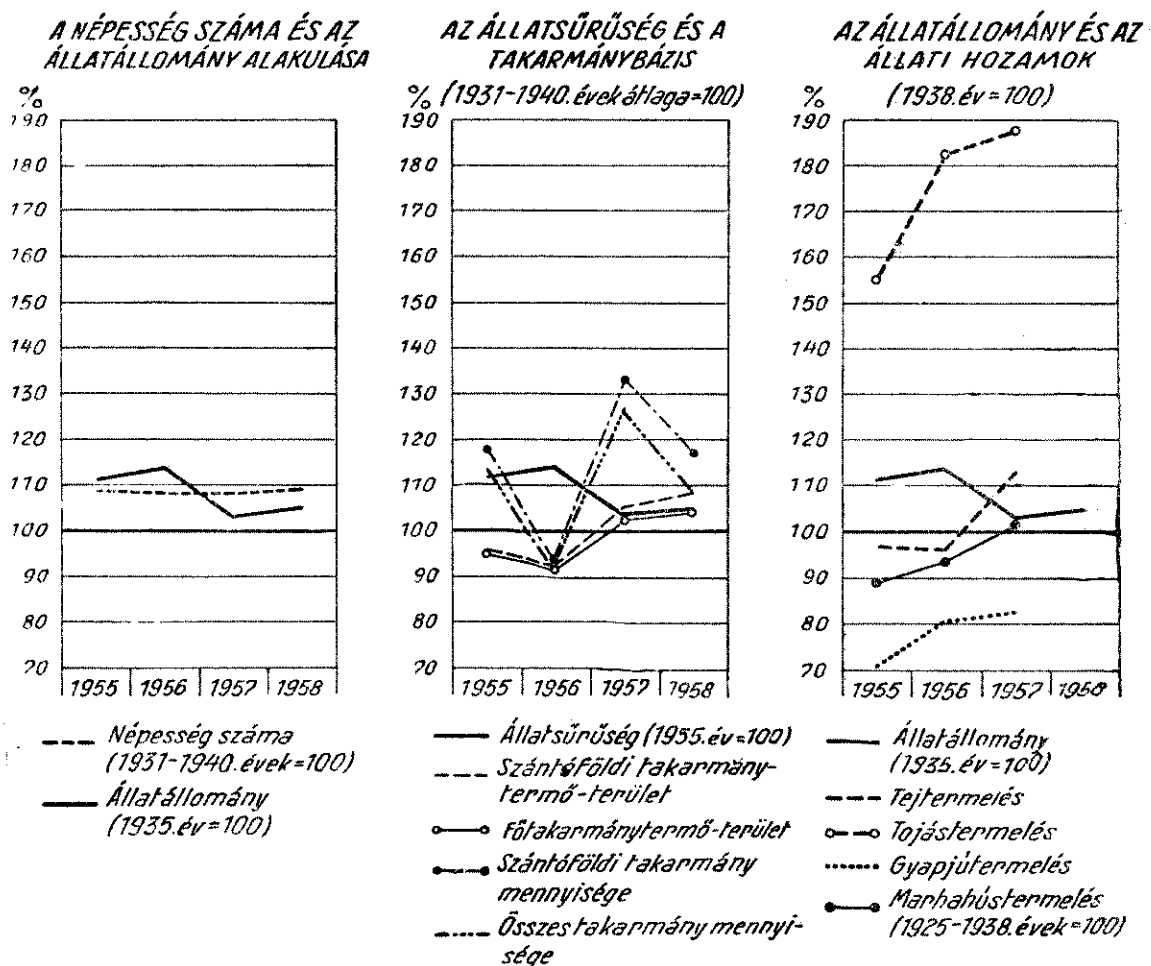
A takarmánytermő-terület hozamának emelkedése lehetővé tette az állati hozamok emelését.

Így az 1955—1957. évi átlagos tejtermelés az 1938. évihez képest 2,3 százalékkal, az egy tehénre jutó évi átlagos tejtermelés 11,5 százalékkal emelkedett. A vizsgált időszakban az egy lakosra jutó évi tejmenyiség is kedvezően alakult (az 1938. évi 130 literről 136 literre emelkedett), annak ellenére, hogy a tehénállomány 12 000, az egy lakosra jutó tehének száma pedig 13 darabbal csökkent (104-ről 91-re).

A marhahústermelés is emelkedő tendenciát mutat, s gyakorlatilag elérte az 1938. évi szintet, ez azonban még mindig nem kielégítő.

Jelentősen emelkedett a baromfi- és a tojástermelés, a lemaradás viszont nagy a gyapjútermelésben. Ez azonban nem annyira takarmánytermelési kérdés, mint inkább tenyésztési probléma.

3. ábra. A népesség számának növekedésére, az állatállomány takarmánybázisára és az állati hozamok alakulására vonatkozó főbb mutatók

* Számosállatban.
** Gabonaegységre átszámítva.

Megállapítottuk, hogy a takarmánytermő-területek hozama emelkedett. Ez a hozamemelkedés azonban nem megnyugtató. A hozamemelkedés tényezői ugyanis a következők:

a) a kukorica vetésterületi aránya az 1931—1940. évi 20,8 százalékról az 1955—1958. évek átlagában 23,7 százalékra,

b) a kukorica átlagtermése az 1931—1940. évi 10,8 mázsáról 12,5 mázsára emelkedett,

c) az árpa vetésterületének lényegtelen változása mellett átlagtermése 7,8 mázsáról 9,5 mázsára növekedett, ugyanakkor azonban:

d) a pillangósok átlagtermése csökkent.

A hozamok emelése terén tehát a takarmánygabonáknak volt döntő szerepük. A szocialista nagyüzemekben azonban ezeknek termelése kisebb arányú, mint az egyéni gazdaságokban, s ezt a vetésterületi arányt természetesen nem is fogják elérni a helyesebb vetésforgó kialakítása s egyéb üzemszervezési kérdések miatt.

Mindezekből az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

1. Az MSZMP Központi Bizottságának irányelvei gazdasági feladatainkról és a második ötéves terv elkészítéséről hangsúlyozzák, hogy a takarmánynövények közül az egységnyi területről a legtöbb tápértéket adó kukorica és silókukorica, őszi árpa és fehérjében gazdag hüvelyes növények vetésterületét kell növelni.

Az előbbieken elmondottak alapján azonban számolni kell olyan tendenciákkal, amelyek a kukorica vetésterületének a csökkenése irányában hathatnak. E probléma megoldására célszerű lesz figyelemmel lenni, s természetesen a kukorica hozamának az emelésére is nagy súlyt kell helyezni.

2. A takarmánygabonák hozamát főként az őszi árpa termelésének fejlesztésével fokozhatjuk. Olyan őszi árpa fajtákra van szükség, amelyeknek nagyobb a tápanyag- (fehérje-) tartalmuk, fagyállóak, termelésük nincs tájhoz kötve.

3. Számottevően fokozni kell a pillangós takarmányok területegységre jutó hozamát. Ha ezt sikerül elérni, ezek lesznek majd legolcsóbb fehérje forrásunk. E tekintetben biztató kísérleteket végeznek a Délnyugat-Dunántúli Kísérleti Intézetben Keszthelyen.

4. Messzemenően fel kell karolni a silókukorica termelését, amely egyik legnagyobb tápanyaghozamot nyújtó takarmánynövényünk.

5. A főtakarmánytermő-terület csökkentése érdekében nagy gondot kell fordítani a melléktakarmányokat nyújtó növények termelésére (például cukorrépa).

6. Úgyszintén ennek a célnak az érdekében a kettős termelés lehetőségét teljesen ki kell használni (őszi takarmánykeverék, silókukorica, szudáni fű stb.).

7. A természetes rétek és legelők hozamának, kihasználásának emelése elengedhetetlen a szántóföldi takarmánytermelés okszerű megszervezéséhez, a főtakarmánytermő-terület csökkentéséhez.

Ahol a takarmánytermő-terület hozama nem kielégítő, a takarmánybázist nem a terület, hanem a hozamok növelésével kell megteremteni. Törekednünk kell továbbá a takarmánytermelés olyan szerkezetének kialakítására, amely mellett a területegységről a legtöbb tápanyagot megfelelő táp-arányban nyerjük.

A magyar állattenyésztés fellendítése szempontjából döntő jelentőségű a takarmánytermelés belterjességének fokozása. A takarmánytermelés belterjességének fokozását pedig elsősorban a hozamok emelésével kell elérni.

DR. PÁLOS ISTVÁN — DR. ZAFIR MIHÁLY:

A KISKERESKEDELMI ÁRUFORGALMI STATISZTIKA FEJLESZTÉSÉNEK KÉRDÉSEI

Az életszínvonal alakulása, az árualap és a vásárlóerő közötti összhang vizsgálatának, elemzésének nélkülözhetetlen eszköze a kiskereskedelmi statisztika. A kiskereskedelmi statisztikának olyan adatokat kell szolgáltatnia, amelyek az áruforgalmi tervek és a többi népgazdasági ág tervei közötti kapcsolatokat kellően megvilágítják. A kiskereskedelmi statisztikának ebben a vonatkozásban csak a nagy összefüggések vizsgálatára kell kiterjednie, és csak néhány adattal, mutatószámmal kell az összefüggéseket jellemeznie. Ilyen nagyvonalú tájékozódásra alkalmasak a kiskereskedelmi statisztika jelenlegi mutatószámai.

Ha megvizsgáljuk a kiskereskedelmi forgalom alakulását, abból következtethetünk a lakosság anyagi ellátottságára, az árualapok és a vásárlóerő egyensúlyára, a lakosságnak a kereskedelemmel szemben támasztott igényére.

A kiskereskedelem árufőcsoportonkénti alakulását tükrözi 1952-től 1959-ig az 1116. oldalon közölt tábla.

A tábla adataiból kitűnik, hogy a kiskereskedelmi eladás az 1952. évi-hez képest (amikor az életszínvonal átmeneti visszaesése során a kiskereskedelmi forgalom 10 százalékkal alacsonyabb volt, mint 1950-ben) 1953-ban és 1954-ben jelentősen megnövekedett. Ebben a növekedésben azonban nagyjából az jutott kifejezésre, hogy az 1952. évi alacsony színvonal után sor került az évek óta fennálló szükségletek kielégítésére. Ennek következtében a készletek lepadtak, az ipari termelés pedig csak lassan érte utól a kialakult életszínvonalat.

Teljesen érthető, hogy olyan helyzetben, amikor viszonylag szűkös a vásárlóerő és kevés az áru is, a kereskedelem értékesítési lehetőségeit szinte kizárólag a rendelkezésre álló árualapok szabják meg, az elsődleges feladat az ezekkel való messzemenő gazdálkodás. Ennek statisztikai alátámasztására a nagykereskedelmi adatok rendelkezésre is álltak.

1955-ben és 1956 első három negyedében a vásárlóerő emelkedett, lényegében azonban akkor is viszonylag alacsony szinten volt.

1957-től kezdve, az életszínvonal emelését célzó intézkedések nyomán a vásárlóerő a korábbinál lényegesen magasabb szinten alakult ki. A lakosság vásárlásainak most már jelentős része nem az azonnali, elodázhatatlan szükségletek kielégítését célozza. Jelenleg a vásárlóerő jelentős része mintegy tartalékot alkot a lakosság kezében, és a lakosság ennek birtokában

sokkal nagyobb igényeket támaszt a választékot, a minőséget, az áru tetszetősségét stb. illetően, mint a korábbi években. A lakosság takarékoskodására mutat az a tény, hogy ez év első felének végén mintegy három és fél milliárd forint volt a takarékbetét-állomány, a lakosságnál levő készpénz pedig ennél is lényegesen több.

A kiskereskedelmi eladás volumene az 1952. évi százalékában

Év	Bolti élelmiszerek	Ruházat	Vegyes iparcikkek	Vendéglátás és üzemi étkezés	Összesen
Eladás fogyasztói folyóáron, millió forint					
1952.....	13 205	8 163	5 586	4 822	31 776
1953.....	15 420	8 768	6 465	5 662	36 315
1954.....	15 247	11 246	8 326	6 966	41 785
1955.....	16 252	11 062	9 477	7 186	43 977
1956.....	17 385	12 963	10 844	7 066	48 258
1957.....	17 172	13 855	13 055	8 782	52 864
1958.....	18 071	13 504	14 800	9 092	55 467
1959 I. félév*	8 926	6 886	7 731	4 463	28 006
Az eladás volumene az 1952. évi százalékában					
1952.....	100	100	100	100	100
1953.....	117	111	118	118	116
1954.....	122	143	157	149	138
1955.....	130	141	179	153	145
1956.....	140	171	209	152	162
1957.....	139	183	238	169	172
1958.....	146	181	271	172	180
1959 I. félév*	154	195	306	173	193
Az eladás volumene az előző évi százalékában					
1953.....	117	111	118	118	116
1954.....	104	129	133	126	119
1955.....	107	98	114	103	105
1956.....	108	121	117	99	112
1957.....	99	107	114	111	106
1958.....	105	99	114	102	105
1959 I. félév**	106	108	114	101	107

* 1952. I. félévi eladás százalékában.

** 1958. I. félévi eladás százalékában.

A közölt adatokat a kiskereskedelmi vállalatok áruforgalmi beszámoló-jelentése tartalmazza. Ez a jelentés lényegében árumérleg, amelyet a vállalatok (szövetkezetek) a vállalat (szövetkezet) egészéről állítanak össze. A mérlegsor tartalmazza az időszak eleji készletet, a beszerzéseket, a készleteknek más címen történt növekedését (bolt-átvétel, leltártöbblet, áremelés stb.), valamint tartalmazza az eladást, az egyéb készletcsökkentő tényezők hatását és az időszak végi készletet. Ez az áruforgalmi mérleg a vállalat adatait három árufőcsoportra tagolva mutatja ki. Ezek az árufőcsoportok a következők:

- a) élelmiszerek, élvezeti cikkek és mezőgazdasági termékek,
- b) ruházat, textil- és bőrárúk,
- c) vegyes iparcikkek (valamennyi az előbbieken fel nem sorolt áru).

Ez a jelentés alapsémája, amely már jó néhány éve azonos, a beszámolójelentés azonban évenként és kiskereskedelmi szervezetenként eltérően további más adatokat is tartalmaz.

Végző soron tehát a jelenlegi adatok alapján az árualapok és a vásárlóerő kialakult szintjéről kapunk felvilágosítást.

A vásárlóerő és az árualap jelenlegi szintje és aránya, a lakosság igényeinek megnövekedése és kiszélesedése bizonyos árucikkek, elsősorban ruházati és tartós fogyasztási cikkek iránt az áruforgalom összetételének részletesebb ismeretét teszi szükségessé. Folyamatosan adatokkal kell rendelkezni arról, hogy a fogyasztók a kiskereskedelemben került árukat megvásárolják-e, és ha igen, milyen ütemben vásárolják azokat, hogy a kiskereskedelmi készletek összetétele mennyiben felel meg a keresletnek, hogy a kiskereskedelemben jelentkező kereslet milyen cikkek irányában, hogyan változik, hogy a különböző gazdasági jellegű területeken milyen vásárlási jellegzetességek tapasztalhatók stb.

Ha most egybevetjük ezeket a szükségszerűen kialakult igényeket az előbbieken ismertetett kiskereskedelmi statisztikával, akkor nyilvánvaló, hogy ilyen igények kielégítésére ez a statisztika közel sem alkalmas.

A következőkben megkíséreljük rendszerezni a statisztikával szemben az utóbb felsorolt okok miatt támasztott igényeket, és megállapítjuk, hogy mennyiben alkalmas a jelenlegi statisztika ilyen természetű igények kielégítésére. Ezután megvizsgáljuk, hogy milyen irányban van szükség a kiskereskedelmi statisztika továbbfejlesztésére és erre milyen lehetőségek vannak.

A kiskereskedelmi áruforgalmi statisztikával szemben támasztott követelmények három nagy kérdéscsoportba sorolhatók.

a) *Területenkénti adatok iránti igény*

A statisztikai adatok alapján választ kell adni olyan kérdésekre például, hogy különböző jellegű (ipari és mezőgazdasági) területeken, városban és falun, egyes nagyobb városokban és kiemelt helyeken, üdülőhelyeken, kereskedelmi vonzással bíró vagy ilyennel nem rendelkező helyeken, termelőszövetkezeti községekben stb. hogyan alakul a kiskereskedelmi forgalom, hogyan alakulnak a készletek.

Ezekre a kérdésekre a jelenlegi kiskereskedelmi statisztika alapján válaszolni nem lehet. Nem lehet azért, mert a kiskereskedelmi statisztika vállalati szinten készül. A vállalatok működési területe széles körre terjed ki, tekintélyes hányaduk egy egész megyét felölel, sőt országos jellegű vállalatok is vannak. Ebből következik, hogy a legkisebb területi egység, amelyre vonatkozóan a kiskereskedelmi statisztikai adatok kialakíthatók, a megye, márpedig a megyei adatok a kiskereskedelmi forgalom — előbb említett — ipari és mezőgazdasági területek stb. szerinti alakulásáról nem adnak tájékoztatást, mert minden megye különböző jellegű területeket foglal magába.

A jelenlegi kiskereskedelmi statisztika egyik alapvető hiányossága tehát az, hogy vállalati szinten, a vállalat egészére vonatkozóan készül.

b) *Árucikkenkénti forgalmi adatok iránti igény*

A kiskereskedelmi forgalom jelenlegi árucsoportok szerinti adatai csak bizonyos nagyvonalú tendenciák figyelemmel kísérésére alkalmasak. Az előbbi táblából például kitűnik, hogy az élelmiszerek, élvezeti cikkek és mezőgazdasági termékek forgalmának emelkedése az elmúlt évek során a legkisebb volt, ezek fogyasztása ugyanis a jövedelem változására a legkisebb mértékben reagál. A ruházati cikkek forgalma nagy vonalakban és hosszabb időszakot tekintve az összvásárlásokkal azonosan alakul, a vegyes iparcikkek forgalomemelésének üteme pedig messze meghaladja a globális forgalomnövekedést. Bár ezek a következtetések megállják helyüket, mégis elnagyoltak. A jelenlegi árucsoportos tagolás ugyanis kompromisszum eredménye, amely a bolthálózat sajátosságai alapján jött létre annak szem előtt tartásával, hogy a főcsoportok kialakítása a vállalatok részére viszonylag a legkevesebb munkát jelentse. Az élelmiszerboltok ugyanis élelmiszereket és élvezeti cikkeket árulnak, a ruházati üzletek a ruházat, textil- és bőrárak főcsoportba tartozó árukat, valamennyi többi üzlettípus áruinak gyűjtőneve pedig „vegyes iparcikkek”. Ennek megfelelően a vállalatoknál — a kérdést némileg leegyszerűsítve — minden bolt összforgalma belefér valamelyik árucsoportba, csupán a vegyesboltok (tehát a három árucsoportba tartozó cikkeket egyaránt árusító boltok) adatait kell három részre tagolni.

Az említett kompromisszum eredményeként azonban egyik árucsoport tartalma sem homogén. Az élelmiszerek, élvezeti cikkek és mezőgazdasági termékek elnevezésű csoport például tartalmaz élelmiszereket, amelyekről köztudomású, hogy az irántuk való kereslet rugalmassága összehasonlíthatatlanul kisebb, mint a különböző iparcikkeké, de tartalmazza ez az árucsoport az élvezeti cikkeket is, amelyek viszont igen rugalmas keresletű cikkek. Elég megemlíteni, hogy míg 1951 és 1958 között a bolti forgalomban a kenyér, a liszt, a cukor, a zsír és egyéb hasonló élelmiszerek forgalmának emelkedése nem haladta meg az 50 százalékot (sőt egyeseknél éppen csökkent a forgalom), addig ugyanezen idő alatt az élvezeti cikkek közül babkávéből és teából egyformán több, mint ötszörösére, sörből háromszorosára emelkedett, cigarettából 80 százalékkal nőtt a forgalom, é. i. t. Ennek az árucsoportnak a forgalma, minthogy abban igen rugalmas és csak kismértékben rugalmas keresletű cikkek egyaránt résztvesznek, nem alkalmas a tendenciák pontos megállapítására.

A ruházati cikkek között vannak lakberendezési jellegűek (szőnyeg, függöny stb.) és vannak termelési rendeltetésű cikkek (zsák, ponyva stb.) is, amelyek a ruházatkodási célokat szolgáló áruktól forgalmuk tendenciáját tekintve lényegesen különböznek.

A vegyes iparcikkek csoportja az előbbieknél is sokkal heterogénebb. Ide tartoznak a különböző háztartási cikkek, tisztítószeresek, amelyek a fogyasztás rugalmasságát tekintve leginkább az élelmiszerekhez hasonlíthatók, és ide tartoznak olyan különböző tartós fogyasztási cikkek is, amelyeknek forgalma viszont a jövedelemváltozásokra rendkívül érzékenyen reagál. E két szélsőség között a különböző áruk tömege található, például könyv, gyógyszer, sportáru, tüzelő stb.

Ez a három árucsoport természetesen az említett hiányosságok ellenére is ad támpontokat, mert hiszen mindegyikre rányomja bélyegét azoknak az áruajtáknak a tömege, amelyek a csoport volumenének a nagyobb

részét alkotják. Kétségtelen azonban az is, hogy éppen e hiányosságok miatt a három árufőcsoport adatai különböző jelenségeket letompítanak, eltakarják az igazi tendenciát. A részletesebb adatok iránti igény azt követeli, hogy foglalkozzunk a tendenciákat az eddigi három csoportnál sokkal megelőzőbben visszatükröző mintegy 6—10 csoport kialakításával.

A kiskereskedelmi áruforgalom áruösszetételét azonban ennél részletesebben is ismerni kell. A lehetőségek szerint cikkenkénti vagy legalábbis cikkcsoportonkénti adatokra van szükség. Csakis cikkenként részletezett adatok birtokában válik lehetővé a készletek összetételének, az idényszerűségnek, a kereslet alakulásának stb. vizsgálata.

Árucsoportonkénti statisztika már volt a kiskereskedelem területén az 1950-es évek elején. Összeállítása a következőképpen történt: árucsoportonként (ezek száma kb. 50 volt) összeállították vállalati szinten a beszerzést és az egyéb készletnövelő és csökkentő tényezőket, a bolti készleteket árucsoportonként becsülték, és mérlegmódszerrel megállapították az eladást. A módszerből eleve következik két hiányosság: egyik az, hogy vállalati szinten készült, bolti szinten ugyanis valamennyi boltról, valamennyi árucsoport adatát külön-külön megállapítani nem volt megoldható. Másik hiányossága megbízhatatlansága volt, ugyanis az árucsoportonkénti készleteket csak becsülték (valamennyi boltban egyszerre leltározni megoldhatatlan feladat). Ezek a tények azt mutatják, hogy az ilyenféle statisztika életképtelen, ez az út nem járható.

Mindamellettt figyelembe kell venni azt is, hogy az árucsoport meglehetősen keveset mond, mélyrehatóbb elemzésre az árucsoportonkénti adatok nem egy kérdés tekintetében általában nem is használhatók. Az árucsoportok ugyanis éppen mert számuk viszonylag kevés, igen különböző jellegű árukat foglalnak magukban. Egy szűkebb területen a közelmúltban lebonyolított reprezentatív vizsgálat eredményei jól megvilágítják ezt a kérdést.

A pamutáru például azon árucsoportok közül való, amelyeknek forgalma havonta nem túlságosan hullámzó. Az összforgalmon belül azonban egyes cikkek forgalma — idényszerűen — év elejétől erősen növekvő, másoké erősen csökkenő tendenciát mutat.

Havi eladás 1959-ben (millió forint)

Hónap	Pamutáru összesen	Növekvő tendencia: karton, delén, divatszövet	Csökkenő tendencia:	
			flanell, barchent	ágyneműanyag
Január...	127	5	18	47
Február..	109	10	13	37
Március .	121	21	7	34
Április ..	137	30	5	32
Május ..	138	33	4	29

Vagy például áprilisban a kiskereskedelem a „női felsőruházati cikkek” elnevezésű árucsoport áruiból átlagosan 64 napos készlettel rendelkezett, ezenbelül azonban szövetkabátból 152, ballonkabátból pedig csak 25 napos készlettel. Az előbbi nagy szám arra utal, hogy a szövetkabátkészlet egészen az őszi szezonig nagy mennyiségben a kiskereskedelemnél tárolódik,

az utóbbi kis szám pedig arra, hogy ballonkabátból az igényeket nem tudták kielégíteni, mert a kiskereskedelem átlagosan 25 napos készlete nem elegendő arra, hogy minden boltban, minden méret, fazon, szín kapható legyen.

Hasonló példák igen nagy számban idézhetők annak bizonyítására, hogy a készletek összetételének, az idényszerűségnek, a kereslet alakulásának és más kérdéseknek vizsgálatához cikkenkénti adatok szükségesek.

A kiskereskedelmi statisztika továbbfejlesztésével biztosítani kell tehát egyrészt azt, hogy az áruforgalom alakulásáról az eddigi árufőcsoportok szerint részletezett adatok helyett a tendenciákat jobban visszatükröző 6—10 nagyobb csoport alapján tájékozódhassunk, másrészt, hogy a részletesebb vizsgálatokra a cikkenkénti adatok is rendelkezésre álljanak.

c) *A választék, a hiánycikkek, az immobiliák stb. ismerete iránti igény*

A választékra, a hiánycikkekre, az immobiliákra stb vonatkozó adatok begyűjtésének módja a kiskereskedelmi statisztikában még csak a vizsgá-lódás stádiumában van. A vonatkozó problémák megoldását a kiskereske-delmi statisztika fejlesztése során feltétlenül célul kell tűzni.

•

A mondottakból kitűnik, hogy a jelenlegi kiskereskedelmi statisztika nem elégíti ki a területek és áruajták szerint részletezett forgalmi és kész-letadatok iránti igényeket. A továbbiakban vázolni kívánjuk, hogy a kis-kereskedelmi statisztika milyen irányú fejlesztésével látjuk megoldható-nak az említett igények kielégítését.

A területenkénti adatok biztosítása

A területi adatok biztosításának legegyszerűbb módja az lenne, ha a vállalatok forgalmát a szükséges területi csoportok szerint részletezve gyűj-tenénk be. Könnyen belátható azonban, hogy ez gyakorlatilag megoldha-tatlan. Megoldhatatlan azért, mert a területi csoportok iránti igények sok-rétűek: külön kell választani az ipari és a mezőgazdasági területek, a váro-sok és falvak, a nagyobb városok, az üdülőhelyek stb. adatait. A vállalatok-nak az adataikat rendkívül sokrétűen, nemegyszer egymást átfedő csoporto-sításokban kellene feldolgozniok és az is nehezen lenne biztosítható, hogy e csoportok ismerveit minden vállalat és szövetkezet kellően ismerje, és azo-nosan alkalmazza.

Mivel ez a módszer nem alkalmazható, ahhoz a megoldáshoz lehetne folyamodni, hogy a vállalatok minden helységről külön-külön állítsák össze adataikat. Az ilyen helységenkénti adatok igen jól használhatók, mert be-lőlük tetszés szerinti területi csoportok alakíthatók ki.

A helységenkénti adatgyűjtés azonban azt jelentené, hogy az adatszol-gáltatóknak boltjaik adatait helységenként csoportosítva össze kellene vonni és minden egyes helységről olyan kérdőívet kitölteni, amely számol valamennyi lehetséges boltípussal. Nyilvánvaló, hogy Debrecen városról egy ilyen kérdőív esetén az optika és foto üzletek vagy a sport és játék üzletek, vagy a könyvüzletek stb. címén is szerepelnek adatok, míg Hajdú—Bihar megye valamelyik kis községében a megközelítően száz bolttípus közül esetleg egyedül a vegyesbolt fordul elő. Ez a módszer az adatszol-

gálatók külön megterhelésén túlmenően azzal a hátránnyal is járna, hogy hatalmas terjedelmű kérdőíveket kellene kitölteni, ami számtalan hiba forrása lehet (fogalmak helytelen értelmezése, rossz csoportösszevonások, rovattévesztések stb.).

Véleményünk szerint a legcélszerűbb megoldás az, ha a vállalatok a statisztikát boltjaik felsorolásával készítik el: azaz lajstromot készítenek, amely gépi feldolgozásra is kiválóan alkalmas. A lajstrom az eladást, a zárókészletet és a létszámot tartalmazza boltonként.

Ez a módszer minden szempontból megfelelő és ugyanakkor a szóba-jöhetőek között a legegyszerűbb.

Mint a mondottakból következik, az eddigi vállalati szintű statisztika helyett bolti szintű statisztika bevezetését javasoljuk, anélkül azonban, hogy ezzel a vállalat helyett a boltok (a 2000 vállalat és szövetkezet helyett 40 000 bolt és vendéglátóhely) válnának adatszolgáltatókká. Ez egyben azt is jelenti, hogy e módszer alkalmazása a boltok és a kiskereskedelmi vállalatok számára alig jelent munkatöbbletet.

E módszer alkalmazása esetén továbbra is biztosítható az eladási és készletadatoknak a jelenlegi határidőre történő összeállítása. Semmi akadálya annak ugyanis, hogy e lajstromok vállalati végsorait az irányító szervek — úgy mint az eddigi jelentéseket — rövid határidőn belül feldolgozzák, és gyors országos tájékozódást nyújtsanak. Ezt követően kerülhet sor nagyteljesítményű számológépek, lyukkártyagépek alkalmazásával a legkülönbözőbb vizsgálatokra alkalmas feldolgozások készítésére.

A bolti szintű statisztikai adatgyűjtés előnyei azonban a mondottakkal korántsem merülnek ki.

A bolti szintű statisztika alapján folyamatos képet nyerünk a bolt-hálózatról: az egységek számáról, területi elhelyezkedéséről, típusok és forgalmi nagyság szerinti megoszlásáról stb. anélkül, hogy erre a célra külön jelentéseket kellene begyűjteni. Ez feleslegessé tenné a vállalatok eddig alkalmazott hálózati jelentését.

A hálózati jelentések célszerű formája — bár ilyenek immáron egy évtizede alkalmazásra kerülnek — még mindig nem alakult ki. A bolthálózat folyamatos figyelemmel kísérése a hálózati egységekről rendkívül sok adat begyűjtését kívánná meg. Ismerni kellene például, hogy a kiskereskedelmi hálózatban a különböző szaktípusú boltokból (a szaktípusok száma megközelíti a százat) mennyi van, ezek a típusok mennyi forgalmat bonyolítanak le, területileg hol helyezkednek el (és itt nemcsak a közigazgatási, hanem az előbb említett ipari, mezőgazdasági területek, falvak, városok stb. szerinti megoszlásra is gondolunk), hogyan oszlanak meg ezek a boltok nagyság szerint stb. Olyan egyszerű hálózati statisztikai jelentést, amely mindezen kérdésekre felvilágosítást ad, természetesen nem lehet szerkeszteni, az ilyen igényeket vagy csak lepedőnyi kérdőíven, vagy kisebb kérdőívek sorozatával lehetne megvalósítani. Minthogy az állandóan és helyesen felszínen tartott racionalizálási igények az említett kérdésekre választ adó hálózati statisztika bevezetését nem tették lehetővé, csak kiegészítő megoldásra kerülhetett sor, ami viszont nem mindenben elégíti ki az igényeket.

Valamennyi említett problémát egy csapásra megoldja és a külön hálózati jelentéseket feleslegessé teszi a javasolt bolti szintű statisztika, amelynek adatai gépi úton szakmák, területek, boltnagyság stb. szerint, megfelelő részletességgel feldolgozhatók.

A bolti szintű statisztika bevezetésével a hálózati jelentéseken túlmenően további más jelentések is feleslegessé válnak, és egyben mód nyílik különböző kérdéseknek az eddiginél sokkal alaposabb vizsgálatára vagy éppen eddig nem vizsgált kérdések tanulmányozására. Példaképpen megemlítünk néhány ilyen kérdést.

Idegenforgalmunk örvendetes fejlődéséből következik a kereskedelmi statisztikának az a kötelessége, hogy — a megfelelő fejlesztés érdekében — állandóan nyilvántartsa az üdülőjellegű helvek kereskedelmi létesítményeinek számát, teljesítőképességét és egyéb adatait. A Belkereskedelmi Minisztérium múlt évben rendszeresített is egy statisztikai beszámolót, amely az üdülőhelyeken levő üzletek forgalmi és létszámadatait tartalmazza üzlet-típusonként. A bolti szintű statisztika bevezetésével e jelentés feleslegessé válik, hiszen abból ugyanazok az adatok, sőt — mivel minden egyes bolt adatai külön ismertek —, ennél lényegesen bővebb adatkör is összeállítható.

A kereskedelemben az utóbbi hónapokban erőteljesen gyarapodni kezdett a korszerű kiszolgálási formákkal dolgozó üzletek száma és már történetek is lépések statisztikai megfigyelésükre. A bolti szintű statisztika bevezetésével ez a jelentés is feleslegessé válik, hiszen elegendő a bolti lajstromon csupán egyszerűen megjelölni az önkiszolgáló, gyorskiszolgáló, preszelekciós üzleteket. Ennek alapján a gépek segítségével e boltok forgalmáról, készletéről, termelékenységéről szakmánként és területenként részletes feldolgozások készíthetők és az új és a régi módszerrel dolgozó üzletek széleskörű összehasonlítása is lehetővé válik.

A kereskedelem előtt álló feladatok jó megoldása érdekében előtérbe fognak kerülni az üzleti reklám különböző formái; közülük a kirakati és a portál reklám vizsgálatára a jelentés lehetőséget nyújt és ismét nem szükséges más, mint az egyes boltok mellett megfelelő megjegyzés elhelyezése arról, hogy ott milyen reklámot alkalmaznak.

Nemrégén kezdték el az éttermekben, vendéglátóhelyeken az olcsó előfizetéses vacsorák bevezetését. Ha a jelentésen az egyes vendéglátóhelyek megnevezése mellett feltüntetik valamely meghatározott hétre előfizetők számát, akkor ennek alapján helységenként vizsgálni lehet, hogy a különböző osztályokba sorolt éttermekben mennyi az előfizetéses vacsora, hogyan alakul az előfizetők száma, mely területeken fejlődik erőteljesebben, hol kevésbé és így tovább.

Jó néhány hasonló példát lehetne még felsorolni a kereskedelem által végzett szolgáltatásokról, a különböző akciókról (szezoni végi kiárusítás, részletfizetésre árusítás) a forgalombahozott új cikkekről, különböző cikkek területi elosztásáról stb. Mindezekről jelenleg nem vagy csak hiányos adatok állnak rendelkezésre és e hiányos adatokat is csak külön e célra rendszeresített jelentések útján lehetett biztosítani. A bolti szintű statisztika viszont lehetővé teszi, hogy azt az időszerű kérdések vizsgálatára is felhasználják, anélkül, hogy ez az adatszolgáltatóknak számottevő megterhelést jelentene.

Végül rá szeretnénk mutatni arra, hogy a javasolt jelentés bevezetésével az adatok minőségének lényeges javulása is várható. Könnyű belátni ugyanis, hogy míg a vállalati szintű adatok különböző adatszolgáltatási hibákat elmoshatnak, addig boltonkénti felsorolás esetén ilyesmire lényegesen kevesebb a lehetőség.

Kérdés az, hogy milyen árutagolást tartalmazzon a javasolt bolti szintű statisztika?

Legegyszerűbb lenne, ha semmiféle tagolást nem tartalmazna, megelégednénk a globális bolti eladás és a készletadatok felsorolásával. Ezek az adatok is mutatnak bizonyos megoszlást, hiszen a különböző szakjellegű boltok eladási és készletadatai egyben a bolt szakjellegének megfelelő áruszerkezetet is kifejezik. Könyvüzletekben például nem árulnak mást, mint könyvet, az „OFOTÉRT” üzletekben optikai és fotó cikkeket, a „KERA-VILL” üzletekben pedig csak kerékpárt, rádiót és különböző villamossági cikkeket stb.

A boltok egy része azonban vegyes jellegű üzlet, amelyben általában valamennyi áruajtát árusítják. Ugyanilyen jellegűek az áruházak is. Ezeknél a boltfajtáknál a forgalmi és készletadatokat természetesen valamiképpen tagolni kell. Az a véleményünk, hogy ez a tagolás egyelőre korlátozódjék az áruajtá csoportokra. Ez az adatszolgáltatóknak annyiban okoz többletmunkát, hogy — ahol eddig nem végezték volna, ott e statisztika bevezetése után — a vegyesboltok áruajtá csoportonkénti beszerzési és készletváltási adatait ezentúl egy összeg helyett a három áruajtá csoport szerint kell nyilvántartani. A készletadatoknál új probléma nem jelentkezik, hiszen a vállalati áruajtá csoportos készletadatokat eddig is a boltok egyenként összeállított áruajtá csoportos készletadataiból kellett összesíteni.

Ez a csupán szerény kezdő lépés, tekintettel az ismertetett előnyökre, a kiskereskedelmi statisztika ugrásszerű javulását jelentené. Később, a módszerek kikristályosodása, a boltprofilok végleges kialakulása után sor kerülhet arra is, hogy ez a statisztika a három áruajtá csoport helyett — az áruk jellegének megfelelően kialakított — 6—10 nagyobb csoportra vonatkozóan tartalmazza az adatokat.

Összefoglalva a mondottakat *vállalati szintű statisztika helyett bolti szintű statisztikát* javasolunk; ezáltal lehetségessé válnak a szükséges területi feldolgozások, a vállalatok és irányítószerveik egyaránt jobb áttekintést nyernek a hálózatról, lényegesen jobb lesz a tájékozottság a forgalom és a készletek áruszerkezetéről, és mód nyílik különböző időszéri kérdések külön beszámolójelentések nélküli vizsgálatára.

A cikkenkénti adatok biztosítása

A kereskedelemben a valamennyi áruajtá felölelő cikkek, illetve cikkcsoportok száma 250 körül van, amelyek közül a boltok szakjellegétől függően egyik-másik boltban csak néhány, a boltok jelentékeny részében meglehetősen sok fordul elő, a vegyesboltokban pedig lényegében valamennyi cikkféleséget forgalomba hozzák. Cikkenkénti kiskereskedelmi statisztikához tehát az lenne szükséges, hogy valamennyi boltnál megállapítsák cikkenként legalább a két fő adatot: az eladást és a zárókészletet.

A cikkenkénti eladás és készlet boltonkénti megállapítása alapvetően két módszerrel lehetségessé. Mindkét módszernél a nyitókészletből indulnak ki, folyamatosan nyilvántartják a beszerzéseket, a különböző készletnövelő és készletcsökkentő tényezők összegkihatásait, majd mindezek ismeretében az egyik módszernél leltározással megállapítják a zárókészletet és az ismert adatok birtokában mérlegmódszerrel az eladást, a másik módszernél pedig

az eladási blokkok cikkenkénti gyűjtése alapján megállapítják a cikkenkénti eladást és mérlegmódszerrel a zárókészletet.

Vegyük az első módszert, amelynél időről időre meg kell állapítani a cikkenkénti zárókészletet. Ez azzal az igénnyel jár, hogy (például negyedéves jelentés esetén) az ország valamennyi boltjában minden negyedév végén egyszerre leltározni kell a készletet mégpedig úgy, hogy akár a leltározás során, akár későbbi kigyűjtéssel a leltár adatai cikkenként kitűnjenek. Nyilvánvaló, hogy az ország 30 000 üzletében rendszeresen, minden negyedév végén, egy időben leltározni, a leltározás adatait cikkenként kigyűjteni és ezeknek az adatoknak az alapján a 30 000 boltról cikkenkénti mérleget összeállítani teljesen lehetetlen. (Megjegyezzük, hogy valamennyi üzletre kiterjedő, egy időpontban felvett teljes leltár Magyarországon az utóbbi években egyszer volt, és pedig ez év január 1-én a termelői árrendezések kapcsán. Ez a leltárfelvétel több tízmillió forintba került.)

A blokkok cikkenkénti szétválogatása szintén irreális célkitűzés akkor, ha azt valamennyi boltban meg akarnánk valósítani. A bolti eladások folyamatos, cikkenkénti nyilvántartása ez idő szerint az üzleteknek csak kis részében oldható meg, az üzletek nagyobb részében majd csak akkor, ha elterjed a sokgyűjtős National kasszák vagy egyéb gépek használata.

A kiskereskedelem cikkenkénti eladásairól és készleteiről teljeskörű adatgyűjtéssel tájékozódni eszerint gyakorlatilag lehetetlen. Teljeskörű adatokat legfeljebb néhány nagyobb értékű cikkről lehetne gyűjteni (például minden cikkegyedről kiállított árutikett, Hollerith kártya vagy más megoldás segítségével), ettől eltekintve a kiskereskedelemben cikkenkénti adatok biztosítására egyedül a *reprezentatív módszert* tartjuk alkalmasnak.¹

A feladat a következő: válasszuk ki a boltok bizonyos hányadát, a kijelölt boltok számoljanak be áruforgalmukról és készleteikről mérlegsorban cikkenként és találjunk olyan módszereket, amelyek segítségével a megfigyelt boltok (a minta) adatait a boltok összességére vagy másként megfogalmazva a teljes eladásra és készletre kivetítjük.

A mondottak megvalósítása érdekében az alábbi három kérdést kell megoldani:

- a) a mintában résztvevő boltok kiválasztása,
- b) a kijelölt boltok cikkenkénti adatszolgáltatása,
- c) a minta adatainak általánosítása.

Vegyük sorra ezeket a problémaköröket.

a) A boltok kiválasztásánál azt a célkitűzést kell szem előtt tartani, amely bennünket a reprezentáció kialakításában vezet. Célkitűzésünk a forgalom és a készlet cikkenkénti összetételének megállapítása. A boltok kiválasztásánál számolni kell minden olyan tényezővel, amelyek a boltokban eltérő cikkenkénti forgalom- és készletösszetételt alakítanak ki.

Számolnunk kell egyrészt a boltok szakjellegével, másrészt a boltok területi elhelyezkedésével. Kézenfekvő ugyanis, hogy más a forgalmi összetétel egy cipőüzletben, egy méteráruboltban vagy egy villamossági szaküzletben, és ugyanígy nyilvánvaló, hogy más az összetétel Budapest, valamelyik vidéki város vagy kisközség azonos típusú boltjában. A falusi lakos-

¹ Ez év elején elindult egy ilyen reprezentatív statisztikai próbafelvétel a kiskereskedelem ruházati forgalmának és készleteinek cikkenkénti megállapítása érdekében. A munka eredményei biztatók, kialakultak a gyakorlatilag leginkább használható módszerek. A továbbiakban a kiskereskedelmi reprezentatív adatfelvételre vonatkozó fejtegetésünkben e munka tapasztalataira támaszkodunk.

ság például kevesebb gyapjúszövetet, de több pamutszövetet vásárol a méteráru üzletben, mint a városi; a falusi cipőüzletben sok csizma fogy, Budapesten elenyészően kevés; a falusi vasüzletben lehet kapni boronát, ekét, a fővárosi üzletek ilyeneket nem tartanak stb.

Vizsgáljuk meg e két szempontból az ország ruházati üzleteinek hálózatát.

A ruházati boltok megoszlása szakjelleg és területi elhelyezkedés szerint

Szakjelleg	Boltok száma 1957. december 31-én*			
	Buda- pesten	vidéki vá- rosokban	községekben	összesen
Textilméteráru	52	101	106	259
Férfi készruha	9	12	4	25
Női és gyermek készruha	32	42	7	81
Vegyes készruha	25	79	60	164
Rövidáru	102	46	26	174
Divatáru	39	85	37	161
Cipő	57	93	66	216
Bőrönd, díszmű	14	17	—	31
Egyéb szakbolt	18	69	49	136
Vegyes ruházati bolt	70	246	461	777
<i>Összesen</i>	<i>418</i>	<i>790</i>	<i>816</i>	<i>2024</i>

* Az 1957. év végi boltösszeírás adatai.

Hogyan történjék az adatokat szolgáltató üzletek kijelölése? Leegyszerűsítve a kérdést — és nem érintve a matematikai vonatkozásokat — induljunk ki abból, hogy például módunkban áll minden tizedik boltot megfigyelni, és tételezzük fel, hogy reálisan nem kell sem több szakmai, sem több területi csoporttal (jellegzetességgel) számolni, mint amennyit az előbbi tábla tartalmaz. (A valóságban a kérdés lényegesen bonyolultabb.)

Ha a 2 024 bolt közül kiemeljük például minden tizediket, teljesen biztos, hogy a minta nem fogja tükrözni a 2 024 bolt összetételét. Valószínű, hogy a kislétszámú boltcsoportok üzletei közül egy sem kerülne be, más boltcsoportok üzletei közül pedig nem 10, hanem annál lényegesen több százalék jutna a mintába. A 2 024 boltot, tehát nem foghatjuk fel egyszerű tömegnek, azt előbb csoportosítani, rétegezni kell. Ezt tettük a táblában.

Ha minden csoportból minden tizedik boltot emeljük ki, több csoportból nem is lesz üzletünk, mert abban összesen nincs tíz, más csoportból 1—2 üzlet kerül a mintába, amelyek — szinte eleve biztos — nem fogják jól reprezentálni csoportjukat, a községek vegyes ruházati boltjaitól bekerülő üzletek nagyobb száma (46) viszont azt sejteti, hogy itt fölöslegesen nagymérvű lesz a reprezentáció. Mellesleg még annak is kitésszük magunkat, hogy — különösen azokban a csoportokban, amelyekben kevés a bolt, és a boltok között a bolti forgalmat tekintve nagyok a különbségek — a boltok 10 százaléka nem fog egyben 10 százalék forgalmat vagy készletet is jelenteni, hanem esetleg 5 vagy 15 százalékot. Ezek szerint tehát rétegenként külön-külön el kell dönteni, hogy hány boltot válasszunk ki. Lehet, hogy egyik rétegből minden harmadikat, a másikkól csak minden huszadikat kell kiemelni.

Abból a tényből tehát, hogy viszonylag kisszámú (2 024 boltból álló) az alapsokaság, és annak összetétele több szempontból is heterogén, következik, hogy rétegezett kiválasztást, mégpedig rétegenként nem arányos kiválasztást kell végeznünk.

Miután megállapítottuk, hogy rétegenként külön-külön mennyi bolt kerül a mintába, a kiválasztásnak véletlenszerűnek kell lennie, semmilyen szempont a kiválasztást nem vezérelheti.

b) A kijelölt boltok adatszolgáltatásának formája: cikkenkénti mérleg-soros jelentés. Korábban már szó esett arról, hogy a fő adatok, tehát az eladás és a zárókészlet megállapításához vagy a készletet kell leltár alapján, vagy az eladást a blokkok szétválasztása alapján megállapítani, és mérleg-szerűen kapjuk a hiányzó adatokat. Ez a munka a boltok néhány százalékában elvégezhető, és ez az egyetlen módja annak, hogy a vezető szervek a kiskereskedelem forgalmáról és készletéről megfelelő, gyors áttekintést nyerjenek.

c) A harmadik feladat a minta adatainak általánosítása.

A kijelölt boltok a különböző rétegek (tehát területi csoportok és ezeken belül különböző szakjellegű boltok) forgalmának és készletének megoszlását reprezentálják. Ennyivel természetesen nem elégedhetünk meg, mert nem arra a kérdésre kell válaszolni, hogyan alakul a ballonkabát-eladás és -készlet a férfiruha-szaküzletekben, a vegyes konfekció üzletekben, a vegyes ruházati boltokban, az áruházakban stb., hanem arra, miként alakul ez az illető terület teljes kiskereskedelmi hálózatában. Ennek érdekében a területi csoportokon belül össze kell vonni a különböző bolttípusok adatait, majd pedig ezt ki kell terjeszteni a teljes bolthálózatra. Minthogy a kiválasztás szükségszerűen nem arányos, itt szó sem lehet a boltok adatainak egyszerű összegezéséről.

A legegyszerűbb megoldás az, hogy rétegenként megállapítjuk a teljes eladást vagy készletet, és e globális adatokat a mintában résztvevő boltokban kialakult megoszlás alapján cikkekre bontjuk. E megoldással ismét a cikk első részében tárgyalt bolti szintű statisztika egyik fontos, eddig nem érintett alkalmazásához érkeztünk. Ennek segítségével ugyanis folyamatosan (véleményünk szerint célszerűen negyedévenként) megállapítható valamennyi réteg teljeskörű globális (illetve árufőcsoportonkénti) forgalma és készlete, s ezeket az adatokat kell a reprezentációban résztvevő boltokban kialakult megoszlás alapján cikkekre bontani. Így a reprezentatív adatfelvétel és a bolti statisztika együttes felhasználása biztosítja a kívánt eredményt: országosan és nagyobb területcsoportonként teljeskörű áttekintést nyerünk a kiskereskedelem cikkenkénti forgalmáról és készleteiről.

A reprezentáció általánosításának egy másik módszere is szóba jöhet; ezt alkalmazzuk a ruházati reprezentatív próbafelvételnél. E módszer lényege a következő: az 1957. évi boltösszeírás alapján rendelkezésre áll valamennyi bolt forgalma, forgalmának aránya a réteg összforgalmában. Feltételezzük, hogy a kiválasztott boltok forgalmukat tekintve jelenleg is ugyanakkora szerepet játszanak a rétegen belül, mint 1957-ben. Például, ha akkor forgalmuk a réteg egész forgalmának 10 százalékát tette ki, feltételezzük, hogy súlyuk most is 10 százalék; eszerint adataikat 10-zel megszorozva 100 százalékra, azaz teljeskörűre általánosított adatokat nyerünk. E módszerrel a jelenleg megfigyelt 300 bolt adatai alapján végzett számítások mindössze 2—3 százalékkal térnek el a rendszeres statisztika adataitól.

Természetesen az összesen adatok 2—3 százalékos eltérése egy-egy cikknél jóval több is lehet. Hibák származhatnak ugyanis abból, hogy az összeírás óta boltok megszűntek, újak alakultak, a boltok közötti forgalmi arányok megváltoztak stb. Ezt a módszert ezért csak átmenetinek tekintjük addig, míg a javasolt bolti szintű statisztika alapján folyamatos teljeskörű adatok rendelkezésre nem állnak.

A választékra, hiánycikkekre, immobiliákra stb. vonatkozó adatok biztosítása

E kérdés tárgyalásánál előre kell bocsátanunk, hogy bár véglegesen kialakult elképzeléseink nincsenek, mégis szükségesnek tartjuk néhány gondolat megemlítését.

Mindenekelőtt számításba lehet venni, hogy ha sikerül kiépíteni az ismertett adatfelvételben résztvevő néhány száz bolt szilárd hálózatát, ha e boltok vezetőinek adminisztratív készsége is megerősödik, akkor erre a hálózatra különböző kérdések vizsgálatát rá lehet építeni, és az ezekre vonatkozó jelentések feldolgozását a megszilárduló apparátus biztosítani tudja. Ilyen kérdések például egyes cikkek választéka, időszaki hiányok vagy felesleges készletek keletkezése stb.

Egyelőre felmérhetetlen lehetőségeket jelentene, ha a boltokban felvett ellenőrző leltárak adatai valamilyen formában feldolgozásra kerülnének. Ezekre az ellenőrző leltárakra a kereskedelemben igen sok pénzt és munkát fordítanak, de ritka kivételtől eltekintve kizárólag a bolt anyagi elszámoltatását szolgálják, áruforgalmi célokra nem használják fel. Ezek a leltárak pedig valóságos „kincsesbányát” jelentenek. Ha csak az iparcikkeket árusító üzletekre gondolunk, mivel ezekben 6—12 hónaponként vesznek fel leltárt, egy-egy hónapban a boltok 8—15 százalékaról készül leltár. Ez a sok szempontból teljesen kielégítőnek tűnő reprezentáció megfelelő szervezéssel, megfelelő feldolgozó statisztikai apparátussal a hiánycikkekről és elfekvő árukról, valamint a választékról igen hasznos adatokat szolgáltatna.

Végül azt sem látjuk megoldhatatlannak, hogy esetenként felmerülő kérdések vizsgálatára akár teljeskörűen is összegyűjthetők legyenek adatok egyszerű kérdéseket (igen-nem, van-nincs stb.) tartalmazó, percek alatt kiálítható kérdőívek segítségével.

*

Mindaz, amit a területenkénti és cikkenkénti adatok gyűjtéséről elmondottunk, az adatfeldolgozás gépesítettségének jelenlegi színvonala mellett is teljesen reális és megvalósítható. Ami pedig a legutóbb említett kérdéscsoportot (választék, hiánycikkek, immobiliák stb.) illeti, ezen a területen a gépesítés elterjedésével fokozatosan lehet eredményeket elérni. A problémák azonban — véleményünk szerint — annyira máris megérették, hogy perspektívikus megoldásuk érdekében megkezdhetjük a megoldási módok kialakítását.

Az 1958. évi magánépítési tevékenység fontosabb mutatóinak meghatározása és alakulása*

LONTI GYÖRGY

A magánépítési tevékenység 1958. évi alakulását jellemző fontosabb mutatók meghatározása során a folyóáron számított termelési érték megállapításánál — az 1957. évi mutatók kiszámításához hasonlóan — a lakosság részére eladott fontosabb építőanyagoknak a belkereskedelmi statisztika keretében begyűjtött mennyiségi és folyóáron számított értékei adatai szolgálnak alapul. A foglalkoztatottság színvonalának megállapítására vonatkozó adatokat a Könnyűipari Minisztérium Helyiipari Igazgatósága és a SZOT Társadalombiztosítási Főosztályának jelentése szolgáltatták.

A felsoroltakon kívül a számítások során felhasználásra kerültek még a lakhatási engedélyek alapján számba vett egy-, kettő-, három- és többszobás lakások száma, valamint az állami vállalatok beruházási terveinek összeállításánál alkalmazott költségvetési normatívák és anyagárjegyzékek.

Számításaink menete a következő.

Az 1958-ban megvalósított magánépítési munkák folyóáron számított termelési értékének megállapításával kapcsolatos számítási műveletek elsősorban a folyóáron számbavett anyag- és szállítási költség, a jövedelmek és a keresetek összegének megállapítására irányultak. A jövedelmek és a keresetek összegének meghatározásához természetesen szükség

volt a magánépítkezéseken dolgozók (a kisiparosok, az általuk foglalkoztatott munkavállalók és az építkezéseken dolgozó egyéb — a lakosság köréből kikerülők) számának megállapítására is. Ezután a magánépítőipar folyóáron számított termelési értékét átszámítjuk állami építési árszintre, hogy az építőipar összes termelési értékének azonos árszinten való kimutatása lehetővé váljék. A magánépítési költségek 1957. évről 1958. évre bekövetkezett változásának vizsgálatát szolgálja a magánépítőipar 1958/1957. évi építési költségindexe. Végül a megállapított mutatók helyességének felülvizsgálata céljából ellenőrző számításokat végzünk mégpedig a magánérből és állami támogatással épített lakások száma, valamint az Országos Tervhivatal anyag- és költségnormatívái alapján.

A magánépítőipar 1958. évi folyóáron számított termelési értéke

Mielőtt a folyóáron számított termelési érték kiszámítását ismertetnénk, tisztázunk kell, hogy szükséges-e a termelési érték megállapításánál a számítások alapjául elfogadott adatok körén kívül a számítások pontosságát esetleg növelő olyan tényezőket is figyelembe venni, melyekről sem adatszolgáltatás keretében begyűjtött, sem számítások útján rögzített adatok ez idő szerint nem állnak rendelkezésre. E probléma tisztázása végett — véleményem szerint — abból kell kiindulni, hogy a folyóáron számított termelési érték összegének meghatározása megfelelő statisztikai, illetve egyéb források hiányában csak különböző részadatokon

* Az 1958-ban megvalósított magánépítési munkák volumene e cikkben közölt adatainak a kiszámítása a *Statisztikai Szemle* 1958. évi 8—9. számában megjelent „A magánépítőipari építési-szerelési munkák volumenének meghatározása” című tanulmányban ismertetett módszerek szerint történt.

alapuló számítások segítségével és csak megközelítő pontossággal lehetséges. Ilyen feltétel, hogy a termelési érték megállapításához szükséges adatok (a megépített lakások száma és egyéb jellemzői, a kisiparosok és az általuk foglalkoztatott munkavállalók száma, az egy-, két- stb. szobás lakások anyagszükségleti normatívái stb.) megbízhatók, pontosak legyenek.

Már önmagában az a tény, hogy a termelési érték csak meghatározott alapadatokból határozható meg, kizárja annak lehetőségét, hogy a számítások során egyéb, ún. mellékes tényezők is figyelembevételre kerüljenek. Következésképpen tehát a különböző számítási eljárásoknál el kell tekinteni olyan tényezők értékelésétől, amelyek az alapfeltételként elfogadott adatokban nem nyernek kifejezést. Ez történik például akkor, amikor a magánépítőipar állami építési árszintű termelési értékét a befejezett lakások száma és a költségvetési normatívák alapján állapítjuk meg. Ekkor ugyanis a számítások során nem vehető figyelembe, hogy hány lakást építettek sárfalszerkezettel, nád- vagy zsuptetőfedéssel. Ennek az az oka, hogy a befejezett lakások száma ilyen ismervek szerint nem részletezhető, illetve ilyen adatok nem állnak rendelkezésre. E kérdésben azonban következetesen kell

eljárni: ha a számítások során eltekin-tünk a termelési értéket csökkentő bizonyos tényezőktől (például a sárfalszerkezetek alkalmazása stb.), akkor el kell tekintenünk a termelési értéket növelő bizonyos tényezők számbavételétől is (például az elvégzett felújítási, tatarozási és egyéb munkák értéke).

Mindezekből következik, hogy a magán-építési tevékenység termelési értékét csak megközelítő pontossággal lehet megállapítani.

Az anyag- és szállítási költség

Az anyag- és szállítási költség kiszámítása a következő módszerek szerint történt:

1. A magánépítőipar 1958. évi, folyóáron számított termelésében számbavett érték közel 70 százalékának kiszámításához a szükséges adatokat a belkereskedelmi statisztika szolgáltatta. A számítások során a lakosság részére eladott építőanyagok mennyiségi és értékadatai úgy szerepelnek, mintha teljes egészükben az év folyamán megvalósított építkezések kivitelezésénél használták volna fel. A magánépítkezésben felhasznált építőanyagok tételes felsorolását az 1. tábla tartalmazza.

1. tábla

A lakosság részére eladott építőanyag mennyisége és értéke 1957–1958. években

Az anyag megnevezése	Mennyiségi egység	Az eladott építőanyagok			
		mennyisége	értéke fogyasztói áron (ezer forint)	mennyisége	értéke fogyasztói áron (ezer forint)
Cement	1000 t	212,6	271 461	238,9	309 822
Mész	1000 t	141,4	123 193	148,9	146 258
Cserép*	millió db	76,2	127 334	110,3	199 313
Tégla*	millió db	552,4	309 899	642,6	394 750
Mozaik- és cementlap* ..	1000 m ²	640,2	32 328	992,6	48 209
Tetőfedőpala*	1000 m ²	1845,3	31 299	2340,6	42 407
Előregyártott födémgerenda	1000 fm	719,2	27 328	986,8	36 920
Fedéllemez	1000 tekercs	260,1	23 412	538,9	47 578
Fenyőfűrészáru	1000 m ³	109,0	311 130	85,3	228 753
Lombos fűrészáru	1000 m ³	5,8	12 135	4,6	9 898
Ajtó*	1000 db	49,8	48 452	93,1	97 395
Ablak*	1000 db	56,8	65 304	95,4	117 985
Bárdolt fa	1000 m ³	8,8	16 374	7,3	16 235
Gömbrudak	1000 m ³	28,6	24 862	22,7	21 065
Egyéb fűrészárúk	—	—	97 010	—	—
Műhasáb	—	—	1 716	—	126 131
Egyéb építőanyagok	—	—	182 952	—	189 139
<i>Összesen</i>	—	—	<i>1 706 189</i>	—	<i>2 031 864</i>

* A különböző méretű anyagfajták azonos méretre történő átszámítása nélkül.

A lakosság részére 1958-ban eladott fontosabb építőanyagok értékösszege az 1957. évi 1,7 milliárd forinttal szemben, közel 2,1 milliárd forintot tett ki. A növekedés mértéke tehát 19,1 százalék.

2. A belkereskedelmi statisztikában begyűjtött mennyiségi és értékadatok csak közvetlenül az építőanyag kiskereskedelmi hálózaton keresztül forgalomba hozott fontosabb anyagokra vonatkoznak. A statisztikai megfigyelés tehát nem terjed ki az ún. szakosított kereskedelmi szervezetek által eladott épületberendezési és felszerelési anyagokra és tárgyakra, holott e termékek felhasználása is igen számottevő. Ilyen anyagok és termékek például a gáztűzhelyek, fürdőkádak, mosdók, redőnyök, festő, mázoló és egyéb anyagok.

A felsorolt építőanyagokból felhasznált mennyiség értékének megállapítása 1957-ben becslés alapján történt. Az 1958. évi felhasználás megállapításánál ez már jelentős mértékben kiküszöbölhető, mint-hogy az Országos Tervhivatal kiadásában megjelent tervezési normatívák és a befejezett lakások légméteri adatai alapján az említett anyagok megközelítő pontosságú értéke számítások segítségével meghatározható.

Az Országos Tervhivatal által kiadott „Útmutató a beruházások tervezéséhez” című kiadvány az egy- és kétszobás lakások felépítéséhez szükséges 70 építőanyag mennyiségi normáit rögzíti. E normatívák és a kiskereskedelmi egységárak figyelembevételével a belkereskedelmi statisztikában nem szereplő egyéb anyagfelhasználás összege könnyűszerrel megállapítható.

A normatívákra alapuló számításokat azonban két részre lehet bontani. Az első csoportba a tervezési normatívákban szereplő anyagok költségeinek kiszámítása tartozik. A második csoportba pedig azon anyagok értékének megállapítása, amelyeknek mennyiségi adatait a normatívák ugyan tartalmazzák, de a számítások nem az épített összes lakás száma alapján történnek. Például 1958-ban az elektromos hálózatba bekötött lakások száma 22 765 volt, tehát a villanyszerelési anyagok értékének kiszámításánál ezt a számot vettük figyelembe, és nem az épített összes lakások számát.

A belkereskedelmi statisztikában nem szereplő, egyéb építőanyag-felhasználás összegének kiszámítása a tervezési normatívák alapján tehát a következő.

2. tábla

Az egyéb építőanyag-felhasználás költsége a tervezési normatívák alapján

Az építési anyagok			Egy-	Két-	Egy-	Két-
megnevezése	mennyiségi egysége	kiskereskedelmi ára (forint)	szobás lakás			
			anyagszükséglete		anyagköltsége (forint)	
Bányahomok	m ³	44,00	22,60	26,21	994	1 153
Folyami homok	m ³	96,50	6,37	5,30	615	512
Folyami és bányakavics	m ³	69,00	41,38	38,18	2 855	2 63
Salak	m ³	3,00	14,72	19,31	44	58
Építőkö.	m ³	90,00	2,68	6,49	241	584
Betonacél	q	330,00	1,65	1,41	544	465
Csavart acél (nagyzilárdságú)	q	327,00	0,98	1,91	320	625
Idomacél	q	280,00	0,30	0,14	84	39
Horganylemez	q	1 370,00	0,80	0,18	1 096	247
Horganyzott vaslemez	q	1 370,00	0,05	0,07	69	96
Bitumen	q	920,00	0,98	1,50	902	1 380
Mozaiklap	m ²	41,60	29,70	37,09	1 236	1 543
Húzott üveg	m ²	43,70	10,98	15,80	480	691
Öntött üveg	m ²	54,00	1,65	1,10	89	59
<i>Összesen</i>					<i>9 569</i>	<i>10 086</i>

Egyszobás lakások esetében 11 609 · 9 600 = 111 446 400 forint
 Kétszobás lakások esetében 17 720 · 10 100 = 178 972 000 „
 Háromszobás lakások esetében 1 542 · 15 000 = 23 130 000 „

Összesen 313 548 400 forint

A különböző felszereléssel és berendezéssel ellátott lakások egyéb építőanyag-

felhasználásának kiszámítása pedig a következő módon történt.

3. tábla

A különböző felszerelésű és berendezésű lakások egyéb építőanyag-felhasználása

Megnevezés	A kétszobás lakás anyag-szükséglete	Kiskereskedelmi ár (forint)	A számítások során figyelembevett lakások száma	Anyagköltség (ezer forint)
Szigetelt villanyhuzal	143 fm	2,97	22 765	9 668
B. B. kiskábel	2 fm	49,60	22 765	2 258
Itatott papírcső és fémburkolatú szigetelőcső	53 fm	1,07	22 765	1 291
Azbesztcement lefolyócső	0,85 q	717,40	6 548	3 993
Acélgázcső	0,20 q	844,30	1 520	257
Műanyag lefolyócső	4,20 kg	44,70	6 548	1 230
Gáztűzhely	1 db	1458,00	1 520	2 216
Fürdőkályhahenger	1 db	451,80	6 548	2 958
Fürdőkáád	1 db	607,00	6 548	3 975
Mosdó	1 db	119,70	6 548	784
Egészségügyi kódéány, fayence	1 db	132,40	6 548	867
Falikút	1 db	113,00	4 759	538
Villanykapcsoló	5,10	22 765	583
Konnektor	5,80	22 765	1 105
Villanygő	6,00	22 765	686
Redőny	200,00	—	4 104
Egyéb anyagok (zárok, kilincsek, festő- és mázó anyagok, cserép- és vaskályhák stb.)	—	150 000
<i>Összesen</i>				<i>186 513</i>

3. A belkereskedelmi statisztikában kimutatott és ki nem mutatott (lásd az 1. és 2. pontot) építőanyagokon kívül a magánépítkezéseken igen jelentős az ún. helyi kitermelésű és bontott anyagok felhasználása is. Ennek becsült értéke az 1958-ban lebontott épületek száma (9168) és egyéb számítások alapján mintegy 500 millió forintra tehető.

Összesítés

millió Ft

1. Lakosság részére eladott építőanyagok értéke (kerekítve)	2 100
2. Egyéb anyagfelhasználás (313+187) ..	500
3. Helyi kitermelésű és bontott anyagok	500

Összesen 3 100

A kiskereskedelmi árak a kereskedelmi telepről az építkezés színhelyére történő szállítás költségét nem tartalmazzák. A 3,1 milliárd forintot kitevő anyagköltség tehát a szállítási költséget nem foglalja magában. E címen az 1957. évi termelési érték kiszámításakor az anyagköltség 10 százalékát számítottuk fel. Az erre vonatkozó újabb számítások azonban azt bizonyították, hogy a szállítási és rakodási költség az összes anyagköltségnek nem 10 százaléka, hanem több, mint 20 százaléka. Az állami építőipari vállalatok szállítási és rakodási költségének aránya (az anyagköltség százalékában) 1957-ben 24,1, 1958-ban 22,0 százalékot tett ki.

E költségarányok alapján számolva az 1958. évi² szállítási költség összege — a 3,1 milliárd forint anyagköltség után — mintegy 460 milliárd forintra tehető.

A magánépítkezéseken dolgozók száma

A magánépítőipar 1958. évi termelési értékének — az anyag- és a szállítási költségen kívül — további jelentős részét a jövedelmek és a keresetek alkotják. E tételek kiszámításánál két elvi probléma merült fel. Az egyik kérdés az, hogy a magánépítkezéseken dolgozók számának megállapítása a kisiparosokon és az általuk foglalkoztatott munkavállalókon kívül, az építkezéseken dolgozó egyéb (a lakosság köréből kikerülő) munkaerő számára is kiterjedjen-e. A másik kérdés pedig az, hogy a magánépítkezéseken dolgozó egyéb (a lakosság köréből kikerülő) munkaerő által teljesített munkarfordításokat mekkora összegre értékeljük.

Mint korábban már említettem a magánépítkezéseken dolgozó kisiparosok és alkalmazottaik számának megállapításához rendelkezésre állottak a Könnyűipari

² Az 1957. évi adatok átszámítása nem szükséges, mert az ebből eredő differencia jelentéktelenül befolyásolja a végeredményt.

Miniszterium Helyiipari Igazgatóságának és a SZOT Társadalombiztosítási Főosztályának jelentései. Az innen nyert adatok alapján (kronológikus átlag számítással) viszonylag pontosan megállapítható a kisiparosok és az alkalmazottak évi átlagos száma. A további számításokat, azaz a magánépítkezéseken közreműködő ún. egyéb munkaerő³ számának megállapítását a következők indokolják.

Az állami építési árak és a befejezett lakások adatai alapján az 1958. évi magánépítési termelés értéke mintegy 2,5 milliárd forint.⁴ Ha ezt az összeget osztjuk a kisiparosok és alkalmazottaik évi átlagos számával, akkor az egy főre jutó termelési érték összege 86 718 forintot tesz ki. Ezzel szemben az állami építőiparban az egy munkásra jutó termelési érték 1958-ban csak 70 272 forint volt. Kérdés azonban: lehetséges-e, hogy a magánépítkezéseken kézműipari módszerekkel, fizikai erővel magasabb egy főre jutó termelési értéket érjenek el, mint a gépesített, nagyüzemi módszerekkel dolgozó állami építőiparban. Ez nyilvánvalóan nem lehetséges. Ebből viszont az következik, hogy a magánépítkezéseken dolgozók összes számának megközelítő pontosságú rögzítése érdekében a kisiparosok és alkalmazottaik számán kívül az ún. egyéb munkaerő számát is meg kell állapítani. Az utóbbiak számát azonban csak úgy lehet megállapítani, hogy az állami és a magánépítőipar egy főre jutó termelési értékének egy korábbi időszakra vonatkozó egymáshoz való arányából kiszámítjuk az egy főre jutó termelési érték 1958. évi valószínű összegét és ennek segítségével a foglalkoztatottak összes számát.

Az állami építőiparban 1957-ben az egy építőipari munkásra jutó termelési érték 64 596 forint volt. A magánépítkezéseken elért egy főre jutó termelési érték pedig állami építési szinten mintegy 57 000 forintot tett ki. Az egy főre jutó termelési érték a magánépítkezéseken tehát 12 százalékkal volt alacsonyabb, mint az állami építőiparban. Az állami építőipari

munkások egy főre jutó termelési értéke 1958-ban 70 272 forint volt. Ha most abból indulunk ki, hogy a két szektorban 1958-ban is kb. ugyanolyan arány áll fenn az egy főre jutó termelési érték vonatkozásában, mint 1957-ben, akkor a magánépítőipar 1958. évi „termelékenysége”

$$272 \cdot 0,88 = 61\,839 \text{ forint,}$$

kerekítve 62 000 forint.

Kétséges azonban, hogy a magánépítkezéseken dolgozók egy főre jutó termelési értékének színvonalában mutatkozó változás valóban bekövetkezett-e. Ha az állami építőiparban az egy főre jutó termelési érték növekszik, ennek nem feltétlen velejárója, hogy e mutató a magánépítőiparban is azonos mértékben, illetve arányban változzék. Ennek magyarázata igen egyszerű: a magánépítkezések kivitelezésének műszaki feltételei és munkák összetétele teljesen eltér az állami építőiparétól. A magánépítkezéseken a kivitelezési munka ez idő szerint is teljes egészében hagyományos kézműipari módszerekkel és fizikai munkával történik. Ezzel szemben az állami építkezéseken évről évre mind több gépet alkalmaznak. Továbbá, míg a magánépítési tevékenység 1958-ban is túlnyomórészt a munkaigényes lakóházak, háztáji gazdasági épületek építésére, tatarozására, bővítésére irányul, addig az állami építőiparban igen számottevő a magas anyagigényű vasbeton és különböző vas- és acélszerkezetű építmények, utak, vasutak, hidak stb. építésének aránya. A mondtak alapján minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy a magánépítkezéseken elért egy főre jutó termelési érték összege nem haladhatja meg az állami építőiparban elért szintet. Megállapítható továbbá az is, hogy a magánépítőiparban 1957-ről 1958-ra nem következhetett be olyan arányú „termelékenység”-növekedés, mint az állami építőiparban. Éppen ezért a magánépítőiparban az 1958. évben elért egy főre jutó termelési érték összegének meghatározásánál az 1957. évi adatokból kellett kiindulni. A számítások során feltételeztük, hogy 1957-ről 1958-ra a termelékenység legfeljebb 1–2 százalékkal emelkedhetett. Ilyen feltételezések mellett az 1958. évi egy főre jutó termelési érték összege 58 000 forint.

³ Az egyéb munkaerőn az építetők személyét, ezek családtagjait és általában mindazokat a dolgozókat kell érteni, akik az építkezéshez szabad idejükben segítséget nyújtanak. Lényegében tehát itt olyanokról van szó, akik különböző statisztikai nyilvántartásokban már szerepelnek.

⁴ A számításokat lásd az 1137. oldalon.

Az ismert adatokból az évi átlagos létszám könnyűszerrel meghatározható:

$$\frac{2\,500\,000\,000}{58\,000} = 43\,000 \text{ fő}$$

Az egyéb dolgozók számát megkapjuk, ha az összes dolgozók számából a magán-

kisiparosok és alkalmazottaik számát kivonjuk:

$$43\,000 - 28\,829 = 14\,171 \text{ fő.}$$

A magánépítkezések kivitelezésén tehát 1958-ban mintegy 14 000 egyéb munkaerő dolgozott.

4. tábla

A magánépítkezéseken dolgozók átlagos száma

Időszak (negyedév)	Az építőipari kisiparosok	Az építőipari kis- iparosok által fog- lalkoztatott munka- vállalók*	Összesen	A magánépítkezé- seken foglalkozta- tott egyéb munka- vállalók (lakosság) száma**	Mindössze
	átlagos száma				
1957-ben					
I.	16 755	4 361	21 116	13 487	34 603
II.	18 978	5 937	24 915	10 337	35 252
III.	19 722	8 614	28 336	7 485	35 821
IV.	19 808	8 773	28 581	5 743	34 324
1957. év	18 816	6 921	25 737	9 263	35 000
1958-ban					
I.	19 462	6 995	26 457	8 786	35 243
II.	19 286	8 903	28 189	11 450	39 639
III.	19 069	12 168	31 237	20 633	51 870
IV.	18 722	10 711	29 433	15 815	45 248
1958. év	19 135	9 694	28 829	14 171	43 000

* Az ipari tanulókkal együtt. Az alkalmazottak számának megállapításánál az ipari tanulók számát is figyelembe kellett venni, mert az építőiparban a tanulók, míg szakmájukban kellő jártassággal nem bírnak, segédmunkát végeznek.

** Iparengedéllyel rendelkező kisiparosok száma (a hó utolsó munkanapján):

1957. december	19 525
1958. március	19 399
1958. június	19 172
1958. szeptember	18 966
1958. december	18 477

Az építőipari kisiparosok által foglalkoztatott munkavállalók száma ipari tanulókkal együtt:

1957. december	7 341
1958. március	6 648
1958. június	11 158
1958. szeptember	13 178
1958. december	8 244

A jövedelmek és a keresetek összege

Az 1958. évi jövedelmek és keresetek összegének kiszámítása a ledolgozott munkaórák száma és az állami építőiparban a fontosabb szakmákban foglalkoztatott munkások havi átlagos keresete alapján történt.

A teljesített munkaórák számának meghatározása során 1958-ban is figyelembe kellett venni a magánépítőipar szezonális jellegét. Így a számítások a téli hónapokban átlagosan 4 órás, a tavaszi, a nyári és az őszi hónapokban pedig

10—12 órás munkanap alapján történtek. Ez utóbbi hónapok munkanapjainak átlagos hosszával kapcsolatban nem merülhetnek fel kétségek. Ami a téli hónapokban figyelembe vett átlagos napi négy órát illeti, e tekintetben abból indultunk ki, hogy az 1957/1958. évi téli időjárás viszonyok — néhány hét kivételével — nagyobb mértékben nem gátolták a kivitelezési munkákat. Ennek tulajdonítható, hogy az említett időszakban minimális volt azoknak a kisiparosoknak a száma, akik iparengedélyüket ideiglenesen szüneteltették. Márpedig, ha a kisiparosok a téli időszakban az időjárás

* Kerekítve.

viszonyok vagy egyéb ok miatt munkát nem végeznek, feltételezhető, hogy kellő kereseti lehetőségek hiányában a jövedelemadó terhek miatt iparengedélyüket inkább szüneteltetik.

A fentiek alapján az egy hónapra jutó ledolgozott munkaórák száma 1958-ban 208 óra volt.⁶

A teljesített munkaórák számának meghatározása mellett problémát okozott a magánépítőiparosok jövedelmének kiszámítása és a lakosság által végzett munkaráfordítások értékelése. A magánépítőiparosok és az általuk foglalkoztatott munkavállalók jövedelmének, illetve keresetének meghatározásához még csak tájékoztató jellegű adatok sem állnak rendelkezésre, mert sem a hivatalosan megállapított munkabérek, sem a jövedelemadó-bevallásokat a számítások alapjául elfogadni nem lehet. Ismert tény ugyanis, hogy a kisiparosok lényegesen többet kérnek és kapnak munkájukért, mint amennyit az említett bizonylatok tartalmaznak.

A kisiparosok jövedelmének megállapítása érdekében mindenekelőtt azt kell megvizsgálni, hogy az állami építkezéseken 1957-ben és 1958-ban az átlagos szakmunkásnál magasabb képzettséggel rendelkező munkások kereseti színvonala hogyan alakult.

5. tábla

Az átlagos havi kereset egyes fontosabb szakmákban

Szakma	Átlagos havi kereset (forint)	
	1957. szeptemberben	1958. augusztusban
Ács	1 855	1 824
Kőműves	1 869	1 694
Vasbetonszerelő ...	1 883	1 950
Általános szerelő ..	1 860	1 824
Segédmunkás	1 292	1 229

⁶ Az egy hónapra jutó munkaórák átlagos számának kiszámítása:

$$\begin{aligned} \text{Naptári napok száma} & \dots\dots 365 \\ \text{Le: vasárnap és ünnepnapok} & \dots\dots 59 \end{aligned}$$

$$306 : 12 = 25,5;$$

kerekítve 26 munkanap.

$$\begin{aligned} 26 \cdot 4 \cdot 4 & = 416 \text{ óra} \\ 26 \cdot 16 \cdot 8 & = 2\,080; \quad 2\,080 + 416 = 2\,496; \quad 2\,496 : 306 = \\ & = 8,15; \text{ kerekítve, a napi átlagos munkaidő } 8 \text{ óra.} \\ \text{Az egy hónapban átlagosan ledolgozott órák száma:} \\ 26 \cdot 8 & = 208 \text{ óra.} \end{aligned}$$

Ha az átlagos szakmunkáskeresetek 1 700—2 000 forint között voltak, akkor a magasabb képzettségű, a kivitelező munkát önállóan végző, nagy gyakorlat- és tapasztalattal rendelkező szakmunkás keresete minden bizonnyal megközelítette a 2 400 forintot. Ennél az összegnél nyilvánvalóan többet kellett keresniök az önálló kisiparosoknak, mert a megélhetésükön kívül a jövedelem- és egyéb adót, valamint az időszakonként alkalmazott munkavállalók bérét is ki kellett fizetniök. Ha a kisiparosok jövedelme nem haladta volna meg az állami szektorban elérhető kereseti színvonalat, akkor nem valószínű, hogy az utóbbi években oly mértékben növekedett volna a kisiparosok és alkalmazottak száma, mint ahogy az ténylegesen történt. Ilyenformán az e kategóriába tartozók jövedelmének megállapításánál abból kell kiindulni, hogy a jövedelem összege 1958-ban is számottevően meghaladta az állami vagy a szövetkezeti építőiparban foglalkoztatott, az átlagosnál magasabb képzettségű szakmunkások keresetét. Így az 1958. évi jövedelmek és keresetek együttes összegének meghatározásánál az 1957. évi számítások alapját képező munkabérek és azt a körülményt vettük figyelembe, hogy 1957-ről 1958-ra a jövedelemadó némileg emelkedett. Minthogy a jövedelemadó növekedéséből származó kiadásokat a kisiparosok minden bizonnyal az építetőkre hárították át, ezért a mesterek 1957. évi 20 forintos órabérével⁷ szemben, 1958-ban 24 forintos átlagos órabérével kellett számolni. A kisiparosok által foglalkoztatott munkavállalók órabérét változatlanul vettük.

A jövedelemadó némi emelkedése következtében az önálló iparosok és az alkalmazottak jövedelmének, illetve keresetének összege tehát mintegy 1,5 milliárd forintra tehető.⁸

Ami a magánépítkezések kivitelezésén dolgozó egyéb munkaerő (a lakosság) teljesített munkaráfordításainak értékelését illeti, olyan véleményel is találkozhat-

⁷ Lásd: „A magánépítőipari építési-szerelési munkák volumenének meghatározása.” *Statisztikai Szemle*. 1958. évi 8—9. sz. 793. old.

$$\begin{aligned} 208 \cdot 24 \cdot 19\,135 \cdot 12 & = 1\,146\,263\,040 \\ 208 \cdot 15 \cdot 9\,694 \cdot 12 & = 362\,943\,360 \end{aligned}$$

$$\text{Összesen} \quad 1\,509\,206\,400$$

tunk, hogy a lakosság munkaráfordításait alacsonyabb összegben kell értékelni, mint a kisiparosok és alkalmazottak teljesítményét, mert az pénzformát sohasem ölt (effektív kifizetésre, elszámolásra nem kerül) és kimutatása egyébként is csak jelképes. Ilyenformán a leghelyesebb lenne a lakosság építési tevékenységének értékelésétől teljesen eltekinteni, mert ellenkező esetben a termelés volumenének és a nemzeti jövedelem összegének megállapítása során a lakosság egyéb munkájának eredményét (például kenyérsütés stb.) is értékelni kellene.

A kifejtett állásponttal természetesen nem lehet egyetérteni, mert a lakosság építési tevékenységének eredménye ingatlan termék (építmény), és mint ilyen, a nemzet vagyonát gyarapítja. Ha pedig a nemzeti vagyon számítása során a lakosság építési tevékenységének eredményét számbaveszik és nyilvántartják, akkor a végzett munka tekintetében is hasonlóképpen kell eljárni. Továbbfolytatva ezt a gondolatot: ha tehát a lakosság által végzett munka eredményét nemzeti vagyonként és termelésként mutatjuk ki, akkor az e tevékenységből származó nemzeti jövedelmet is számításba kell venni, függetlenül attól, hogy az csak tárgyiasult formát ölt.

Ezek után már csak egyetlen kérdés nyitott: mekkora összegben helyes értékelni a lakosság által eszközölt munkaráfordításokat. A kérdés eldöntésénél figyelembe kell venni, hogy az esetben, ha a lakosság és a kisiparosok által végzett munka eltérő értékben kerülne megállapításra, az ebből keletkező arányváltozások bizonytalanná tennék a termelési index közelítését. Éppen ezért a lakosság munkaráfordításait a magánkisiparosok, illetve alkalmazottaik munkájával azonos összegben értékeltük.

A kifejezettek alapján a lakosság által teljesített ráfordítások értékének összege mintegy 350 millió forintra tehető.⁹

1958-ban a magánépítési tevékenységet folytatók (önálló kisiparosok, alkalmazottak és a lakosság) jövedelmének és keresetének együttes összege tehát mintegy 1 850 millió forint.

Az eddigi számítások alapján:

	millió forint
A magánépítkezéseken felhasznált anyagok értéke	3 100
Szállítási költség	460
Jövedelmek, illetve keresetek összege	1 850

A magánépítőipar folyóáron számított termelése az 1958. évben összesen mintegy 5 410

A magánépítőipar folyóáron számított termelési értékének átszámítása állami építési árszintre

Az országos építőipar összes termelési értékének azonos árszinten való kimutatása érdekében a magánépítőipar folyóáron számított termelési értékét át kell számítani állami építési árszintre. Az átszámítás az anyag- és szállítási költség-, valamint a jövedelem-, illetve kereseti indexek segítségével az alábbiak szerint történt.

a) Anyagköltség-index

A folyóáron számított anyagköltség átszámításához szükséges 1952. január 1-i anyagárakat az „Építési anyagok ára az építési munkák költségvetésének összeállításához” c. kiadvány tartalmazza. Az építőanyagok kiskereskedelmi ára és az állami építkezések költségvetései összeállításakor alkalmazott anyagárak közötti eltérést kifejező indexeket oly módon számítottuk ki, hogy az 1958. évben forgalomba hozott fontosabb építőanyagok mennyisége alapján egyrészt a kiskereskedelmi és másrészt az állami árak figyelembevételével megállapítottuk a felhasznált fontosabb anyagok költségét. Az így kapott adatok osztása útján pedig megkaptuk a keresett indexet. A megfelelő állami árak kiválasztása a legnagyobb mennyiségben előállított és forgalombahozott építőanyagok alapján történt. (Lásd a 6. táblát.)

A fogyasztói és az állami építési anyagárak közötti különbség mértéke 1958-ban az 1952. január 1-i árakhoz képest:

$$\frac{1\,706\,696}{538\,387} = 320\%$$

⁹ 208 · 10 · 14 171 · 12 = 353 708 160 forint.

6. tábla

Az építőanyagok fogyasztói ára és az állami építkezések költségvetésében figyelembe vett árak közötti különbségek meghatározása

Anyag	Mennyiségi egység	1958. évben a lakosság részére eladott mennyiség	Az állami építőipari vállalatok költségvetésének összeállításakor figyelembe vett 1952. január 1-i ár		A kiválasztott anyag jellemzése	1958. évben a lakosság részére eladott építőanyagok		
			forintban	konstrukciója		értéke költségvetési (1952. I. 1-) áron, ezer forint	1958.	1957.
Cement	t	238 900	225,00	rendeltetési állomás	400-as középszilárd-ságú, zsákolva	53 753	309 822	309 822
Mész	t	148 900	209,00	rendeltetési állomás	darabos fehér	31 120	146 258	137 639
Mozaik- és cementlap	m ²	992 600	19,20	termelőhelyen	szürke, 20×20 cm, I. oszt.	19 058	48 209	48 209
Tetőfedőpala .	ezer db	14 631	1050,00	rendeltetési állomás	világosszürke, 40×40 cm	15 363	42 407	35 882
Tégla	ezer db	642 600	334,00	rendeltetési állomás	kisméretű, I. oszt., 25×12×16 cm	214 628	394 750	368 099
Cserép	ezer db	110 300	439,00	rendeltetési állomás	hornyolt szalag, 40×21 cm, I. oszt..	48 422	199 313	183 174
Fedéllemez ...	10 m ²	538 900	30,60	rendeltetési állomás	bitumenes, csupasz, 120-as, I. oszt.	16 490	47 578	47 578
Fenyőfűrészáru	m ³	85 300	719,00	termelőhelyen	jegenye, luc-, erdei és fekete fenyő deszka-palló	61 331	228 753	218 731
Gömbrúd	m ³	22 700	372,00	termelőhelyen	fenyő, új	8 444	21 065	19 252
Bárdolt fa ...	m ³	7 300	623,00	termelőhelyen	akác, szelídgesztenye stb.	4 548	16 235	14 779
Ajtó	m ²	142 989	112,73	bruttó termelői ár	85/196 centiméteres .	16 119	97 395	91 478
Ablak	m ²	136 287	189,71	bruttó termelői ár	1,3/1,3 méteres.....	25 855	117 985	103 135
Előregyártott fődémgerenda	fm	986 800	18,50	termelőhelyen	4,70 m hosszú	18 256	36 926	36 926
Összesen	—	—	—	—	—	533 387	1 706 696	1 614 704

b) Szállítási költségindex

A szállítási költségindex a jövedelem-, illetve a kereseti indexszel azonosnak tekintendő, mert a szállítási és rakodási költségek közel 70 százalékát munkabérről jellegű költségek képezik.

c) A jövedelem, illetve a kereseti index

1958-ban a magánépítőiparban elért jövedelmek és keresetek átszámításához szükséges index meghatározása a következő.

7. tábla

Az átlagos havi jövedelem, illetve kereset alakulása a magánépítőiparban

Év	Átlagos havi jövedelem, illetve kereset (forint)	Index: 1952. év = 100
1952	1 305*	100,0
1957	3 300	252,9
1958	3 600	275,9

* Az állami építőiparban 1952-ben alkalmazott teljesítménynormák és bértételek alapján számítva.

A kiszámított részindexek segítségével az egyes költségvetések átszámításának menete a következő.

8. tábla

A költségvetések átszámítása

Megnevezés	Az 1958. évi folyóáron számított költségek (millió forint)	Részindexek (1957. év = 100)	A részindexekkel korrigált költségek (millió forint)*
Anyagköltség .	3 100	320,0	1 000
Szállítási költség	460	275,9	180
Jövedelmek, illetve keresetek összege	1 850	275,9	700
Összesen	5 410	287,8	1 880

* Kerekítve.

A részindexek alapján kiszámított — az állami építési árszínvonalnak megfelelő — 1 800—1 900 millió forintos termelési érték azonban csak az anyagszállítási költség, valamint a jövedelmek, illetve a keresetek összegét tartalmazza.

A számítási műveletek felépítéséből következik, hogy a kapott eredményben nem szerepelhetnek olyan tételek, amelyek az állami építési költségeknek igen tekintélyes részét alkotják. Ezek a rezsi (21%) és a munkahelyi adottságokból származó költségek (6%). E tételeken kívül egyéb költségtényezők, mint például a szociális teher és a haszon figyelembevételére nem volt szükség, mert ezek jelentős részének értékelése a kisiparosok jövedelmének, az alkalmazottak keresetének kiszámításakor, illetve a lakosság által végzett munkateljesítmények számításvételekor megtörtént.

Az állami építési költségvetések összeállításánál alkalmazott 21 százalékos rezsi és a 6 százalékos munkahelyi adottságokból származó költség figyelembevételével az 1 880 millió forint termelési érték a következőképpen módosul:

Anyagköltség	1 000	millió forint
Szállítási költség	180	" "
Jövedelem összege	700	" "
Összesen	1 880	millió forint
Rezsi (21%)	400	" "
Összesen	2 280	millió forint
Munkahelyi adottságokból származó költségek (6%) ..	150	" "
Összesen	2 430	millió forint

A magánépítőipar 1958. évi állami építési árszintre (1952. január 1-i árra) átszámított termelési értéke tehát mintegy 2,5 milliárd forintra tehető. Ehhez közelálló összeget kapunk akkor is, ha az 1958. évi 5 410 millió forintos, folyóáron számított termelési értéket az 1957. évi magánépítési és az 1952. június 1-i állami építési árszínvonal közötti különbséget kifejező indexszel, azaz 220 százalékkal korrigáljuk:

$$\frac{5\,410 \cdot 100}{220} = 2\,459 \text{ millió forint}$$

A magánépítőipar termelési volumenének 1958/1957. évi indexe:

$$\frac{2\,500}{2000} = 125\%$$

A magánépítőipar 1958/1957. évi építési költségindexe

A termelés terjedelmében bekövetkezett változás mértékét kifejező index meghatározásán túlmenően igen nagy jelentőségű annak rögzítése is, hogy 1957-ről 1958-ra a magánépítési költségek kb. hány százalékkal változtak.

a) Anyagárindex

Az építőanyagok 1958/1957. évi fogyasztási árindexének meghatározása a következő.

9. tábla
A lakosság részére eladott építőanyagok értéke 1958-ban

Anyag	A lakosság részére eladott építőanyagok		A rész-indexekke korrigált érték (ezer forint)
	rész-indexel (1957. év=100)	összege (ezer forint)	
Cement	100,0	309 822	309,822
Mész	106,3	146 258	137 639
Cserép	108,8	199 313	183 174
Tégla.....	107,2	394 750	368 099
Mozaiklap	100,0	48 209	48 209
Tetőfedőpala	118,2	42 407	35 882
Előregyártott vasbeton gerenda ..	100,0	36 926	36 926
Fedéllemez	100,0	47 578	47 578
Fenyőfűrészáru ..	104,6	228 753	218 731
Lombos fűrészáru	112,9	9 898	8 766
Ajtó	106,5	97 395	91 478
Ablak	114,4	117 985	103 135
Bárdolt fa	109,9	16 235	14 779
Gömbrúd	109,4	21 065	19 252
Műhasáb.....	107,6	126 131	117 220
Egyéb építőanyagok	101,1	189 139	187 075
Összesen	—	2 031 864	1 927 765

Az építőanyagok 1958/1957. évi összefoglaló árindexe:

$$\frac{2\,031\,864}{1\,928\,000} = 105,4\%$$

b) Szállítási költség

Azonosnak tekinthető a c) pontban meghatározott 109,1 százalékos jövedelem-, illetve kereseti indexszel.

c) A jövedelem, illetve a kereset indexe

Az 1957. és az 1958. évi átlagos jövedelem- és kereseti összeg alapján az index 109,1%.

10. tábla
A jövedelem, illetve a kereset indexe

Év	Az egy főre jutó átlagos havi jövedelem, illetve kereset (forint)	Index: 1957. év = 100
1957	3 300	100,0
1958	3 600	109,1

d) Összefoglaló építési árindex

Az 1958/1957. évi összefoglaló építési költségindex kiszámítása a részindexek alapján a következő:

11. tábla

Ellenőrző számítások

Megnevezés	Az 1958. évi folyóáron számított költségek (millió forint)	Index: 1952. év=100	A rész-indexekkel korrigált költségek (millió forint)
Anyagköltség.....	3 100	105,4	2 940
Szállítási költség..	460	109,1	420
A jövedelmek, illetve keresetek összege	1 850	109,1	1700
<i>Összesen</i>	<i>5 410</i>	<i>106,9</i>	<i>5 060</i>

A magánépítési költségek általános növekedését megközelítően kifejező 1958/1957. évi index:

$$\frac{5\,410}{5\,060} = 106,9\%$$

A magánépítőipar 1958. évi fontosabb mutatóinak meghatározása során kapott eredmények ellenőrzésére különböző számításokat kellett végezni. E számítási műveletek a következő adatok figyelembevételével történtek:

1. a magánérből és az állami támogatással megépített egy-, kettő-, három- és több szobás lakások száma;

2. az Országos Tervhivatal kiadásában megjelent „Útmutató a beruházások tervezéséhez” című kiadványban szereplő anyag- és költségnormatívák.

A számítások mindenekelőtt az anyagköltség megállapítása helyességének ellenőrzésére irányulnak.

12. tábla

A magánépítkezések 1957. évi anyagköltségének kiszámítása az épített lakások száma alapján

Az építési anyagok megnevezése	mennyiségi egysége	költségvetési ára (forint)*	szobás			
			Egy-		Két-	
			lakás anyagszükséglete**	lakás anyagköltsége (forint)	lakás anyagszükséglete**	lakás anyagköltsége (forint)
Kisméretű falazótégla***	ezer db	334,00	23,85	33,11	7 966	11 059
Bányahomok	m ³	13,00	22,60	26,21	294	341
Folyami homok	m ³	55,20	6,37	5,30	352	293
Folyami és bányakavics	m ³	36,90	41,38	38,18	1 527	1 409
Salak	m ³	3,00	14,72	19,31	44	58
Darabos égetett mész	q	20,90	29,24	35,39	611	740
Cement, 300-as	q	19,60	48,73	46,49	955	911
Cement, 400-as	q	22,50	15,61	14,20	351	320
Cement, 500-as	q	33,80	3,60	2,01	122	68
Építőkö	m ³	81,00	2,68	6,49	217	526
Vasbeton födémgerenda	q	38,00	33,79	36,49	1 284	1 387
Vasbeton kiváltógerenda	q	31,40	2,63	—	83	—
Vasbeton fedélszerkezet	q	17,20	22,33	52,70	384	906
Zsaluzódeszka, elhasznált	m ³	575,00	0,88	0,68	506	391
Állványpalló, elhasznált	m ³	734,00	0,19	0,15	139	110
Deszka (ácsárú)	m ³	719,00	0,36	0,54	259	388
Fűrészelt fa	m ³	768,00	0,63	0,72	484	553
Asztalosáru	m ³	768,00	1,30	1,92	998	1 475
Gömbrúd	m ³	372,00	0,08	0,05	30	19
Parketta	m ²	54,60	23,98	32,79	1 309	1 790
Betonacél	q	174,00	1,65	1,41	287	245
Csavart acél (nagyzilárdságú)	q	170,00	0,98	1,91	167	325
Idomacél	q	170,00	0,30	0,14	51	24
Horganylemez	q	391,00	0,08	0,18	31	70
Horganyzott vaslemez	q	1 020,00	0,05	0,07	51	71
Hornyolt cserép	ezer db	439,00	1,65	2,01	724	882
Hódfarkú cserép	ezer db	405,00	0,22	—	89	—
Bitumen	q	85,00	0,98	1,50	83	128
Mozaiklap	m ²	19,20	29,70	37,09	570	712
Húzott üveg	m ²	44,30	10,98	15,80	486	700
Öntött üveg	m ²	47,30	1,65	1,10	78	52
Szigetelt villanyhuzal	fm	0,36	191,41	143,11	69	52
B. B. kiskábel	fm	4,48	2,01	—	9	—
Itatott papírcső és fémburkolatú szigetelőcső	fm	0,89	70,35	53,01	63	47
Acélpáncél védőcső	fm	5,40	5,93	—	32	—
Azbesztcement lefolyócső	q	184,40	0,09	0,85	17	157
Acélgázcső	q	295,50	—	0,20	—	59
Műanyaglefolyócső	kg	39,47	—	4,20	—	166
<i>Főbb építési anyagok összesen</i>	—	—	—	—	<i>20 722</i>	<i>26 434</i>

* „Az építési anyagok ára az építési munkák költségvetésének összehasonlításához” c. kiadvány szerint.

** Az Országos Tervhivatal által 1957-ben kiadott költségvetési normatívák szerint.

*** Összes téglakisméretű téglaegységben.

Az 1958-ban épített lakások száma és anyagszükséglete alapján az anyagköltség:

az egyszobás lakásoknál	11 609 · 20 700 =	240 306 300	forint
a kétszobás lakásoknál	17 720 · 26 400 =	467 808 000	„
a háromszobás lakásoknál	1 542 · 35 000 =	53 970 000	„
	Összesen	762 084 300	forint

A számítások eredményeként kapott állami építési árszintnek megfelelő 762 084 000 forint anyagköltséget az előzőekben kiszámított 320 százalékos indexszel korrigálni kell. Az eredmény:

762 084 000 · 3,20 = 2 439 millió forint (kerekítve)

Ha ehhez az összeghez hozzáadjuk a 3. táblában kimutatott egyéb építőanyagok értékét (187 millió forintot), valamint a helyi kitermelésű és bontott anyagok értékét (500 millió forintot), akkor 3,1 milliárd forint körüli anyagköltséget kapunk. Ez az összeg erősen megközelíti a magánépítőipar folyóáron számított termelési értékében kimutatott anyagköltségek összegét.

A magánépítőipar állami építési árakon kiszámított termelési értékének ellenőrzésére végzett számítások az épített lakások adatain alapulnak. Tekintettel arra, hogy a számítások csak közelítő jellegűek, az egyéb építési tevékenység jellemzésétől eltekintünk. (Lásd a 13. táblát.)

A kiszámított 2 619 millió forint termelési értékhez közel álló eredményt ka-

punk akkor is, ha a számításokat a befejezett lakások légköbméter-adatai és egy légköbméter építési költségnormatívái alapján végezzük. (Lásd a 14. táblát.)

13. tábla
A magánérből és az állami támogatással épített lakások termelési értékének kiszámítása

Lakás	Magánérből és állami támogatással épített lakások száma (darab)	Egy lakás költségvetési összege normatíva szerint, kerekítve (forint)	A kiszámított termelési érték (millió forint)
Egyszobás ...	11 609	70 000*	813
Kétszobás ...	17 720	91 500**	1621
Három- és több szobás	1 542	120 000***	185
Összesen	30 871	84 840	2619

* Földszintes, alapincézetlen lakóház, szobakonyhás lakással, tornáccal, előszobával és mosótérrel, villanyvilágítással, vízvezeték és csatorna nélkül.

** Földszintes, alapincézetlen, kétszoba-konyhás, szabadonálló lakóház, tornáccal, előszobával, mosókonyhával, villanyvilágítással, vízvezeték és csatornázás nélkül.

*** Számított adat.

14. tábla
A magánépítőipar termelési értékének kiszámítása a légköbméter-adatok alapján

Lakás	Magánérből és állami támogatással épített lakások száma (darab)	Egy lakás beépített térfogata (légköbméter)	Egy m ³ beépített térfogat költsége normatíva szerint (forint)	Az 1958. évben épített lakások légköbmétere	A kiszámított termelési érték (millió forint)
Egyszobás	11 609	270	250	3 134 430	784
Kétszobás	17 720	320	300	5 670 400	1 701
Három- és többszobás	1 542	450	350	693 900	243
Összesen	30 871	—	—	9 498 730	2728

Végezetül a 15. táblában összefoglaljuk a számítások eredményét.

A tanulmányban megállapított mutatók alakulásából arra lehet következtetni, hogy a magánépítési tevékenység 1958-ban is tovább fokozódott. Az 1958. évi termelés volumene, állami építési árakon, mintegy 25 százalékkal haladta meg az 1957. évi szintet. Így a magánépítőipari termelés 1949 óta megkétszereződött.

A termelés emelkedése miatt a magán-

építőipar részaránya az országos építőiparon belül tovább növekedett. (Lásd a 16. táblát.)

A magánépítési tevékenység fokozódását a kielégítő anyagellátás tette lehetővé. Az építőanyag-kiskereskedelmi hálózaton keresztül a magánépítőipar 13 százalékkal több építőanyagot kapott, mint az előző évben. Ezenfelül természetesen bontott és helyi kitermelésű építőanyagokat is felhasználtak.

15. tábla
Az 1958. évi magánépítőipari tevékenység
fontosabb mutatói

Megnevezés	1957.	1958.
	évben	
A magánépítkezések folyóáron számított termelési értéke (millió forint)	4 400	5 400
A magánépítkezések termelési értéke állami építési árszinten (millió forint)	2 000	2 500
A magánépítkezéseken foglalkoztattak átlagos havi jövedelme, illetve keresete (forint)	3 300	3 600
A lakosság részére eladott építőanyagok fogyasztói árindexe (százalék)	116,8	105,4
A magánépítési költségek indexe az előző évhez képest (százalék)	128,8	106,9
Az építőanyagok fogyasztói és az 1952. január 1-i állami építési árszínvonal közötti különbség mértékét kifejező index (százalék)	307,4	320,0
A jövedelmek, illetve a keresetek növekedésének mértéke az 1952. évhez képest (százalék)	252,9	275,9

16. tábla
A magánépítőipar termelésének és arányának alakulása

Év	A magánépítőipar termelésének	
	értéke 1952. január 1-i állami építési árakon (1949. év = 100)	aránya az országos építőipar termelésében (százalék)
1949	100,0	25,5
1952	19,2	2,1
1955	92,3	10,7
1957	153,8	15,2
1958	192,3	17,4

17. tábla
A magánlakásépítés alakulása

Év	A magán-erőből és az állami támogatással épített lakások		
	száma összesen	száma az 1949. évi	száma az állami erőből épített lakások számának
			százalékában
1949	8 136	100,0	159,1
1953	7 606	93,5	82,8
1956	18 106	222,5	246,3
1957	25 099	308,5	95,7
1958*	30 871	379,4	279,2

* Nem végleges adat.

A magánépítési tevékenység 1958-ban is főleg lakóház-építkezéseket foglal magában. A magán-erőből és az állami tá-

mogatással épített lakások száma megközelítette a 31 000-et. 1958-ban 23 százalékkal több lakás készült el, mint 1957-ben és négyszer annyi, mint 1949-ben. (Lásd a 17. táblát.)

Az év folyamán befejezett lakások összetétele tovább javult, ugyanis az épített összes lakáson belül a kétszobás lakások aránya az 1957. évi 56 százalékról 1958-ban 58 százalékra emelkedett.

A lakásépítés fokozódását az elmúlt két évben az építési költségek növekedése kísérte. Az építési anyagok és a szükséges munkaerő költségét magában foglaló, összesített építési költségek 1956-ról 1957-re közel 29, 1957-ről 1958-ra pedig 7 százalékkal, a két év alatt tehát mintegy 40 százalékkal emelkedtek. Az építési költségek ilyen mérvű változását az utóbbi két évben főleg a magánkisipari jövedelmek és munkabérek 63 százalékos, de az anyagárak közel 22 százalékos növekedése is befolyásolta.

18. tábla
A magánépítési költségindex alakulása

Megnevezés	Költségindex	
	1957/1956	1958/1957
Anyagköltség	116,8	105,4
Szállítási költség	154,2	109,1
Jövedelem, illetve kereset ..	154,2	109,1
<i>Összes építési költség</i>	<i>128,8</i>	<i>106,9</i>

Az építési költségek alakulásából az a következtetés vonható le, hogy ezek az elkövetkező években is tovább fognak növekedni. Ebben az esetben pedig kedvezőtlenül befolyásolhatják a jelenleg is viszonylag szűk keretek között mozgó lakásépítési tevékenységet. Egyébként a jövőben számolni kell azzal, hogy az állami építkezések fokozódása a lakosság anyagvásárlási lehetőségeit korlátozni fogja. Helyes lenne olyan — gondosan megalapozott — intézkedéseket tenni, amelyek biztosítanák a jelenlegi magánépítési költségek (egy kétszobás összkomfortos lakás építési költsége — számításom szerint — mintegy 150—170 000 forintra tehető) rögzítését.

Volumenindexek számítása a tőkés országokban

DR. HALABUK LÁSZLÓ

Az indexszámok és ezen belül a volumenindexek elméletének és módszertanának hatalmas irodalma van. Nagy változatosságot mutat a volumenindexek számításának gyakorlata is. E tanulmányunk az a célja, hogy a tőkés országokban ténylegesen alkalmazott eljárásokat a lehetőség szerint rendszeresen összefoglalva ismertesse.

Az indexszámok számításának módszerei — amint a tanulmányból is kitűnik — az egyes gazdasági ágak szerint eltéréseket mutatnak. Nem törekedtünk arra, hogy valamennyi szektorról képet adjunk, hanem beértük három alapvetően fontos ágazat, az ipar, a mezőgazdaság és a külkereskedelem terén alkalmazott módszerek ismertetésével. Véleményünk szerint az e szektorokban alkalmazott módszerek ismertetése alkalmas arra, hogy a tőkés országok volumenindex-számítási módszereiről általános áttekintést adjon. Ilyen áttekintés a szocialista országok statisztikusai részére is hasznos lehet.

Ismertetésünk célján túlmenne, és annak keretét lényegesen meghaladná, ha egyúttal a tőkés országok indexszámítási gyakorlatának mélyreható és részletes bírálatát is kívánnánk adni. Ebben az esetben többféle megkülönböztetést kellene tenni, így például a gazdaságilag és a statisztikai munka színvonala tekintetében fejlettebb és elmaradott országok között, az egyes szektorokra vonatkozó indexszámítások között stb., mert a globális vizsgálat a bírálat szempontjából nem elegendő. Ha a részletes értékeléstől el is tekintünk, mégis rá kívánunk mutatni a leglényegesebb hiányosságokra, amelyek általában jellemzőknek tekinthetők. Elsősorban azt kell megállapítanunk, hogy az alapadatok pontossága sok esetben nem kielégítő. Ezzel a tényvel a tőkés országok irodalma is foglalkozik, s azokban a vitákban, amelyek módszertani kérdésekben, például a számítási formulákról folynak, ismételtelen jelentkezik az a vélemény, amely szerint az alkalmazandó formula megválasztása körül folyó terjedelmes vitáknál fonto-

sabb volna megbízhatóbb és pontosabb alapadatok biztosítása.

Egy másik hiányosság abból adódik, hogy a teljeskörű censzusok viszonylag ritkák. Mivel a reprezentatív módszer alkalmazása igen elterjedt, ez azzal jár, hogy a reprezentáció megfelelő voltának ellenőrzésére is csak viszonylag nagy időközökben nyílik lehetőség. A censzusok között reprezentatív módszerek, illetőleg helyettesítő sorok alkalmazásával nyert indexszámok éppen ezért elég hosszú ideig csak tájékoztató jellegűnek tekinthetők, és esetenként jelentős módosításon mennek keresztül.

Amint a későbbiekben ismertetjük, jellemzőnek mondható a régi súlyarányok alkalmazása. A tőkés országok jelentős részében még háború előtti bázison számítják a volumenindexeket.

Végül megemlítjük az egységes fogalmak és meghatározások hiányát: ez a sokféleség az alapadatoktól kezdve egészen azokig a formula-kombinációkig terjed, amelyek alapján az indexeket számítják. Az adatok egységes meghatározása és értelmezése nemcsak nemzetközileg nincs kidolgozva, hanem sokszor egy-egy országon belül is hiányzik. A különféle nemzetközi szervezetek által javasolt statisztikai irányelvek eddig még nem találtak elég általános alkalmazásra ahhoz, hogy a nemzetközi összehasonlítás megbízható alapokon nyugodjék.

A tanulmány elsődleges forrásai különféle nemzetközi kiadványok, elsősorban az Egyesült Nemzetek Szervezete Statisztikai Hivatalának (Statistical Office of the United Nations), az Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetnek (Food and Agriculture Organization of the United Nations), az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetének (Organization for European Economic Cooperation) idevágó kiadványai. A felhasznált kiadványok különféle időpontokban jelentek meg, a legrégebbi 1954-ben. Ebből következően a felhasználásukkal készült ismertetés nem pillanatképet tükröz, hanem inkább lassan, de állandóan módosuló helyzetet, s így előfordulhat az

is, hogy egyik-másik ország esetében az alábbiakban közöltekkel szemben változás történt.

A volumenindexek számításának alábbiakban közölt elemzése során a következő országokat vettük figyelembe:

<i>Ipar</i>	<i>Mezőgazdaság</i>	<i>Külkereskedelem</i>
Algéria	Amerikai	Algéria
Amerikai	Egyesült Államok	Amerikai
Egyesült Államok	Argentína	Egyesült Államok
Argentína	Ausztrália	Ausztrália
Ausztria	Ausztria	Ausztria
Belgium	Belgium	Belgium-Luxemburg
Chile	Brazília	Brazília
Dánia	Chile	Burma
Egyesült Királyság	Dánia	Ceylon
Finnország	Délafrikai Unió	Chile
Franciaország	Dél-Rhodesia	Dánia
Görögország	Egyesült Királyság	Egyesült Királyság
Guatemala	Egyiptom	Etiópia-Eritrea
Hollandia	Finnország	Finnország
India	Franciaország	Franciaország
Írország	Fülöp-szigetek	Fülöp-szigetek
Japán	Görögország	Hollandia
Kanada	Hollandia	India
Luxemburg	India	Izland
Marokkó	Írország	Izrael
Mexikó	Izrael	Japán
Német Szövetségi	Japán	Kanada
Köztársaság	Kanada	Kuba
Norvégia	Luxemburg	Malájföld
Olaszország	Mexikó	Marokkó
Spanyolország	Német Szövetségi	Német Szövetségi
Svédország	Köztársaság	Köztársaság
Törökország	Norvégia	Norvégia
Tunézia	Olaszország	Olaszország
	Puerto Rico	Portugália
	Svájc	Spanyolország
	Svédország	Svájc
	Törökország	Svédország
	Tunézia	Szudán
	Új-Zéland	Törökország
		Tunézia
		Új-Zéland

1. Az indexszámítás módszerei (formula)

a) *Ipar*

A megvizsgált 27 ország közül 26 bázis-súlyozású számtani átlagindexet használ. Ettől eltérő módszert találunk Írországban, ahol az éves indexet Fisher-féle láncindex formájában számítják, amelyet azután 1936. év = 100 bázisra számítanak át. Ugyanott a negyedéves indexet az utolsó évi census alapján súlyozott számtani átlagindexként számítják. Svédországban évenként és havonként bázis-súlyozású számtani átlagindexet számítanak; a havonként számított

indexszámok súlyozását a legutolsó census (az 1947. évi) alapján végzik.

Az átlagindexnek ipari termelési volumenindexként való alkalmazása több szempontból előnyösebb az aggregát-indexszel szemben. Mindenekelőtt lehetővé teszi különféle mértékegységeknek és különféle tartalmú mutatószámoknak, valamint közelítő és helyettesítő soroknak egyetlen indexben való összevonását. Az átlagindex formában szerkesztett volumenindexek az egyes iparágakat jellemző eltérő tartalmú mutatókat, például termelt mennyiségeket vagy értékeket és ugyanakkor felhasznált anyagmennyisé-

geket vagy munkaórákat egyesítenek. Az aggregátindex ilyen kombinatív felhasználásra nem alkalmas.

Ezzel kapcsolatban felmerül annak az általánosan elterjedt tételnek a kérdése, amely szerint a súlyozott aggregátindex számértéke azonos az egyedi viszonyszámokból számított súlyozott átlagindex számértékével. Laspeyres-formula esetében:

$$\frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_0 p_0} = \frac{\sum q_0 p_0 \left(\frac{q_1}{q_0} \right)}{\sum q_0 p_0}$$

A fenti egyenlőség azonban csak akkor érvényes, ha a formulák elemeinek azonossága fennáll. Gyakorlatban azonban — éppen a különféle tartalmú mutatószámok és helyettesítő sorok alkalmazása

következtében — a $\frac{\sum q_0 p_0 \left(\frac{q_1}{q_0} \right)}{\sum q_0 p_0}$ formula

kiszámítása során a $\frac{q_n}{q_0}$ egyedi viszony-

számok elemeit képező q tényezők elszakadhatnak a súlyok szerepét betöltő $q_0 p_0$ tényezők q elemeitől, és azoktól merőben eltérő tartalmú mutatók lehetnek. Ilyen esetben a fent jelzett azonosság természetesen már nem áll fenn. Mivel pedig az aggregát- és az átlagmódszer szerint kiszámított indexekben a súlyként, illetve viszonyzámként szereplő q elemek tartalma általában ténylegesen eltérő egymástól, és így fogalmilag és számszerűleg egyaránt eltérő tartalmú indexekről van szó, a jelzett egyenlőség érvényességi területe a gyakorlatban viszonylag csekély.

Az átlagindexek további előnyös tulajdonsága, hogy alkalmazásuk esetén eleve rendelkezésre állnak az összevont index mellett annak komponensei, azaz az egyes iparágak, iparcsoportok stb. indexszámai is.

Itt említjük meg, abból a célból, hogy a hosszútávú fejlődés (trend), valamint a konjunktúraváltozás hatását jobban tükrözzék, szokásos a havi (és esetleg a negyedéves) indexszámok kiigazítása. Kétféle kiigazítás fordul elő: egyrészt az egyes hónapok eltérő hosszának — amit vagy a naptári, vagy a munkanapok

száma alapján vesznek figyelembe —, másrészt a rendszeres idényszerű hullámlásnak az indexekre gyakorolt hatását kívánják kiküszöbölni. A napok száma szerinti korrekciót az országok többsége, és pedig elsősorban a fejlettebb országok elvégzik, a szezonális korrekció csak elvétve fordul elő. Vannak országok, ahol a kiigazított sor mellett korrigálatlanul is közlik az adatokat.

b) Mezőgazdaság

A figyelembe vett 33 ország közül 28 ország bázis-súlyozású aggregátindexet számít. Svédországban ettől eltérően Paasche-féle, Mexikóban pedig Fisher-féle indexet használnak. Norvégiában az Edgeworth—Marshall-féle indexformulát¹ alkalmazzák. Brazília a Laspeyres-féle indexszámok mellett Paasche-féle módszerrel is kiszámítja a mezőgazdasági termelés indexét.

Indiában a következő kombinált módszer van alkalmazásban. Az indexszámításnál figyelembe vett minden egyes terményre évenként láncviszonyszámokat készítenek. Az így nyert láncviszonyszámokból bázisviszonyszámokat képeznek. Az egyes termények viszonyszámaiból súlyozott számtani átlagolással nyerik a csoport- és főindexeket.

Ugyancsak bázis-súlyozású láncindexeket használnak Dél-Rhodesiában, itt azonban nem átlagindexet, hanem aggregátindexet készítenek.

Az ipar területén tapasztalt módszerekkel szemben a mezőgazdaságban általában nem a viszonyszámokat átlagolják, hanem aggregát-módszert alkalmaznak. A mezőgazdaságban általában csak termelési adatokat használnak fel, és így ezeknek aggregálása — a gazdasági tartalom szempontjából — nem problematikus. Ugyanakkor a figyelembe vett termények, termékek sem jelentenek olyan elkülönült gazdasági ágakat, mint az iparban; tehát az egyedi index-, illetve viszonyzámsorok rendelkezésre állásának nincs különleges jelentősége. Mindamelllett az országok jó részében csoport-

$$I Q = \frac{\sum q_1 (p_0 + p_1)}{\sum q_0 (p_0 + p_1)} \quad \text{ahol } q_0 \text{ és } q_1 \text{ a volumen}$$

¹ p_0 és p_1 pedig a súlyok számértéke a bázis-, illetve a beszámolási időszakban.

indexeket is képeznek, például a növénytermesztési és állattenyésztési ágazatokra.

c) Külkereskedelem

A külkereskedelmi volumenindexek terén viszonylag a legnagyobb változatoság tapasztalható, bár az országok többsége — 35 ország közül 24 — itt is a Laspeyres-formulát alkalmazza. Ettől eltérően Ausztrália, Finnország, a Fülöp-szigetek, Japán és Kanada esetében a Paasche-formulával, Szudán esetében pedig Fisher-féle indexszámokkal találkozunk. Láncindexekből képezett indexsorok is előfordulnak: az Egyesült Államok és Kuba Fisher-féle, Izland pedig Laspeyres-féle láncindexeket számít.

Egyidejűleg kétféle módszert alkalmaz Svédország és Új-Zéland. Mindkét ország Fisher-módszerű lánceljárással képezi éves indexszámait, emellett a negyedévi indexszámokat Svédország Paasche-féle, Új-Zéland pedig Laspeyres-féle módszerrel készíti.

A külkereskedelmi volumenszámításnál az aggregátindexet alkalmazzák. Ezen a területen az aggregálandó tételek gazdasági értelmüket tekintve egyneműek.

A külkereskedelmi indexek számításánál az a jellemző a tőkés országokban, hogy széles körben felhasználják a volumen- és árindexek kölcsönös összefüggését. A vizsgált országoknak legalább felénél megállapítható a volumen- és az árindexek interdependenciája, ezek az indexek a tényezőpróbának megfelelnek. Ez annak köszönhető, hogy az országok nagyobb része nem számítja ki külön a volumen- és az árindexeket, hanem csak az egyiket. A külkereskedelmi (vám-) hatóságok operatív munkája révén lényegileg rendelkezésre áll az értékindex, ezt azután a volumen-, illetve árindexszel elosztva nyerik a megfelelő ár-, illetve volumenindexet.

A legáltalánosabb gyakorlat az, hogy a bázis-súlyozású volumenindexeket számítják ki, és ennek, valamint az értékindexnek segítségével kapják meg az árindexet. Ezt a módszert alkalmazza például Belgium, az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, a Német Szövetségi Köztársaság. Néhány országban ugyanezt a Laspeyres-típusú volumen-

indexet közvetve, a fordított eljárással nyerik: Paasche-féle árindexet számítanak, és ezzel osztják az értékindexet. Ez a helyzet Indiában és Malájföldön.

Néhány ország (például Ausztrália, Finnország, Kanada) a másik indexpárt számítja: bázis-súlyozású árindexet és Paasche-féle volumenindexet. A számítás sorrendisége tekintetében itt is mindkét eset előfordul.

Portugália és Svájc mind a volumen-, mind az árindexeket bázis-súlyozással számítja. (A tényezőpróbának megfelelő kiegészítő indexek természetesen osztás útján így is biztosíthatók.)

Az Egyesült Államokban számított volumenindex nem közvetlen számításnak, hanem az értékindexnek a Fisher-féle árindexszel való osztása eredménye. A számítást áruosztályonként külön végzik és csoportosúlyokkal hozzák létre a főindexet.

Az ismertetett eljárások mellett ezeknek a kombinációi is előfordulnak, különösen az éves és negyedéves indexek kapcsolatában adódnak speciális esetek. Arra is van példa, hogy más módszerrel számítják ki az export- és az importvolumenindexeket.

d) Összefoglalás

Megállapítható a Laspeyres-típusú indexek alkalmazásának elsőbbsége. Az alábbi tábla százalékosan mutatja az egyes indextípusok részarányát. (A számítás nem országonként, hanem indextípusonként készült, tehát — a néhol előforduló kettős vagy többes indexszámítás miatt — az indexsorok száma nagyobb, mint az országoké.)

Az egyes indextípusok megoszlása az alkalmazás gyakorisága szerint három fő gazdasági ágban

Gazdasági ág	Laspeyres	Paasche	Fisher	Egyéb vagy kombinált	Összesen
	féle index				
Ipar	97	—	3	—	100
Mezőgazdaság....	85	6	3	6	100
Külkereskedelem	70	16	14	—	100

Figyelemre méltó, hogy az ipari volumenindex-számításoknál csaknem kizárólag a Laspeyres-típusú indexet hasz-

nálják, s hogy viszonylag a külkereskedelmi volumenindexek számításánál alkalmaznak leginkább ettől eltérő típusú indexeket.

Az egyes országoknál is azt tapasztaljuk, hogy nem ragaszkodnak feltétlenül egy indextípushoz, s nem is törekszenek a számítások ilyen egységesítésére. Ez a tény véleményünk szerint arra utal, hogy a mindenféle célra egyformán „legjobb index” fogalmát nem ismerik el.

Amint már mondtuk, az iparban az átlagindexek, a mezőgazdaságban és külkereskedelemben az aggregátindexek alkalmazása dominál.

A fentiekből következik még az a megállapítás, hogy — teljeskörű adatgyűjtést feltételezve — a mezőgazdasági és külkereskedelmi volumenindex-számításnál a formula számlálójának és nevezőjének önálló tartalma van (volumen), az ipari indexszámoknál ez csak akkor áll fenn, ha az egyedi mutatók egyneműek.

2. Súlyozási és közlési bázis

A volumenindexek tárgyalásánál beszélni kell a bázisidőszak kétféle értelmezéséről. Súlyozási bázisnak nevezik azt az időszakot, amelynek alapján az állandó súlyok megállapítása történik. Nem szorul bizonyításra, hogy az indexszám struktúrája, tartalma, megbízhatósága szempontjából ennek a bázisnak döntő jelentősége van. Emellett beszélnek még közlési bázisról is, amelyen azt az időszakot értik, amely az indexsor közlésekor viszonyítási alapként szerepel. A közlési bázis szerepe tehát sokkal inkább formai, mint tartalmi jellegű. (A kétféle bázis kapcsolatáról, illetve a báziseltolás kérdéséről a későbbiekben még szó lesz.)

Az általunk megvizsgált országokat, illetve azok indexsorait az alábbi összeállítás a súlyozási bázis szempontjából csoportosítja.

Az összeállításban az áttekinthetőség kedvéért néhány esetben bizonyos egyszerűsítéseket eszközöltünk. Így a láncmódszert alkalmazó országoknál azt az időszakot tüntettük fel bázisként, ameddig a lánctagok összeszorzását visszafelé el szokták végezni; a Fisher-féle indexek esetében a bázis-súlyozású tagban szereplő bázisévet, a Paasche-féle in-

dexek esetében pedig a közlési bázisként megjelölt időszakot vettük figyelembe.

Nem szerepel a mezőgazdasági rovatban a Német Szövetségi Köztársaság, minthogy ott a súlyozás nem valamely év arányai, hanem számítási úton nyert kalória-egyenértékek alapján történik. (Lásd a táblát az 1146. oldalon.)

Az összeállításból mindenekelőtt az tűnik ki, hogy a számításoknál használt bázisok, illetőleg a súlyozásnál figyelembe vett súlyarányok viszonylag régiek.² A bázisként használt időszakok fele háború előtti. Lényeges különbségek vannak a három gazdasági ág területén számított indexsorok „frissesége” tekintetében. Az ipari indexeknek csaknem fele háború előtti bázisú; a mezőgazdaságnál ez az arányszám kb. 70 százalékot, a külkereskedelemben pedig mindössze 30 százalékot tesz ki. Mindez az egyes ágazatok sajátosságaival szorosan összefügg. A mezőgazdasági termelés évről évre váltakozó színvonala csak többéves időszakok összehasonlítására ad észszerű alapot. A külkereskedelem területén viszont feltehető, hogy a viszonylag új bázisok alkalmazása egyrészt a nemzetközi kapcsolatok és főként azok árvo-
natkozásai felé fordított nagyobb figyelemmel, másrészt az iparnál több szempontból egyszerűbb, mindenesetre ipari sajátosságokkal nem terhelt számításokkal függ össze.

Véleményünk szerint nem vonható le az összeállításból olyan következtetés, hogy a fejlett országok újabb időszakok súlyarányaival számolnának, mint az elmaradott országok. A legfejlettebb és legelmaradottabb országok egyaránt számolnak viszonylag régi és új bázisokkal. A tőkés országok idevágó statisztikai irodalma mindenesetre előnytelennek és torzítónak minősíti ilyen régi bázisok alkalmazását, és sürgeti a háború utáni bázisokra való áttérést.

Csak elvétve tapasztalható, hogy egy-egy ország valamennyi ágazat tekintetében ugyanahhoz a bázishoz ragaszkodik. Az országok kb. egyharmada alkalmazza ugyanazt az évet két ágazati indexsor bázisául, és egyedül Ausztria alkalmaz mindhárom indexsorra azonos bázist (1937).

² Utalni kell arra, hogy némelyik országnál esetleg időközben új súlyozási bázisra térhettek át.

A súlyozás bázisul elfogadott év (időszak)
 az ipari, a mezőgazdasági és a külkereskedelmi volumenindexek számításánál

Bázisév (időszak)	Ipar	Mezőgazdaság	Külkereskedelem
1953	Belgium		Belgium, Dánia, Olaszország
1949/50— 1952/53		Hollandia	
1952		Fülöp-szigetek	Burma, Malájföld
1950	Algéria, Japán, Német Szövetségi Köztársaság, Norvégia		Egyesült Királyság, Japán, Német Szövetségi Köztársaság
1949/50		India	
1948/49— 1949/50		Puerto Rico	
1949	Dánia, Marokkó	Dánia	Algéria, Franciaország, Izrael, Marokkó, Norvégia, Svájc, Tunézia
1948/49		Argentína, Izrael	Etiópia, India, Fülöp-szigetek
1947/49		Egyesült Államok	
1948	Egyesült Királyság, Finnország, Olaszország*	Törökország	Brazília, Ceylon, Hollandia, Kanada, Spanyolország, Svédország
1947	Egyesült Államok, Luxemburg		
1946	Guatemala, India		
1945/46		Egyesült Királyság	
1943	Argentína		
1934/43		Svájc	
1939	Görögország		
1938/39		Dél-Rhodésia, Írország, Norvégia**, Svédország, Új-Zéland	
1937/39		Finnország	
1936/37— 1938/39		Ausztrália, Délafrikai Unió	
1935—39	Kanada	Brazília, Egyiptom, Kanada, Luxemburg	Kuba
1938	Franciaország, Hollandia, Törökország	Franciaország, Olaszország***, Tunézia	Portugália****, Szudán, Törökország
1936—38	Chile	Belgium, Chile	Egyesült Államok, Új-Zéland
1935—38		Görögország	
1937	Ausztria, Tunézia	Ausztria	Ausztria, Chile
1936/37			Ausztrália
1936	Írország		
1935	Svédország		Finnország, Izland
1933—35		Japán	
1929—31	Spanyolország	Mexikó	
1929	Mexikó		

* Olaszországban az iparágakat az 1948. évi arányok alapján súlyozzák, az iparágakon belül a súlyozás az 1938. évi arányok alapján történik.

** A jelzett év és a tárgyév árainak számtani átlagával súlyoznak.

*** Kétféle bázis alapján súlyozva, két indexsört számítanak. Az egyiknél a súlyozás az 1938. évi árak, a másiknál az 1936—1939. évi átlagos mennyiségeknek 1938. évi árakkal történő szorzása útján nyert értékek alapján történik.

**** Portugáliában egész sorozat külkereskedelmi volumenindexet számítanak. Az évenként számított indexet a tárgyévet közvetlenül megelőző, a tárgyévet megelőző harmadik év, valamint az 1938. év arányai alapján súlyozzák; a negyedévenként számított index súlyozási bázisai rendre az előző év megfelelő negyedéve, a tárgynegyedévet megelőző harmadik év megfelelő negyedéve, az 1948., illetve az 1938. év megfelelő negyedéve.

Az egy évre, illetve több évre alapozott súlyozás tekintetében az állapítható meg, hogy az ipari és külkereskedelmi indexek bázisaként csak a legritkább esetben használnak több éves időszakot, ugyanakor a mezőgazdasági volumenindexeknek mintegy felét több éves — főleg háború előtti — súlyarányok alapján számítják.

A közlési bázisok általában megegyeznek a súlyozási bázisokkal, bár egyes esetekben azoktól eltérnek. A legjelentősebb eltérések:

Gazdasági ág (ország)	Súlyozási	Közlési
	bázis	
<i>Ipar</i>		
Japán	1950	1934–36
<i>Mezőgazdaság</i>		
Argentína	1948/49	1942/43
Ausztria	1937	1934–38
Egyesült Királyság	1945/46	1936/37– 1938/39
Franciaország	1938	1934–39
Svájc	1934–43	1939
<i>Külkereskedelm</i>		
Dánia	1953	1949
Japán	1950	1934–36

A súlyozási és a közlési bázis összefüggésének kérdésével kapcsolatban utalni kell arra az általánosan ismert gyakorlatra, hogy különféle súlyozású bázis alapján számított indexeket — egyöntetűség kedvéért vagy más okból — egyszerű osztással közös közlési bázisra számítanak át. Ezzel az eljárással kapcsolatban arra kell rámutatni, hogy az átszámított indexsor struktúráját tekintve megtartja eredeti jellegét, és ezért az új bázison közölt indexsor csak felszínes összehasonlításra ad lehetőséget más országokkal.

Hasonló torzítási lehetőség áll fenn akkor, amikor egy régebbi bázison számított indexsort és egy új bázison számítottat valamely közös év segítségével egyetlen indexsorrá kapcsolnak össze.

3. Súlyozás

a) Ipar

A tőkés országokban általában elfogadott nézet szerint az egyedi viszonyszámok súlyozására az egyes iparágak nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása a legalkalmasabb. Gyakorlati okokból

azonban legnagyobbbrészt a cenzusokból nyert „hozzáadott értéket” (value added) használják súlyozásra. Ezt a „cenzus szerinti hozzáadott értéket” a nyers-, tüzelő- és csomagolóanyag értékének a bruttó termelési értékből való levonása útján nyerik. Az így nyert érték bizonyos fókig eltér a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulástól. Az általunk vizsgált országok indexszámainak háromnegyedrész (számszerint 21) a „cenzus szerinti hozzáadott értékkel” súlyozva készül. Az Egyesült Királyságban a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulás arányával súlyoznak.

A fentiek szerinti nettó jellegű súlyozás azonban nem minden ország esetében kizárólagos. A 22 ország közül 5 esetében az iparcsoportokon belül a súlyozás a bruttó termelési érték, 1 ország esetében pedig foglalkoztatottsági adatok alapján történik, ugyanakkor amikor az iparcsoportok súlyozásának alapja a nettó érték.

A többi 5 ország (főként fejletlenebb országok) a bruttó termelési értéket használják súlyozásra.

A súlyozás szempontjából figyelembe vett időszakokat az előző pontban ismertettük.

b) Mezőgazdaság

A mezőgazdasági indexeknél az esetek legnagyobb részében (26) termelői eladási árakkal súlyoznak. Ettől eltérően Argentínában, Ausztráliában, Chilében és a Fülöp-szigeteken nagykereskedelmi árakat, Mexikóban és Tunéziában helyi piaci árakat, a Német Szövetségi Köztársaságban pedig gabonaegyenértéket használnak súlyozásra. Ez utóbbi eljárás során a szénhidrátok és a zsírok egy kalóriájára egy értékegységet, az emészthető fehérjék egy kalóriájára 2,5 értékegységet számítanak. Az egyes termékekre megállapított számértékeket a búza tápanyagértékéhez viszonyítják úgy, hogy egy mázsa búza egyenértéke 1, amihez képest például a burgonyáé 0,25, a gyümölcsöké 0,50.

Az állati termékeket az előállításukhoz felhasznált takarmányok gabonaértékével veszik számításba. Nem élelmiszerjellegű termények (például dohány, rostonvények) gabonaértékét a hasonló talaj- és

munkaigényű élelmiszer-növényekkel való behasonítás alapján állapítják meg.

A fentiekén kívül egyes szektorok esetében még másféle súlyozásokat is használnak (például takarmányegyenérték).

c) Külkereskedelem

A külkereskedelmi volumenindexeknél a külkereskedelmi forgalomban érvényesített árak, illetve egységértékek töltik be a súlyok szerepét. Ezeknek az áraknak ismertetése nem tartozik szorosan e tanulmány keretébe.

4. A mennyiségi összetevők (sorok) kérdése

Az előző pontban a súlyozás kérdését ismertettük, vagy más szóval azokat a tényezőket vizsgáltuk, amelyeket a volumenindexnél alkalmazott aggregát képletekben általában p -vel jeleznek. Ebben a pontban a képleteknek q -val jelzett komponensét vesszük vizsgálat alá, vagyis azokat a mennyiségeket (átlagindex esetében sorokat), amelyeknek együttes változását kívánja a volumenindex kifejezni. Alapvetően ezek a mennyiségi összetevők adják meg az indexek gazdasági tartalmát.

a) Ipar

Amint az előzőkben már utaltunk rá, az ipari volumenindexek általában egyedi volumensorokból képzett számtani átlagindexek. Az egyedi soroknak az a szerepe, hogy egyes termékek, termékcsoporthoz vagy iparágak termelési volumenének alakulását képviseljék. A sorok legnagyobb része bruttó termelési adatokon épül fel és pedig főként mennyiségi, kisebb részben értékadatokon. A termelési adatok mellett bizonyos ráfordítási adatokat is alkalmaznak, főként anyagfelhasználási és munkaidő adatokat. Egyes országokban a nettó termelési adatokat is használják (általában évenkénti vagy ennél nagyobb időközökben végzett számításoknál). Ezeknek segítségével az előző hónapok, negyedévek vagy évek adatait helyesbíteni szokták.

b) Mezőgazdaság

A mezőgazdasági volumenindexek általában a bruttó és a nettó (új érték) fo-

galom között vannak, többnyire egyiknek sem felelnek meg. A termékek mennyiségéből a legtöbb ország két termelő jellegű felhasználás mennyiségét vonja le: a takarmányét és a vetőmagét; ezenkívül az országok jó része a hulladékkal is csökkenti a termékmennyiségeket. (E három tétel levonása esetén „bruttó” termelésről szoktak beszélni, például a FAO, OEEC kiadványokban.) Egyes országok az importált takarmánnyal is csökkentik a mezőgazdasági termelés volumenét (Ausztria, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Írország, Német Szövetségi Köztársaság), más országok pedig különféle egyéb levonásokat is eszközölnek (FAO, OEEC stb. szóhasználatában „nettó” termelés). A jelenleg alkalmazott levonások mellett azonban még semmi esetre sem lehet „nettó termelésről” beszélni, a „nemzeti jövedelemhez való hozzájárulás” értelmében. 11 ország semmilyen levonást nem végez a bruttó termelésből; ezek közül azonban 6 ország indexe csak a növénytermelést veszi figyelembe.

A mezőgazdasági termelés fogalma tekintetében a tőkés országokban két szemlélet áll egymással szemben. A „fogyasztás és eladások” fogalma szerint a mezőgazdasági termelés a farmon végbemenő emberi fogyasztás és a kereskedelmi, ipari vagy emberi fogyasztásra történő eladások összege. E módszer automatikusan kizárja a takarmány, a vetőmag és a hulladék mennyiségét. A „farm-termelés” fogalmának alkalmazása esetén a számbavétel a farmon vagy az első feldolgozási lépcsőnél, a cukorgyárban vagy a vágóhídon történik. A vetőmag és a takarmány mennyiségét ez esetben külön le kell vonni. Mindkét módszernek vannak előnyei és hátránvai. Leglényegesebb eltérésük, hogy a „farm-termelés” indexe az egyes évek időjárási és egyéb termelési körülményei iránt sokkal érzékenyebb, mint a másik, amelynél a készleteken keresztül bizonyos időbeli kiegyenlítődés érvényesül.

Az egyes országok részben az egyik, részben a másik fogalmat, illetve számbavételi módszert követik. Az is előfordul, hogy a két módszert kombinálják: az első módszert a növénytermelés, a másodikat az állattenyésztés esetében alkal-

mazzák. Az Egyesült Államok mindkét módszer szerint külön indexszámokat számít.

c) Külkereskedelem

A külkereskedelmi volumenszámítá-soknál az ipari és mezőgazdasági volumenindexek egyik fő tartalmi problémája, a bruttó-nettó számítás kérdése nem játszik szerepet. A külkereskedelemben az áruk a dolgok természetéből folyóan bruttó értékelésre kerülnek.

A külkereskedelmi volumen kiszámítása természetesen sok más tartalmi, illetőleg fogalmi kérdést felvet. Ilyenek például az „általános-speciális” forgalom (general és special imports, illetve exports), az értékelés stb. kérdései. Ezekkel e helyütt nem foglalkozunk. E problémák ugyanis nem olyan alapvető jelentőségűek, mint például bruttó vagy nettó számítás eltérése, mert a különféle változások alkalmával nem okoz olyan jelentős nagyságrendi eltéréseket. Azonfelül a fenti problémák tulajdonképpen a külkereskedelmi (folyóáron értékelt) értéki mutató problémakörébe tartoznak, az aggregát-formula túlnyomó alkalmazása miatt a volumenszámítással csak közvetett kapcsolatuk van.

5. Az adatgyűjtés körének teljessége (illetőleg részlegessége)

a) Ipar

Az Egyesült Nemzetek Statisztikai Bizottsága (United Nations Statistical Commission) a tagországoknak általában azt javasolja, hogy ipari indexük a Gazdasági Tevékenységek Nemzetközi Besorolása³ csoportosításának megfelelően négy fő ágazatot öleljen fel, ezek: bányászat, feldolgozóipar, építőipar, közhasznú villany- és gázművek. Az egyes országok indexei közül csupán Anglia, Franciaország és a Német Szövetségi Köztársaság indexei egyeznek ezzel a kívánalommal. Az összes többi ország indexéből a négy ágazat közül egy vagy több hiányzik. A leggyakoribb eset (kb. az országok felénél) az, hogy a bányászat, a feldolgozóipar és a közművek figyelembevételével

az építőipar adatait nem foglalják be az indexbe. Emellett azonban több más változat is előfordul az alábbiak szerint:

A figyelembe vett ágazat	A vizsgált országok százalékában
Bányászat, feldolgozóipar, építőipar, közművek	11
Bányászat, feldolgozóipar, közművek	45
Feldolgozóipar, építőipar, közművek	4
Bányászat, feldolgozóipar	22
Bányászat, közművek	4
Feldolgozóipar, közművek	7
Bányászat	7

A feldolgozóipar az országok túlnyomó részében szerepel az általános indexben. Ezzel szemben viszont az tapasztalható, hogy bizonyos iparágakat egyes országokban nem vonnak be az index számításába. Így

Ausztria a fa- és a ruhaipart;

Belgium a fa-, a ruha-, az üveg-, a kerámia-, a gumi-, a nyomda- és a tejfeldolgozóipart;

Finnország a tejfeldolgozóipart és a vágóhidakat;

Franciaország a fa-, a ruha- és az élelmiszeripart;

Hollandia a fa- és a nyomdaipart;

Olaszország a ruha-, a nyomda-, a bőr- ipart és egyes vegyes iparágakat nem veszi figyelembe.

A többi ország általában valamennyi iparágat szerepelteti.

A reprezentáció mértéke igen eltérő.⁴ Az Egyesült Államok, Görögország, Írország, Kanada indexei (valamint az évenként számított svéd index) teljeskörűek. Ezzel szemben Chilében 30 százalékos, Hollandiában 50 százalékos reprezentáció állapítható meg. A többi ország tekintetében a reprezentáció mértéke 50 és 100 százalék között van.

Gyakori eset az is, hogy a ritkábban számított indexet teljeskörű felvétel alapján, a sűrűbben, például havonként számított indexet pedig reprezentatív módon állítják össze. (Például Argentína, Dánia, Finnország, Írország, Svédország.)

A reprezentáció mértékét leginkább valamely év nettó termelési értéke alapján közlik.

⁴ A reprezentáció mértékét csak a feltüntetett ágazatok viszonylatában értjük. Ha például valamely ország indexe a bányászatot és a feldolgozóipart öleli fel, a például 80 százalékos reprezentáció annyit jelent, hogy bányászatának és feldolgozóiparának 80 százaléka gyakorol befolyást az index alakulására.

³ International Standard Industrial Classification of all Economic Activities, Statistical Papers, Series M, No. 4., Statistical Office of the United Nations, 31 October 1949.

b) *Mezőgazdaság*

A megvizsgált mezőgazdasági indexek többsége, mintegy háromnegyed része a növénytermelés és az állattenyésztés eredményeit egyaránt figyelembe veszi. Négy latin-amerikai ország, valamint India és Törökország csak a növénytermelés alapján számítja az indexet. Belgium és Luxemburg az állattenyésztésen kívül a kerti növények termelését, illetve a zöldségtermelést is figyelmen kívül hagyja.

18 országról áll rendelkezésre adat a reprezentáció mértékét illetően. A 18 index közül 17 a teljes mezőgazdasági termelési érték több, mint 80 százalékán alapszik, ezek közül 7 ország (Ausztria, Délafrikai Unió, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Írország, Japán, Norvégia, Svájc) esetében a reprezentáció száz százalékos.

Az országoknak mintegy kétharmada a kerti termelés adatait a mezőgazdasági volumenindexnél nem veszi figyelembe.

c) *Külkereskedelem*

A külkereskedelmi volumenindex-számításoknál viszonylag ritkán veszik figyelembe a teljes áruforgalmat. Mindössze 7 ország (Algéria, Ausztria, Ceylon, Dánia, Marokkó, a Német Szövetségi Köztársaság, Svájc) számít teljeskörű volumenindexet. A többi országnál a reprezentáció 40—100 százalék között van. Figyelemre méltó, hogy export-viszonylatban általában magasabb a reprezentáció mértéke, mint az import tekintetében, bár egy-egy országban fordított eset is előfordul. Némelyik országnál az export- és az importvolumenindex reprezentációja erősen eltér egymástól (például Brazília: 50, illetve 90, Egyesült Államok: 70, illetve 40, Szudán: 63, illetve 94, Új-Zéland: 67, illetve 98 százalék az import, illetve az export esetében).

A reprezentáció mértékéről egyébként az alábbi összefoglalás ad képet:

Reprezentáció mértéke (százalék)	Az országok, illetve az indexszámok százalékos megoszlása a reprezentáció mértéke szerint	
	import	export
100	21	22
81—99	27	47
61—80	40	22
41—60	12	9

Meg kell jegyezni, hogy a reprezentáció mértékére vonatkozó adatok egy-egy, országonként változó évre vonatkoznak, és így meglehetősen nagymértékben változhatnak.

A külkereskedelmi statisztikában a nem teljeskörű megfigyelés esetén korrekciót szoktak végezni. Ennek értelmét az adja meg, hogy a megfigyelésbe bevont árutömegre megállapított volumen- és árindexek szorzata általában nem egyezik a teljes áruforgalom értékindexével. Például:

Megnevezés	1953.	1955.
	évben	
Összes import (dollár)	400	800
A számításba bevont tételek értéke (dollár)	300	500
értékindexe	100	167
volumenindexe	100	110
árindexe	100	152
A számításba be nem vont tételek értéke (dollár)	100	300
értékindexe	100	300

$$300 \neq \frac{110 \cdot 152}{100}$$

Ilyen esetben tehát eldöntendő, hogy az indexszámításba be nem vont tételekre vonatkozóan a számításba bevont tételekre megállapított árindexet vagy volumenindexet tekintik-e érvényesnek. Anélkül, hogy a felhozott érveléssel foglalkoznánk, csupán megállapítjuk, hogy a volumenindexet nem teljeskörű felvétel alapján számító országoknak kb. negyötöde az árindexek kivetítését alkalmazza, a többi ország pedig nem végez korrekciót, Olaszország kivételével, amely a megállapított volumenindexet tekinti érvényesnek a nem vizsgált tételekre is.

6. *Az indexek periodicitása*

A periodicitás, az indexek kiszámításának és közzetésének gyakorisága tekintetében a helyzet az egyes ágazatokban eltérő.

A mezőgazdaság területén éves időszakoknál gyakrabban nem számolnak volumenindexet.

A külkereskedelemben általában havonként vagy negyedévenként számítják ki a volumenindexet: amellet egyes or-

szágokban külön negyedévenkénti, illetőleg évenkénti számításokat is végeznek.

Az ipar területén általában az a helyzet, hogy a részletes évenkénti cenzusokat tartó országok (például Dánia, Írország, Kanada, Svédország) a havi vagy negyedévi indexeiket az évenként rendelkezésre álló adatokhoz kapcsolják, s az így kapcsolt negyedévi vagy havi adatokat ideiglenesnek tekintik. Az évi indexek nemcsak abban különböznek a haviaktól, hogy a reprezentáció mértéke nagyobb, hanem abban is, hogy a mutatók pontosabbak, a célnak megfelelőbbek. Így például Dániában a reprezentáció mértéke a havi indexnél 55, az évesnél csaknem 60 százalék; a havi indexnél nagyrészt teljesített órákkal mérik a termelést, az éves indexnél termelt mennyiségekkel vagy termelési értékekkel.

Más országok, mint például Franciaország és Norvégia esetében az éves indexek nemcsak a pontosabb mutatók alkalmazásában térnek el a havi indexektől, hanem abban is, hogy olyan iparágakra is kiterjesztik a megfigyelést, amelyek a havi indexekben nem szerepelnek.

7. Nemzetközi (összevont) indexek

Az egyes tőkés országok által készített nemzeti indexeken felül több szervezet végez összefoglaló nemzetközi számításokat is, amelyek a tőkés országok kisebb-nagyobb számát ölelik fel. E számítások közül legjelentősebbek az Egyesült Nemzetek Szervezetének, valamint az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetének indexszámai. Az alábbiakban csak nagy vonalakban ismertetjük e volumenindex-számításokat.

a) Ipar

Az Egyesült Nemzetek Szervezete által számított „világindex” tartalma nem felel meg elnevezésének, mert a szocialista országok adatait nem veszi figyelembe. Nem tartalmazza továbbá a közmű-jellegűnek tekintett iparágakat (villany, gáz), valamint az építőipart. Az index ténylegesen tehát a tőkés országok bányászati és gyáripari termelésének alakulását kívánja kifejezni. Az egyes országok termelési indexeit az 1953. évi (korábban

1948. évi) „cenzus szerinti új érték” alapján súlyozva vonják össze. (Bázis-súlyozású számtani átlagindex). Abban az esetben, amikor az 1953. évi „új érték” adatok nem állnak rendelkezésre, a megfelelő adatokat az ENSZ Statisztikai Hivatala számítások vagy becslések alapján helyettesíti. Az egyes országok ipari indexeit általában változatlanul átveszik, és mindössze 1953. évi bázisra számítják át. A saját ipari termelési indexekkel nem rendelkező országokra vonatkozóan az ENSZ Statisztikai Hivatala termelési, anyagfelhasználási, munkaidő stb. adatok alapján készít indexszámokat. A közlés 1953. év = 100 alapon történik.

Nagyjából hasonló módszerrel készít ipari termelési volumenindexet az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete. Ebben az indexben Ausztria, Belgium, Dánia, az Egyesült Királyság, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Luxemburg, a Német Szövetségi Köztársaság, Norvégia, Olaszország, Svédország és Törökország szerepelnek.

b) Mezőgazdaság

Az Egyesült Nemzetek Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (Food and Agriculture Organization) regionális bontásban számít világtermelési volumenindexet. Az index számításánál az alábbi termékek termelt mennyiségét veszik figyelembe: gabona, gumósnövények, cukor, hüvelyesek, olajnövények, diófélék, gyümölcs, zöldség, bor, állatállomány és állati termékek, szál- és rostnövények, gumi, italok készítéséhez használt növények, dohány. A takarmányozásra és vetőmagnak használt mennyiségeket a termelt mennyiségből levonják (Afrika kivételével). A termelési adatokból az indexszámokat 1934—1938. évi „világ”-árarányok alapján számítják.

Nagyjából hasonló alapokon számítják ki az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete országaira vonatkozó mezőgazdasági volumenindexet is.

c) Külkereskedelem

Az Egyesült Nemzetek export (és ez évtől kezdve import) vonatkozásban számít nemzetközi volumenindexet, amelyben csak a tőkés országok adatait veszik

figyelembe. A számításnál kb. 80 százalékból az egyes országok volumenindexeit veszik alapul, a többi ország esetében az ENSZ számítja ki a volumenindexeket. A súlyozás a dollárban szá-

mított összesített forgalomban való részesedés alapján történik. Az indexet 1953. év = 100 bázison számítják.

Hasonló számításokat végez az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete is.

IRODALOM

- Supplement to the *Monthly Bulletin of Statistics*. Definitions and Explanatory Notes. United Nations 1954.
Monthly Bulletin of Statistics. August, 1959. United Nations.
 Statistical Yearbook 1958. United Nations.
 Statistical Papers. Series M. N° 3. Indexes of Quantum in International Trade. Methods of Adjustment for Incomplete Coverage. Statistical Office of the United Nations. 1959.
 National Indices of Agricultural Production. Food and Agriculture Organization of the United Nations 1955.
 Production Yearbook. 1958. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
 OEEC Statistical Bulletins. Definitions and Methods.
 Part I. Industrial Production.
 Part III. Foreign Trade.
 Part IV. Agricultural Production. Agricultural Prices.
 International Trade Statistics. R. G. D. Allen. London School of Economics and J. Edward Ely, Bureau of the Census, U. S. Department of Commerce. 1953.
 Bakulin. Sz.: Iszcsiszlenie indekszov vnesnej trgovli kapitaliszticeszkih sztran. Vnesnjaja Torgovlja, 1958. évi 7. sz.

I. A személygépkocsi-gyártás konjunkturája a tőkés országokban

SZEMÉLYGÉPKOCSI-GYÁRTÁS

Ország	1938.	1948.	1950.	1953.	1956.	1957.	1958.
	évben						
	Ezer darab						
Amerikai Egyesült Államok ¹	2019,6	3909,3	6665,9	6116,9	5816,1	6113,3	4257,6
Német Szövetségi Köztársaság ² ..	205,1	29,9	216,1	369,1	847,8	959,0	1180,8
Egyesült Királyság	341,0	334,8 ³	522,5	594,8	707,6	860,8	1051,6 ³
Franciaország ⁴	182,4	100,1	257,3	368,4	648,5	723,8	924,2
Olaszország	59,0	44,4	99,9	143,0	279,7	318,5	369,0
Kanada	123,8	166,8	284,1	360,4	374,3	340,0	297,0
Ausztrália ⁵	58,0	28,9	32,2	50,1	76,7	74,7	.
Svédország	2,2	.	8,9	18,6	37,9	52,0	.
Japán	1,8	0,4	1,6	7,0	23,7	47,1	50,4
Ausztria	0,2	1,3	7,9
<i>Világ⁶ összesen</i>	3050	4620	8170	8120	8970	9700	.
	A világtermelés ⁶ százalékában						
Amerikai Egyesült Államok ¹	66,2	84,6	81,6	75,3	64,8	63,0	.
Német Szövetségi Köztársaság ² ..	6,7	0,6	2,6	4,5	9,5	9,9	.
Egyesült Királyság	11,2	7,2 ³	6,4	7,3	7,9	8,9	.
Franciaország ⁴	6,0	2,2	3,1	4,5	7,2	7,5	.
Olaszország	1,9	1,0	1,2	1,8	3,1	3,3	.
Kanada	4,1	3,6	3,5	4,4	4,2	3,5	.
Ausztrália ⁵	1,9	0,6	0,4	0,6	0,9	0,8	.
Svédország	0,07	.	0,1	0,2	0,4	0,5	.
Japán	0,06	0,009	0,02	0,09	0,3	0,5	.
Ausztria	0,002	0,013	.
<i>Világ⁶ összesen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

¹ Üzemek eladásai. — ² A háromkerékű autókkal együtt. — ³ 53 heti termelés. — ⁴ Autóbuszokkal együtt. — ⁵ Június 30-ával végződő 12 hónapos időszakok termelése. 1948-tól csak gépkocsikarosszéria-termelés. — ⁶ A szocialista és a kapitalista országok termelése együtt.

EGYES TŐKÉS ORSZÁGOK SZEMÉLYGÉPKOCSI-GYÁRTÁSÁNAK DINAMIKÁJA

Ország	Év	Ipari termelés indexe	Acéltermelés indexe	Személy- gépkocsi-gyártás indexe
		1953. év = 100		
Amerikai Egyesült Államok.....	1938	36	28	33
	1948	78	79	64
	1950	84	87	109
	1956	107	103	95
	1957	107	101	100
	1958	100	76	70
Német Szövetségi Köztársaság.....	1938	78	.	56
	1948	41	36	8
	1950	72	79	59
	1956	139	150	230
	1957	147	159	260
	1958	152	148	320
Egyesült Királyság.....	1938	75	59	57
	1948	83	85	56
	1950	94	93	88
	1956	113	117	119
	1957	115	123	145
	1958	114	111	177
Franciaország.....	1938	73	62	50
	1948	80	72	27
	1950	88	87	70
	1956	133	134	176
	1957	145	141	197
	1958	153	146	251

A LEGNAGYOBB MONOPÓLIUMOK RÉSZESÉDÉSE
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK SZEMÉLYGÉPKOCSI-GYÁRTÁSÁBAN (százalék)

Vállalat	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957. I. negyedév	1958. május
	évben						
General Motors ..	41,5	45,6	52,2	50,2	52,8	46,4	53,1
Ford	23,2	25,3	30,6	28,2	28,8	30,4	26,0
Chrysler	21,9	20,3	13,1	17,2	15,0	20,7	14,4
Többi vállalat ...	13,4	8,8	4,1	4,4	3,4	2,5	6,5

A LEGFONTOSABB 10 NYUGAT-EURÓPAI TERMELŐ RÉSZESÉDÉSE
A NYUGAT-EURÓPAI GÉPKOCSIGYÁRTÁSBAN* 1958. I. FÉLÉVBEN

Vállalat	Százalék
Volkswagen (Német Szövetségi Köztársaság).....	12,3
B. M. C. (Egyesült Királyság)	11,8
Renault (Franciaország)	9,1
Ford Dagenham (Egyesült Királyság).....	8,4
Fiat (Olaszország)	8,0
Opel (Német Szövetségi Köztársaság)	7,0
Citroen (Franciaország)	5,6
Simca (Franciaország)	5,1
Peugeot (Franciaország)	4,3
Vauxhall (Egyesült Királyság)	4,2

* Személy-, tehergépkocsi és autóbusz.

AZ ÖT LEGNAGYOBB SZEMÉLYGÉPKOCSI-EXPORTÁLO ORSZÁG
SZEMÉLYGÉPKOCSI-EXPORTJÁNAK ALAKULÁSA (ezer darab)

Ország	1954.	1955.	1956.	1957.	1957.	1958.
	évben				első félévben	
Német Szövetségi Köztársaság	231	358	422	516	238	310
Egyesült Királyság	366	391	356	462	226	281
Franciaország	101	133	151	219	109	166
Olaszország	41	69	80	111	54	81
Amerikai Egyesült Államok ..	207	227	193	142	88	75

AZ EXPORTÁLT SZEMÉLYGÉPKOCSIK ARÁNYA A SZEMÉLYGÉPKOCSI-GYÁRTÁSBAN
(százalék)

Ország	1954.	1955.	1956.	1957.
	évben			
Egyesült Királyság ...	47,6	43,6	50,3	53,7
Franciaország	23,1	24,0	23,3	30,2
Német Szövetségi Köztársaság	44,6	50,8	49,8	53,8
Olaszország	22,7	29,9	28,6	34,9
Amerikai Egyesült Államok	3,7	2,9	3,3	2,3

A SZEMÉLYGÉPKOCSI-EXPORT ÉS -IMPORT ALAKULÁSA
(1954. év = 100)

Ország	1955.	1956.	1958.
	évben		
Export			
Svédország	125	297	773
Kanada	167	218	289
Olaszország	141	162	223
Német Szövetségi Köztársaság ...	143	172	213
Franciaország	129	144	212
Belgium—Luxemburg	155	225	202
Egyesült Királyság	103	99	139
Amerikai Egyesült Államok.....	126	112	102
Import			
Mexikó	156	637	698
Amerikai Egyesült Államok.....	153	280	671
Belgium—Luxemburg	69	63	415
Kanada	135	204	171
Argentína ¹	100	137	164
Hollandia	143	171	153
Norvégia	80	79	123
Svédország	101	100	121
Spanyolország	115	108	.
Dánia	68	79	95
Indonézia	184	134	82
Japán	42	53	63
Brazília	37	35	59

¹ 1955. év = 100.

AZ ANGOL, NÉMET ÉS FRANCIA GÉPKOCSI-EXPORT MEGOSZLÁSA
A LEGFONTOSABB FELVEVŐ PIACOK SZERINT 1957-BEN

Ország	Százalék	Ország	Százalék
Egyesült Királyság*		Német Szövetségi Köztársaság	
Amerikai Egyesült Államok.....	17,3	Amerikai Egyesült Államok.....	19,5
Ausztrália	8,9	Benelux	14,5
Délafrikai Unió	7,6	Svédország	12,1
Uj-Zéland	6,0	Svájc	6,3
Kanada	5,3	Ausztria	6,2
Benelux	4,9	Délafrikai Unió	5,0
Svédország	3,6	Kanada	4,7

Ország	Százalék
Franciaország	
Amerikai Egyesült Államok.....	26,9
Benelux	16,6
Svédország	6,3
Spanyolország	5,6
Svájc	5,4
Délafrikai Unió	4,1

* Személy-, tehergépkocsi és autóbusz.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBA ÉS KANADÁBA IRÁNYULÓ
EURÓPAI SZEMÉLYGÉPKOCSI-EXPORT (ezer darab)

Exportáló ország	1951.	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.
	évben						
	Az Amerikai Egyesült Államokba irányul						
Német Szövetségi Köztársaság	0,4	1,5	2,3	9,7	38,9	62,3	112,0
Anglia	19,8	31,3	25,4	26,3	21,0	38,2	94,9
Franciaország	2,0	0,8	1,6	0,7	3,8	8,6	40,0
Svédország	3,5	12,0
Olaszország	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	1,2	10,0
Összesen	22,3	33,8	29,5	36,9	64,0	113,8	268,9
	Kanadába irányul						
Egyesült Királyság	27,4	21,3	28,8	16,4	14,7	20,5	28,9
Német Szövetségi Köztársaság	—	0,3	1,5	3,0	7,1	17,4	25,7
Összesen	27,4	21,6	30,3	19,4	21,8	37,9	54,6
<i>Amerikai Egyesült Államokba és Kanadába irányul összesen</i>	49,7	55,4	59,8	56,3	85,8	151,7	323,5

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKNAK ELADOTT
EURÓPAI KISKOCSIK SZÁMA (ezer darab)

Márka (ország)	1956.	1957.
	évben	
Volkswagen (Német Szövetségi Köztársaság)	50	80
Renault (Franciaország)	3	27
Ford (Egyesült Királyság)	4	18
M. G. (Egyesült Királyság)	6	15
Nash Metropolitan (Anglia)	7	13
Hilman (Anglia)	3	13
Volvo (Svédország)	12

A HITELRE TÖRTÉNŐ GÉPKOCSIVÁSÁRLÁS ALAKULÁSA
AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN (százalék)

Év	A hitelre történő vásárlások aránya az összes gépkocsivásárlásokban	Az összes forgalomban levő kocsikból a még nem teljesen kifizetett kocsik aránya
1954.....	11,1	10,7
1955.....	17,0	14,3
1956.....	17,3	13,6
1957.....	20,1	16,5
1958.....	21,2	21,4

FORRÁSOK

- UN Statistical Yearbook 1958.
Yearbook of International Trade Statistics. 1957.
BIKI. 1958. június 26.
Economist. 1958. október 25.
The Financial Times. 1958. októberi melléklet.
Monthly Bulletin of Statistics. 1959. augusztus 1.
New York Herald Tribune. 1958. októberi melléklet.

II. Módszertani tájékoztató

Az 1960. január 1-i szovjet lakóház- és lakásösszeírás

A Szovjetunióban a lakosság személyi tulajdonában levő lakóházakat legutoljára 1950 elején, a társadalmi tulajdonban levő lakóházakat pedig 1956. január 1-én írták össze. Ezek az adatok természetesen már elavultak. Éppen ezért a szovjet kormány elrendelte a személyi tulajdonban levő (városi), illetve a társadalmi tulajdonban levő (városi és falusi) lakóházak összeírását az 1960. január 1-i állapotnak megfelelően, és az összeírás végrehajtásával a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalát bízta meg.

A lakosság személyi tulajdonában levő lakóházak összeírására a városokban, városi típusú településeken, munkástelepüléseken és üdülőhelyeken 1960. január 2 és 12 között kerül sor. Az összeírást a városi szovjetek végrehajtó bizottságai által kijelölt összeírók (számlálóbiztosok) végzik, akik e célból felkeresnek minden lakóházat, és az adatokat a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala által megszabott program szerint a helyszínen a háztulajdonostól gyűjtik be.

A személyi tulajdonban levő lakóházakról a következő adatokat írják össze:

- a ház (háztulajdon) száma (címadatok);
- a tulajdonos (tulajdonosok) neve;
- a társadalmi csoport (munkás, alkalmazott, kisiparos stb.) megnevezése, amelybe a háztulajdonos tartozik;
- a lakóépületek száma (számozása), amennyiben a tulajdonos több épülettel rendelkezik;
- az emeletek száma;
- a lakóépületek falazatának anyaga (tégla, gőmbfa, négyszögletes gerenda, deszka, aszbesztpala, nád, vályog stb.);
- a lakások száma a lakóépületben;
- a lakószobák száma az épületben;
- a lakóterület nagysága az épületben (négyzetméter);
- a lakóterület kényelmi eszközökkel (központi fűtés, víz, csatorna stb.) való felszereltsége;
- az összes (hasznos) terület a lakóépületben;¹
- a lakóépületben lakó családok száma;
- a tulajdonossal (társtulajdonosokkal) együtt élő családtagok száma, valamint a lakóépületben bérbe vagy ideiglenesen használatra adott területen ideiglenesen jelenlevő személyek² száma.

¹ Az összes (hasznos) terület a lakószobák területén kívül magában foglalja az ún. mellékhelyiségek (konyha, folyosó, fürdőszoba stb.) területét is. A lakóépületben levő, nem lakás céljára szolgáló helyiségek (például: raktár, gyógyszertár, óvoda, bölcsőde, iroda, vörös sarok stb.) területe nem számít bele a lakóépület összes (hasznos) területébe.

² A szabadságon, a kiküldetésben levő személyek, a vendégek nem tartoznak az ideiglenesen jelenlevők közé.

**A HITELRE TÖRTÉNŐ GÉPKOCSIVÁSÁRLÁS ALAKULÁSA
AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN (százalék)**

Év	A hitelre történő vásárlások aránya az összes gépkocsi-vásárlásokban	Az összes forgalomban levő kocsikból a még nem teljesen kifizetett kocsik aránya
1954.....	11,1	10,7
1955.....	17,0	14,3
1956.....	17,3	13,6
1957.....	20,1	16,5
1958.....	21,2	21,4

FORRÁSOK

- UN Statistical Yearbook 1958.
 Yearbook of International Trade Statistics. 1957.
 BIKI. 1958. június 26.
 Economist. 1958. október 25.
 The Financial Times. 1958. októberi melléklet.
 Monthly Bulletin of Statistics. 1959. augusztus 1.
 New York Herald Tribune. 1958. októberi melléklet.

II. Módszertani tájékoztató

Az 1960. január 1-i szovjet lakóház- és lakásösszeírás

A Szovjetunióban a lakosság személyi tulajdonában levő lakóházakat legutoljára 1950 elején, a társadalmi tulajdonban levő lakóházakat pedig 1956. január 1-én írták össze. Ezek az adatok természetesen már elavultak. Éppen ezért a szovjet kormány elrendelte a személyi tulajdonban levő (városi), illetve a társadalmi tulajdonban levő (városi és falusi) lakóházak összeírását az 1960. január 1-i állapotnak megfelelően, és az összeírás végrehajtásával a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalát bízta meg.

A lakosság személyi tulajdonában levő lakóházak összeírására a városokban, városi típusú településeken, munkástelepüléseken és üdülőhelyeken 1960. január 2 és 12 között kerül sor. Az összeírást a városi szovjetek végrehajtó bizottságai által kijelölt összeírók (számlálóbiztosok) végzik, akik e célból felkeresnek minden lakóházat, és az adatokat a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala által megszabott program szerint a helyszínen a háztulajdonostól gyűjtik be.

A személyi tulajdonban levő lakóházakról a következő adatokat írják össze:

- a ház (háztulajdon) száma (címadatok);
- a tulajdonos (tulajdonosok) neve;
- a társadalmi csoport (munkás, alkalmazott, kisiparos stb.) megnevezése, amelybe a háztulajdonos tartozik;
- a lakóépületek száma (számozása), amennyiben a tulajdonos több épülettel rendelkezik;
- az emeletek száma;
- a lakóépületek falazatának anyaga (tégla, gőmbfa, négyszögletes gerenda, deszka, aszbesztpala, nád, vályog stb.);
- a lakások száma a lakóépületben;
- a lakószobák száma az épületben;
- a lakóterület nagysága az épületben (négyzetméter);
- a lakóterület kényelmi eszközökkel (központi fűtés, víz, csatorna stb.) való felszereltsége;
- az összes (hasznos) terület a lakóépületben;¹
- a lakóépületben lakó családok száma;
- a tulajdonossal (társtulajdonosokkal) együtt élő családtagok száma, valamint a lakóépületben bérbe vagy ideiglenesen használatra adott területen ideiglenesen jelenlevő személyek² száma.

¹ Az összes (hasznos) terület a lakószobák területén kívül magában foglalja az ún. mellékhelyiségek (konyha, folyosó, fürdőszoba stb.) területét is. A lakóépületben levő, nem lakás céljára szolgáló helyiségek (például: raktár, gyógyszertár, óvoda, bölcsőde, iroda, vörös sarok stb.) területe nem számít bele a lakóépület összes (hasznos) területébe.

² A szabadságon, a kiküldetésben levő személyek, a vendégek nem tartoznak az ideiglenesen jelenlevők közé.

Az összeírás sikeres végrehajtása érdekében a városok (városi típusú települések stb.) területét számlálókörzetekre és instruktori körzetekre osztják. Egy számlálóbiztosnak 120—140 lakóépületet kell összeírnia.

Az instruktori körzet 700—1000 lakóépületet (6—8 számlálókörzetet) foglal magában. A körzetek kijelölése a népszámlálási anyagok alapján történik. Az összeírási anyagokat a számlálóbiztosok az instruktoroknak, ezek pedig a Központi Statisztikai Hivatal városi és körzeti felügyelősegeinek adják át. A felügyelősegek az anyagot az igazgatóságokhoz továbbítják.

A társadalmi tulajdonban levő lakásalap számbavételét (az 1960. január 1-i állapot alapulvételével) a városokban, munkástelepüléseken és falusi helységeken a statisztikai szervek bonyolítják le.

Az adatok gyűjtése két összeíróíven történik. Ezek: „Beszámoló a társadalmi tulajdonban levő lakásalap 1960. január 1-i állományáról” és „A lakóépület jellemzése.”

Az első összeíróíven adatokat gyűjtenek a lakóépületek, lakások és lakószobák összes számáról: a lakó- és az összes (hasznos) területről; a lakásbérlők és az adott lakóterületen élők összes számáról; a központi fűtéssel, távfűtéssel, vízvezetékekkel, csatornával, melegvíz-szolgáltatással, gázzal, fürdőszobával vagy tusolóval felszerelt lakóterület nagyságáról. A beszámoló adatokat tartalmaz a nem lakóépületekről (például iskolákról, kórházakról) is, amennyiben lakás van bennük. Az ilyen épületekben levő lakóterületet (és az ennek figyelembevételével kiszámított mutatószámokat) külön fogják kimutatni.

A második összeíróív segítségével a következő adatokat fogják tudakolni minden egyes lakóházzal: az épület jellege (bérház, intézeti háztartás); a falazat anyaga, az emeletek száma; a lakások száma (ebből: az egy-, kettő-, három-, négy-, öt- és több szobás lakások száma); a lakószobák száma, a lakó- és összes (hasznos) terület, a lakásbérlők száma és a lakásban élők száma, a különböző kényelmi berendezésekkel (központi fűtés, vízvezeték, csatorna, gáz stb.) felszerelt lakóterület nagysága.

A vállalatok, szervezetek, intézmények, házkezelőségek, társadalmi és egyéb szervezetek legkésőbb január 12-ig kötelesek az összeíróíveket kitöltve a lakóhely szerint illetékes városi vagy körzeti statisztikai felügyelőséghez eljuttatni.

Az adatok teljességének, helyességének és határidőre való beérkezésének biztosítása a Központi Statisztikai Hivatal városi és körzeti felügyelősegeinek kötelessége. A felügyelősegek ezért már jó előre összeállították az adott városban, rayonban társadalmi tulajdonban levő lakásalappal rendelkező vállalatok, szervezetek, intézmények stb. jegyzékét. A jegyzékek összeállítása a közelmúltban lefolyt népszámlálás anyagainak, valamint a leltározási irodáknál stb. fellelhető anyagoknak felhasználásával történt.

Dr. Gy. F.

Az amerikai farmerek vásárlási és eladási árindexének módosítása

1959 januárjában az Amerikai Egyesült Államok Földművelésügyi Minisztériuma több változtatást eszközölt a farmerek vásárlási és eladási árindexszének kiszámítási módján. Új súlyokat vezetett be, és megváltoztatta a figyelembe vett cikklisztát. A farmerek által vásárolt cikkek indexének súlyait eddig az 1937—1941. évek vásárlásai alapján állapították meg, most 1955 lett a bázisév. E változtatás megnövelte a termelési célokra történő vásárlások súlyát a családi fogyasztási vásárlások rovására. A figyelembe vett áruk száma megnövekedett, jelenleg több, mint 400 cikk szerepel a listán. Az új indexet az 1952. szeptemberi adatok alapján kapcsolták a korábban alkalmazott indexhez.

A farmerek által eladott áruk árindexének súlyozása ezentúl az 1953—1957. évek átlagos eladásai alapján történik. Ötéves időszak stabilabb súlyozási bázist nyújt a mezőgazdasági termények indexének számítására, mint egy év, tekintve a termelésben egyik évről a másikra bekövetkező erős ingadozásokat. A jelenlegi revízió következtében 42,2 százalékról 45,2 százalékra nőtt a növényi termékek eladásának súlya, míg az állatoké és állati termékeké 57,8-ról 54,8-ra csökkent.

Cs. L.

Szervezeti hírek — Közlemények

Szovjet statisztikus delegáció látogatása Magyarországon. A II. üzemszervezési kongresszus alkalmából a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala részéről szeptember 26 és október 5 között Budapestre látogató delegáció — vezetője *Sz. V. Szazonov*, a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának első elnökhelyettese, tagjai *I. L. Sapiro* és *A. N. Lasin*, a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának munkatársai voltak — a magyar Központi Statisztikai Hivatalban megbeszéléseket folytatott a két hivatalt érdeklő közös problémákról.

A norvég Központi Statisztikai Hivatal elnökének látogatása Budapesten. *Petter Jakob Bjerve*, a norvég Központi Statisztikai Hivatal elnöke szeptember 6-tól 9-ig — a magyar Központi Statisztikai Hivatal meghívására — Budapesten tartózkodott.

Hírek a csehszlovák Állami Statisztikai Hivatalban folyó munkákról. Az Állami Statisztikai Hivatal kollégiumának határozata alapján a hivatalban tanulmányi és munkacsoportok alakultak, amelyek az életszínvonal várható további emelkedésének kérdéseivel foglalkoznak. A csoportok munkája a következő fő kérdések tanulmányozására terjed ki:

- a) az életszínvonal fogalmának meghatározása;
- b) az életszínvonal emelkedésének feltételei;
- c) az életszínvonal emelkedését mérő mutatók rendszerének kidolgozása;
- d) a fenti mutatók közötti kapcsolatok feltárása.

Az Állami Statisztikai Hivatal és területi szervei — a mezőgazdasági statisztikai adatszolgáltatás megjavítása érdekében — a mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtéseket és a bizonylati rendszert részletesen ismertetik a helyi tanácsok mezőgazdasági osztályaival, az állami gazdaságok dolgozóival, a termelészövetkezetek tagjaival. Az oktató és felvilágosító munka keretében ismertetik a statisztikai és bizonylati rendszer általános elveit, az egyes mutatószámok szerepét és jelentőségét, valamint az adatszolgáltató által végzendő elemzés módját. Helyi példák alapján azt is megmutatják, hogy a helyesen vezetett statisztikai adatok segítségével miként tudják az állami gazdaságok és termelészövetkezetek dolgozói gazdasági helyzetüket, tartalékaikat és lehetőségeiket felmérni, fokozni munkájuk hatékonyságát, növelni termelésük gazdaságosságát.

Az Állami Statisztikai Hivatal az egész népgazdaságra kiterjedő gép- és gépi berendezés-összeírást tervez. Az összeírára 1960. január havában kerül sor. Az egyes gazdasági ágakban használt gépeket és gépi berendezéseket 36 csoportba sorolják. Az összeírás e csoportosítás alapján történik. Az adatszolgáltatóknak — a vállalatoknak — négy fő kérdésre kell válaszolniuk. Ezek a következők: a gépek száma; a gépek kora; a gépek eredete (belföldi vagy importált); a fontosabb gépek műszaki jellemzése. A gépek és a gépi berendezések teljeskörű összeírására csak a legfontosabb ágazatokban kerül sor, a többiben csak az alapvető gépeket és gépi berendezéseket veszik számba.

Biometriai symposion Budapesten. A Bolyai János Matematikai Társulat a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával, külföldi tudósok részvételével 1959. szeptember 7 és 9 között biometriai symposiont rendezett. A szeptember 7-én tartott plenáris ülésen általános biometriai kérdésekkel foglalkoztak. Szeptember 8-án a humán és az agrár szekciók üléseztek. Szeptember 9-én a humán szekció ülése keretében demográfiai kérdések is megtárgyalásra kerültek. Ezen az ülésen *Péter György*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, egyetemi tanár elnökölt. Először *A. Ja. Bojarszkij* professzor (Moszkva) előadását olvasták fel „Biometriai szempontok a demográfiában” címmel. Ezután három kisebb referátum is elhangzott. *Dr. Acsádi György*, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezető-helyettese előadásában a demográfia biometriai vonatkozásaival kapcsolatos néhány tapasztalatot ismertetett, *H. Grosse* professzor (Stralsund) előadását (Boncolási százalékarány és halálozási gyakoriság) a szerző távolléte miatt *Dr. Barsy Gyula* ismertette, végül *Prékopa András*, a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa „A születési és halálozási folyamatokról” címmel tartott beszámolót. Az előadásokhoz hozzászóltak *dr. Juvancz Ireneusz*, *dr. Rényi Alfréd* akadémikus, *dr. Hahn Géza* és mások. Elnöki zárószavában *Péter György* a demográfia néhány központi kérdésére mutatott rá. Érintette a napjainkban legfontosabb nemzetközi problémákat, és kitért a demográfia sajátos magyarországi feladataira is.

A II. üzemszervezési kongresszus munkája. A Gépipari Tudományos Egyesület a Kohó- és Gépipari Minisztériummal, a Pénzügyminisztériummal és a Központi Statisztikai Hivatallal közösen szeptember 27 és október 1 között rendezte meg II. üzemszervezési kongresszusát. A kongresszus első napján, 27-én került sor a plenáris ülésre, amelyen *Péter György*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, egyetemi tanár tartott megnyitó előadást. Szeptember 28—29—30-án a munka öt speciális tagozatban folytatódott. A termelés-szervezéssel kapcsolatos kérdéseket négy tagozatban tárgyalták. A tagozatok és a fontosabb témák a következők voltak.

Üzemszervezési tagozat. Szervezéselmé-

let, módszer, gyakorlat, belső ellenőrzés.

Munkaszervezési tagozat. Termelékenység, bérrendszerek, munkalélektan, munkaélettan.

Technika és szervezés. Az automatizálás helyzete, mérése, hatékonysága; műszaki fejlesztés, változatok; a folyamatos termelés hatékonysága.

Matematika, kibernetika és elektronika a szervezésben.

A nyilvántartás és az ügyitel kérdéseivel, az adatfeldolgozás problémáival foglalkozott a „Korszerű számvitel és ügyviteltechnika” tagozat.

Az egyes témákról meghívott előadók tartottak előadást, amelyet vita követett. A Központi Statisztikai Hivatal munkatársai az utóbbi tagozat munkájában vettek részt. *Horváth Gyula*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője a gépi adatfeldolgozó állomások szervezésének kérdéseiről, *Szikora Mihály*, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetője „Komplex gépesítés lyukkártyarendszerű gépekkel” címmel tartott előadást.

A kongresszusnak számos külföldi résztvevője volt, többek között a Szovjetunió és az európai népi demokratikus országok statisztikai hivatalainak képviselői is jelen voltak, és beszámoltak az üzemszervezés és az ügyvitelgépesítés terén elért eredményeikről és további terveikről. Különösen nagy érdeklődést keltett *Sz. V. Szazonov* elvtársnak, a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala első elnökhelyettesének „Az ügyvitel és a statisztika gépesítésének tapasztalatai és továbbfejlesztése a Szovjetunióban” című előadása.

Október 1-én a záró ülésen a tagozatok elnökei számoltak be a tagozatokban végzett munkáról. A kongresszus *Varga István* professzor zárószavával ért véget.

A kongresszussal egyidejűleg, a fenti intézmények rendezésében üzemszervezési és ügyvitelgépesítési kiállítás nyílt meg a városligeti Petőfi csarnokban. A kiállításon nemcsak a magyar ipar termékei kerültek bemutatásra, hanem külföldi kiállítók is jelentős gépparkkal szerepeltek. A jénai Zeiss, a francia Bull, az amerikai National, az olasz Rivgyár mellett több kiváló cseh és svéd irodagépgyártó vállalat is kiállította gépspecialitásait. A kiállítás szeptember 27-től október 11-ig tartott.

Elkészültek az 1960. évi népszámlálás fő nyomtatványai. Befejeződtek az 1960. évi népszámlálás fő nyomtatványainak — Összeíróív; Épületív; Számlálókörzeti gyűjtőív; Községi (városi) összeíróív; Jelentés a számlálás befejezéséről — nyomdai munkálatai. A *Statisztikai Szemle jelen száma tájékoztatás céljából az Összeíróív egy példányát mellékletként tartalmazza.*

Megjelent a Statisztikai Időszaki Közlemények 24. kötete. A *Statisztikai Időszaki Közlemények* új kötetének címe „*Mezőgazdasági áralakulás az 1956—1958. években.*” A kiadvány a sorozat első számaként megjelent „*Áralakulás Magyarországon 1938-ban és 1949—1955-ben*” c. kiadvány mezőgazdasági termelői árakkal foglalkozó részéhez kapcsolódik, annak folytatása. Az azonos számítási módszerek következtében az adatok minden külön munka nélkül lehetővé teszik az 1949—1958. évi mezőgazdasági termelői árak alakulásának áttekintését és a két világháború közötti helyzettel (1938. évvel) történő összehasonlítását.

A kötet az 50 legfontosabb mezőgazdasági termék árának alakulását mutatja be, amelyek az egész áruforgalomnak mintegy 85—90 százalékát teszik ki. Az áralakulás részletes elemzésére nyújt lehetőséget az anyag társadalmi szektorok és értékesítési formák (kötelező beadás, állami szabadfelvásárlás, szabadpiaci forgalom) szerinti bontásban történő közlése. Az áralakulás átfogó áttekintését megkönnyítik a fontosabb árucsoportok szerint kiszámított csoportindexek és az összes termékek árai alapján számított fő indexszámok.

Az egyéni gazdaságok által értékesített termékek és az üzemi, valamint fogyasztási célokra vásárolt iparcikkek ár-színvonalának szembeállításával a kiadvány az árolló (agrárrolló) alakulását is vizsgálja. Ez a fejezet azokról az igen számottevő változásokról nyújt képet, amelyek a magyar népgazdaság árstruktúrájában 1938-hoz és 1949-hez viszonyítva végbementek.

A kiadvány a fent említett előző kötet anyagát új adatsorokkal egészíti ki az 1938., 1949—1955. évekre vonatkozólag is.

A kiadvány négy fő részre oszlik. Az első rész az 1956—1957. évek áralakulását,

a második rész az 1958. évi árhelyzetet jellemzi. A harmadik rész az adatok és az elemző szöveg megértéséhez szükséges módszertani tájékoztatót tartalmazza. A negyedik részben pedig a visszamenőleges adatsorokkal kibővített táblázatos anyag található.

(Mezőgazdasági áralakulás az 1956—1958. években. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. 1959. 87 old.)

Megjelent a Történeti Statisztikai Közlemények 1958. évi 3—4. száma. A Történeti Statisztikai Közlemények legutóbbi számában *Bakács István* népességi és mezőgazdasági adatokat közöl a Széchényi család Somogy—Zala megyei birtokáról a XVIII—XIX. század fordulóján, uradalmak szerinti részletezésben. *Holub József* írása Ete város történetéről, a Tolna megyei Sárköz település- és gazdaságtörténetéhez tartalmaz adalékokat. *Kállay István* Székesfehérvár népességi és gazdasági viszonyait jellemző adatokat közöl az 1688—1785 közötti időszakra vonatkozóan. *Dávid Zoltán* XVI—XVII. századi források alapján képet ad a házak és a népesség számáról, s bemutatja, hogy a házak számának ismerete hogyan segíti a népesség számának meghatározását.

A „Szemle” rovatban *Pápai Béla* emlékezik meg Magda Pálnak, a XIX. században élt neves tudósak életművéről. *Némethy Arthur* a magyarországi törvényhatóságok közigazgatási beosztásának 1526 utáni változásait ismerteti.

Az „Adattár” rovat Pest város lakosságának XVIII. század végi foglalkozási tagozódásáról és Pozsony megye 1634. évi népességéről közöl adatokat.

A folyóirat végén külföldön megjelent történeti statisztikai könyvek ismertetését találjuk.

(*Történeti Statisztikai Közlemények.* Budapest. 1958. 2. évfolyam 3—4. szám, 204 old.)

A Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetének Közleményei című sorozatot ez évben indította meg a Közgazdaságtudományi Intézet azoknak a tanulmányoknak a publikálása érdekében, amelyeknek nagysága a folyóiratcikkek szokásos terjedelmét meghaladja, de a könyvterjedelmet nem éri el. A közlemények nem rendszeres időközökben jelennek meg, hanem

a tanulmányok keletkezésének és a mutatókhoz szükségeseknek megfelelően.

A sorozat eddig megjelent kötetei a következők:

Vági Ferenc: A forgalomban levő pénzmennyiség és a lakosság pénzkészlete.

Cukor György—Timár János: A mérnökök és technikusok létszámának alakulása és tervezésének kérdései a magyar népgazdaságban.

Bródy András: A gépipar anyagfelhasználási mutatóinak alakulása és pontossága.

Kacsenyák Ferenc: A lakáshelyzet alakulása Magyarországon 1920-tól napjainkig.

Román Zoltán: A munkatermelékenység nemzetközi összehasonlítása az iparban.

Jelenleg sajtó alatt van és a közeljövőben jelenik meg a sorozat 6. kötete **Hoch Róbert—Radnóti Éva—Grolmusz Vince** tanulmánya, a bútorkeresletnek a második ötéves terv időszakában várható alakulásáról.

Új matematikai statisztikai folyóirat. *Metrika* címmel Berlin-Charlottenburg, Berlin-Dahlem, Bern, Genf, Hamburg, München és Bécs egyetemének statisztikai intézetei (tanszékei) új statisztikai folyóiratot indítottak. A folyóirat a *Mitteilungsblatt für Mathematische Statistik* és a *Statistische Vierteljahresschrift* utódja. Célkitűzése a matematikai statisztikai fogalmak és módszerek ismeretése, a statisztika határterületeinek vizsgálata, valamint hozzájárulás a nemzetközi együttműködés megvalósításához a statisztikai módszertan fejlesztésében. A *Metrika* német, angol és francia nyelven közöl könyvismertetéseket. Szerkesztő bizottságának elnökei **O. Anderson**, a müncheni egyetem professzora és **W. Winkler**, a bécsi egyetem professzora.

Az ENSZ 1958. évi Statisztikai Évkönyve, amely a tizedik kötet a sorozatban, 23 fejezet összesen 187 táblájában ad angol és francia nyelven demográfiai, gazdasági, kulturális stb. jellegű statisztikai anyagot. Az Évkönyvet az ENSZ Statisztikai Hivatala az egyes országok közreműködésével állította össze: az 1958. évi

Évkönyv esetében több, mint 150 ország válaszolt az ENSZ Statisztikai Hivatala által kiadott kérdőívekre, a többi ország pedig az Évkönyv összeállítása céljából rendelkezésre bocsátotta statisztikai kiadványait.

Hat táblázat — a várható élettartam, a gazdaságilag aktív népesség, az analfabetizmus, a tengeri fuvardíjak, az import és export érték, a volumen- és árindexek, a készpénzfizetési műveletek — kivételével az évkönyv tartalmazza az 1957. évi Évkönyvben közölt valamennyi táblát.

Az 1958. évi Statisztikai Évkönyv több új táblázatot és egy új fejezetet is tartalmaz az előző évi kötettel szemben. Új tábla például a világ exportja származási és rendeltetési országok, illetve területek szerint, valamint a világkereskedelem alakulása 1938 óta, összehasonlítva a lakosság számának és a termelésnek alakulásával. A „Termelési összefoglaló” c. új fejezet átfogó táblázatot közöl a világ alapanyag- és gyáripari termelésének indexéről. (Megemlítjük, hogy bár az Évkönyv fenti táblázatai és néhány más táblázata is cím szerint „világtermelésről”, „világkülkereskedelemtől” szól, az elnevezés számos esetben nem precíz, mivel több helyen jegyzetek utalnak arra, hogy az adatok nem tartalmazzák a szocialista országokat, tehát a „világ” címszó alatt szereplő adatok nem az egész világról, hanem csak a kapitalista országokról adnak képet.)

Az új táblákon kívül az 1958. évi Statisztikai Évkönyv több régi táblát módosított, illetve javított formában tesz közzé.

A táblázatokban közölt adatok általában a háborút közvetlenül megelőző időszakra, az 1948. és mintegy hét utóbbi évre vonatkoznak; a táblák többnyire 1957. évi, 1957/58. évi, illetőleg 1958. év közepi előzetes adatokkal záródnak.

Az Évkönyv végén a korábbi gyakorlatnak megfelelően *Függelék* található, amely a metrikus mértékrendszer angol-amerikai ekvivalenseit, továbbá egy sor, az Évkönyv összeállításánál felhasznált egyéb átszámítási koefficiens tartalmaz. Az Évkönyvet tárgy- és országmutató egészíti ki.

(Statistical Yearbook, 1958, Statistical Office of the United Nations, New York, 1958. 612. old.)

Bibliográfia*

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárába az alábbi fontosabb könyvek érkeztek be:

STATISZTIKAI ÉVKÖNYVEK

- Anuário estatístico do Brasil 1958.** Conselho Nacional de Estatística. Rio de Janeiro. 1958. 6, 644 p., 30 t., 1 térk.
Brazília statisztikai évkönyve, 1958. I 78 B 13
- Italian statistical abstract 1959.** Central Institute of Statistics. Roma. 1959. 43, 180 p., 25 t., 1 térk.
Olaszország statisztikai évkönyve, 1959. I 32 D 5
- Official year of the Commonwealth of Australia 1958.** Commonwealth Bureau of Census and Statistics. Canberra. 1958. XXXI, 1220 p.
Ausztrália statisztikai évkönyve, 1958. I 91 C 3
- Statistical pocket book of Hungary 1958.** (English version.) Magyar statisztikai zsebkönyv 1958. Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1958. 71, 251 p., 1 térk.
I 1 D 9
- Statistical yearbook 1957.** Statistical Office of the U. N. Dept. of Economic and Soc. Affairs. — *Annuaire statistique 1957.* Bureau de Stat. de l'O. N. U. Dép. des Affaires Économiques et Sociales. New York. 1957. 674 p.
Az ENSZ statisztikai évkönyve, 1957. I 72 B 92
- Statistički godišnjak FNRJ 1958.** Savezni Zavod za Statistiku. Beograd. 1958. 718 p.
Jugoszlávia statisztikai évkönyve, 1958. I 46 B 16
- Statistisches Taschenbuch der Stadt Wien 1958.** Statist. Amt der Stadt Wien. Wien. 1959. VIII, 92 p.
Bécs város statisztikai évkönyve, 1958. I 2 D 2
- Statistisk årbog 1958.** Statistical yearbook. Statistiske Departement. Köbenhavn. 1958. XX, 484 p.
Dánia statisztikai évkönyve, 1958. I 1 C 1
- Vengerszkij sztatiszticeszkij szpravocsnik 1958.** (Na ruszskom jazüke.) Magyar statisztikai zsebkönyv 1958. Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1958. 88, 251 p., 1 térk.
I 1 D 9

ÁLTALÁNOS STATISZTIKAI MUNKÁK

Barclay, G. W.: Techniques of population analysis. New York—London. 1958. VII, 311 p.
A népesség elemzésének technikája. 322 545

Blanc, R.: Manuel de recherche démographique en pays sous-développé. Paris. 1958. 3, 146 p.
Bibliogr. 145—146. p.
A gazdaságilag elmaradott országok demográfiai vizsgálatának kézikönyve. 319 273

[Dumas], Djuma, R.: Predpriyatie i sztatisztika. (L'entreprise et la statistique.) Perv. F. R. Kaplan, Moszkva. 1958. 514 p.
A vállalat és a statisztika. 322 179

(Fisher) Fiser, R. A.: Sztatiszticeszkie metodü dlja iszzledovatelej. — (Statistical methods for research workers.) Perv. V. N. Peregudova. Moszkva. 1958. 267 p.
A tudományos kutatás statisztikai módszerei. 318 492

Jugenburg, Sz. M.: Indeksznüj metod v szovetskoj sztatisztike. Moszkva. 1958. 190 p.
Bibliogr. 187—191. p.
Indexmódszer a szovjet statisztikában. 319 956

Keynes, J. M.: A treatise on probability. London. 1952. XI, 466 p.
Bibliogr. 429—458. p.
Valószínűségszámítás. 322 554

Korreláció és trendszámítás. (Irták Krekó B., Párniczky G. stb. Szerk. Theiss E.) Bp. 1958. 318 p.
221 652

* A *Statisztikai Szemle* a hazai és a külföldi statisztikai irodalom ismertetése érdekében minden negyedév első számában (január, április, július, október) *Statisztikai Irodalmi Figyelő* címmel közli a legjelentősebb külföldi könyvek és folyóiratcikkek tartalmi ismertetését, második számában (február, május, augusztus, november) *Bibliográfia* címmel a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárába beérkezett fontosabb hazai és külföldi könyvek címét és könyvtári jelzetszámát adja közre, harmadik számában (március, június, szeptember, december) pedig *Folyóiratszemle* címmel külföldi statisztikai folyóiratok tartalomjegyzékét jelenteti meg.

Metodolske osnove ankete o seljackim gazdinstvima. Beograd. 1958. Sav. Zav. za Stat. 16 p., 6 t.

A jugoszláv parasztagazdaságok felvételének módszertani alapjai.

217 593

Miller, M.: Variationsrechnung. Leipzig. 1959. 133 p.

Variációszámítás.

221 726

Myers, J. H.: Statistical presentation. Ames, Iowa. 1958. 68 p.

Statisztikai ábrázolás.

221 648

Plosko, B. G.: Indekszi. Leningrad. 1958. 89 p.

Indexek.

221 651

Rychetník, L.—Novák, I.: Metodické pokyny ke statistiky. Praha. 1958. 59 p.

Adalékok a statisztika módszertanához. Főiskolai tankönyv.

320 080

Stassart, J.: Malthus (Thomas Robert) et la population. Liège. 1957. 342 p.

Bibliogr. 332—339. p.

Malthus és a népesség.

318 477

Statistical organization and activities in Japan. September 1958. Tokyo. 1958. Statistical Standards Bureau. 19 p.

A statisztika szervezete és tevékenysége Japánban.

319 959

GAZDASÁGSTATISZTIKA

Économiceszkoe szotrudnicesztvo i vzaimopomoscs' mezdsu Szovetszkim Szozuzom i evropejszkimi narodnoj demokratii. Moszkva. 1958. 229 p.

Gazdasági együttműködés és kölcsönös segítség a Szovjetunió és az európai népi demokratikus országok között.

221 728

Ékonomika kapitaliszticeszkoh sztran v 1957 godu. Pod red. Orlova N. V., Kapelinszkogo Ju. N., Gorjunova, V. N., Moszkva. 1958. 686 p.

A tőkés országok gazdasága, 1957.

322 555

Étude sur l'économie mondiale 1955. New York. 1956. N. U. Dép. des Affaires Écon. et Sociales. IX, 217 p.

Tanulmány a világ gazdaságáról.

322 319

Grindea, D.: Nemzeti jövedelem a kapitalizmusban. A tőkés állam nemzeti jövedelmének néhány főbb kérdése. (Despre venitul national in capitalism.) (Ford. Somlyai L., Veress E., Kecskés J.) Bukarest. 1957. 314 p.

Bibliogr. 311—315. p.

222 399

Heininger, H.: Der Nachkriegszyklus der west-utschen Wirtschaft 1945—1950. Berlin. 1959. Die Wirtschaft. 279 p.

A nyugat-német gazdaság háború utáni szakasza, 1945—1950.

222 115

Kneschaurek, F.: Die volkswirtschaftlichen Gesamtrechnungen als Mittel der Wirtschaftsanalyse und Wirtschaftspolitik. Die nationale Buchhaltung unter Berücksichtigung ihrer Anwendungsmöglichkeiten in der Schweiz. Zürich—St. Gallen. 1958. 212 p., 1 mell.

Bibliogr. 209—211. p.

A nemzetgazdasági elszámolás, mint a gazdasági elemzés és gazdaságpolitika eszköze. A nemzetgazdasági számvitel, különös tekintettel svájci alkalmazási lehetőségeire.

322 539

Moreno, D.: Los factores demograficos en la planeacion economica. Mexico. 1958. 329, 6 p., 1 t., 2 térk.

Bibliogr. 321—329. p.

Demográfiai tényezők a gazdasági tervezésben.

221 724

Narodnoe hozjajsztvo Szmolenszkoi oblaszti za 1957 god. Sztatiszticeszkij szbornik. Sztatiszticeszkoe Upravlenie Szmolenszkoi Oblaszti. Szmolenszk. 1958. 159 p.

Szmolenszk terület népgazdasága, 1957. Statisztikai gyűjtemény.

I 42 C 161

Narodnoe hozjajsztvo Tjumenzkoi oblaszti (i goroda Tjumeni.) Sztatiszticeszkij szbornik. Sztatiszticeszkoe Upravlenie Tjumenzkoi Oblaszti. Omszk. 1958. 198 p.

A tjumeni terület és Tjumen város népgazdasága. Statisztikai gyűjtemény.

I 42 C 191

Narodnoe hozjajsztvo Udmurtszkoi ASzSZR. Sztatiszticeszkij szbornik. Sztatiszticeszkoe Upravlenie Udmurtszkoi ASzSZR. Izsevszk. 1957. 135 p.

Az Udmurtsz Autonóm SzSZK népgazdasága. Statisztikai gyűjtemény.

I 42 C 189

Razvitie ékonomiki Rumünszkoi Narodnoj Reszpubliki po puti szocializma 1948—1957. gg. — (Dezvoltarea economiei R. P. R. pe drumul socialismului 1948—1957.) Perev, L. B. Krasznova, V. M. Leonova, A. V. Parsina. Moszkva—Buhareszt. 1958. 395 p., 20 t.

A Román Népköztársaság gazdaságának fejlődése a szocializmus útján, 1948—1957.

322 531

Recueil international de statistiques économiques. [Tom 1.:] 1919—1930. [Tom 2.:] 1931—1936. L'Office Permanent de l'Institut International de Statistique. La Haye. 1934. 2 db.

Gazdaságstatisztikai nemzetközi gyűjtemény, 1919—1936.

I 37 B 49

Richter, G.: Die Arbeitsproduktivität in Theorie und Praxis. Berlin. 1958. Die Wirtschaft. 323 p.

Bibliogr. 212—223. p.

A munkatermelékenység elméletben és gyakorlatban.

221 722

Le Rilevazioni statistiche in Italia dal 1861 al 1956. Statistiche dell'attività produttiva, statistiche economiche generali. Roma. 1958. Ist. Centrale di Stat. VIII, 775 p.

Statisztikai adatgyűjtések Olaszországban, 1861—1956. A termelő tevékenység statisztikája, általános gazdaságstatisztika.

322 318

Rjabuskin, T. V.: Problemü ékonomiceszkoi sztatisztiki. Analiz sztrukturü narodnogo hozjajsztva i vzaimosvjazi ego élementov. Moszkva. 1959. 375 p., 1 t.

A gazdaságstatisztika kérdései.

222 394

Scheibler, A.: Wirtschaftsstatistik in Theorie und Praxis. Düsseldorf. 1957. 111, 4 p.

Bibliogr. 3—4. p.

Gazdaságstatisztika elméletben és gyakorlatban.
221 721

Sztatiszticeszkaja metodologija izucsenija proizvoditel'noszti truda v narodnom hozjajsztve SzSzsZr. Sztenogramma naucsnoj konferencii 24—26 dekabrrja 1956 g. Dokladu, vüszstuplenija v prenijah i resenija. Moszkva. 1958. 382 p.

A munkatermelékenység vizsgálatának statisztikai módszerei a Szovjetunió népgazdaságában.

322 182

Tulo- ja omaisuustilasto 1956. — Inkomst- och förmögenhetsstatistik. — Statistics of income and poverty. Helsinki. 1959. 57 p.

Finnország jövedelem- és vagyonszatisztikája, 1956.
I 43 B 84

Türkiye milli geliri. — National income of Turkey 1938, 1948—1956. Ankara. 1957. 24 p.

Törökország nemzeti jövedelme, 1938, 1948—1956.
I 50 B 14

Yugoslavia economic guide. (Privredni vodič Jugoslavije.) Transl. by Vuković B. Beograd. 1958. Privredni Pregled. 325, 5 p., 40 t., 2 térk.

Jugoszlávia gazdasági kalauza.

222 392

A STATISZTIKA EGYÉB TERÜLETEI

Abbott, J. C.: Les problèmes de la commercialisation et leur solutions. Roma. 1958. FAO. XV, 321 p., 1 t.

Bibliogr. 307—309. p.

Mezőgazdasági termékek forgalombahozatalának problémái és megoldásuk.

322 546—7

Die Agrarwirtschaft im gemeinsamen Markt. Der EWG-Vertrag, seine Bestimmungen und Konsequenzen für die Land- und Ernährungswirtschaft. Unter Mitarb. von H. Dansmann, O. Kahle usw. Hamburg. — Berlin. 1957. 206 p.

Bibliogr. 200—206. p.

A közös piac agrárgazdasága.

221 642

Alkoholstatistikk 1957. — Alcohol statistics. Oslo. 1959. Stat. Sentralbyrå. 60 p.

Norvégia szeszestital statisztikája, 1957.

I 40 C 87

Annuaire de statistique industrielle 1958. Ministère de l'Industrie et du Commerce, Bureau Central de Statistique Industrielle. Paris. 1958. 250 p. 11. oldaltól FL.

Franciaország iparstatisztikai évkönyve, 1958.

I 33 C 76

Annuario di statistiche demografiche 1956. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1959. 490 p.

Olaszország demográfiát évkönyve, 1956.

I 32 C 192

Annuario di statistiche giudiziarie 1955. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1957. XXIV, 269 p., 11 t.

Olaszország igazságügyi statisztikai évkönyve, 1955.

I 32 C 200

Annuario di statistiche industriali 1958. Istituto Centrale di Statistica. Roma. 1959. 8, 230 p.

Olaszország iparstatisztikai évkönyve, 1958.

I 32 C 197

Arnold, H.—Borchert, H.—Schmidt, J.: Ökonomik der sozialistischen Industrie in der Deutschen Demokratischen Republik. Berlin. 1959. Die Wirtschaft. XVI, 667 p.

Bibliogr. 644—651. p.

A Német Demokratikus Köztársaság szocialista iparának gazdaságossága.

221 640

Blank, D. M.—Stigler, G. J.: The demand and supply of scientific personnel. New York. 1957. Nat. Bureau of Econ. Research. XIX, 200 p.

A tudományos dolgozók kínálata és kereslete az Egyesült Államokban.

319 386

Börneskolen 1952—1956. — Children's schools. Köbenhavn. 1958. 78 p.

Dán iskolastatisztika, 1952—1956.

I 39 C 9/167/5

Brunk, W.: Probleme des Pendlerverkehrs. Berlin. 1957. Die Wirtschaft. 130 p., 5 t., 2 térk.

Bibliogr. 122—124. p.

Az ingavándorforgalom kérdései.

221 647

Causes of death. 1957. Jerusalem. 1959. Central Bureau of Stat. XI, 55, 11 p.

Halálokok Izraelben, 1957.

I 57 B 20

Census of Ceylon 1953. Vol. 2. (P. 1.): Growth of population, place of birth, movement and nationality. (P. 2.): Age. Colombo. 1958—1959. Dept. of Census and Stat. 2 db.

Ceylon népszámlálása, 1953. A népesség növekedése, születési hely, népmozgalom és nemzetiség. Életkor.

I 54 C 5

Census of Ceylon 1953. Vol. 2. (P. 3.) Conjugal condition and orphanhood. Colombo. 1959. Dept. of Census and Stat. VIII, 311 p.

Ceylon népszámlálása, 1953. Családi állapot.

I 54 C 5

Comércio externo. Vol. 1. Comércio por mercadorias e países 1958. — Commerce extérieur. Vol. 1. Commerce par marchandises et pays. Lisboa. 1959. CV, 212 p., 5 t.

Portugália külkereskedelme. áruajták és országok szerint, 1958.

I 35 B 59

Comércio exterior do Brasil. Por países, segundo as mercadorias. Serviço de Estatística Economica e Financeira. 1955—1956. Rio de Janeiro. 1958. 608 p.

Brazília külkereskedelme országok és áruajták szerint, 1955—1956.

I 78 B 67

Comércio exterior do Brasil, por mercadorias, segundo os portos. 1955/1956—1957. Serviço de Estatística Economica e Financeira. Rio de Janeiro. 1958. 2 db.

Brazília külkereskedelme áruajták és kikötők szerint, 1955/1956—1957.

I 78 B 63

Consumption and utilization of agricultural products. Agricultural Marketing Service. Washington. 1957. IV, 91 p.

Bibliogr. 91 p.

Az Egyesült Államok mezőgazdasági termékeinek fogyasztása és felhasználása.

470 546

Determination des indicateurs caractéristiques de l'influence exercée par divers facteurs sur le montant des coûts de la construction d'habitations. H. n. 1958. CEE. 8, 8, 4 p.

A lakásépítkezés költségeinek nagyságát befolyásoló jellemző tényezők meghatározása.

320 078

Dödsorsaker 1957. — (Causes of death.) Stockholm. 1959. Stat. Centralbyrån. VIII, 82 p.

Halálokok Svédországban, 1957.

I 41 C 68

Estadística agrícola 1938—1958. Córdoba. 1959. Dirección Gen. de Estad. 55 p.

Argentina mezőgazdasági statisztikája, 1938—1958.

I 80 C 41

Farm population, employment, and levels of living. Agricultural Marketing Service. Washington. 1957. V, 25 p.

Bibliogr. 24—25. p.

Mezőgazdasági népesség, foglalkoztatottság és életszínvonal az Egyesült Államokban.

470 546

Farmer cooperatives. Farmer Cooperative Service. Washington. 1957. IV, 7 p.

Az Egyesült Államok farmerszövetkezetei.

470 546

Foreign agricultural trade of the United States. Fiscal year 1957—1958. United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service. Washington. 1958. 55 p.

Az Egyesült Államok mezőgazdasági külkereskedelme, 1957—1958. költségvetési év.

I 72 C 322

Foreign trade of Brazil. According to the standard international trade classification (SITC). 1955/1956—1956/1957. Serviço de Estatística Economica e Financeira. Rio de Janeiro. 1958. 4 db.

Brazília külkereskedelme, 1955/1956—1956/1957.

I 78 C 52

Gross and net farm income. Agricultural Marketing Service and Agricultural Research Service. Washington. 1957. IV, 106 p.

A farmok bruttó és nettó jövedelme az Egyesült Államokban.

470 546

Hess, P.: Ökonomische Grundlagen der ländlichen Klassen in Westdeutschland. Berlin. 1957. Die Wirtschaft. 224 p.

A falusi népesség gazdasági helyzete Nyugat-Németországban.

221 649

Indices de la production industrielle. Paris. 1957. OECE. 108 p., 1 mell.

Az ipari termelés indexei. OECE kiadvány.

401 471

In'kov, Ju. I.: Электронные вычислительные машины. Рунки капитализмских стран. Moszkva. 1958. 57 p.

Elektronikus számológépek. A tőkés országok piaca.

216 195

Inquérito industrial. Distrito de Faro 1957. — Enquête industrielle. District de Faro. Lisboa. 1959. XII, 124 p., 1 térk.

Portugália ipari összeírása, 1957.

I 35 C 31

Kac, J. D.: Promüslennaja sztatistika na predpriyatijah csernoj metallurgii. Moszkva. 1957. 323 p.

Iparstatisztika a szovjet vaskohászati vállalatokban.

322 178

Kommunernas finanser. År 1956. — (Local government finance.) Stockholm. 1959. Stat. Centralbyrån. XIII, 54, 270 p.

Svéd községi pénzügyek, 1956.

I 41 C 144

Kovacsics J.: Veszprém megye községeinek demográfiai és településszociológiai képe. Bp. 1959. soksz. 33 p. [Kiny.]

322 149

Liikepankit ja kiinnityslouuttalai tokset 1958. — Affärsbankerna och hypoteksinrättningarna. — Commercial banks and mortgage banks. Helsinki. 1959. 23 p.

Finn kereskedelmi és jelzálogbankok, 1958.

I 43 B 103

Livi, L.: Primo computo del reddito distribuito ai fattori della produzione negli anni 1953, 1954, 1955. Milano. 1958. VII, 211 p.

Az olasz termelés tényezőinek megoszlására vonatkozó első számítások az 1953., 1954., 1955. években.

318 478

Löner 1957. Del I. Industritjänstemän, handelsanställda m. fl. — Wages 1957. Part I. Salaried employees in mining and manufacturing, employees in wholesale and retail trade etc. Stockholm. 1959. XVII, 97 p.

Svédország munkabérszociológiai statisztikája, 1957.

I 41 C 129

Maevszkij, I. V.: Tjazzselaja promüslennoszt' SzSzsZR v pervüje godü szocialiszticeszköj indusztrializacii 1926—1929. Moszkva. 1959. 181 p.

A Szovjetunió nehézipara a szocialista iparosítás első éveiben.

221 664

Merenkulku. Meriliikenne Suomen ja ulkomaiden välillä 1957. — Sjöfart. Sjöfarten mellan Finland och utlandet. — Navigation. Shipping between Finland and foreign countries. Helsinki. 1959. 57 p.

Finnország hajózási statisztikája, 1957.

I 49 B 109

Metodologija obracuna stocne proizvodnje. Beograd. 1958. Sav. Zav. za Stat. 23 p.

Az állati termékek összeírásának módszertana Jugoszláviában.

217 592

A mezőgazdasági termékek és műtrágyák árai 1957—1958-ban. (Prices of agricultural products and fertilizers 1957—1958.) Összeáll. a FAO és az Európai Gazdasági Bizottság közös Mezőgazdasági Titkársága. Ford. az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ. Bp. 1959. Hází soksz. VII, 83 p.

322 485

Munkás, alkalmazotti és parasztcsaládok jövedelme és fogyasztása 1957-ben. (4000 család háztartási feljegyzései alapján.) Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1959. 218 p.

(Statisztikai időszaki közlemények 22.)

I 1 B 113/22

Müller, E.: Zur materiellen Lage der Industriearbeiter Westdeutschlands. Berlin. 1957. Die Wirtschaft. 184 p.

Nyugat-Németország ipari munkásainak anyagi helyzete.

221 645

Nichtlandwirtschaftliche Betriebszählung vom 1. September 1954. Österreichisches Statistisches Zentralamt. Wien. 1959. 25 p.

Ausztria nem mezőgazdasági üzemeinek összeírása, 1954. szeptember 1.

I 2 B 155

Olegnik, F.: Historisch-statistische Übersichten vom Wien. 3. Bau- und Wohnungswesen, Unterricht und Bildung, Kulturwesen, Rechtspflegen und Verwaltung. Stat. Amt der Stadt Wien. Wien. 1958. 105 p., 3 t.

Bibliogr. 105 p.

Bécs történeti statisztikai áttekintése. 3. Építkezés-és lakásügy, oktatás és képzés, kultúra, jogszolgáltatás és igazgatás.

I 2 B 141

Osnovni podaci o udelu novih preduzeca u industriji od 1952 do 1957. Investicija — proizvodnja — zaposlenost — potrosnja elektroenergije i uglja. Beograd. 1959. Sav. Zav. za Stat. 19 p.

Az új jugoszláv ipari üzemek alapadatai 1952—1957. Beruházás — termelés — foglalkoztatottság — elektromosenergia — és szénfogyasztás.

322 298

Popolazione e circoscrizioni amministrative dei comuni. Popolazione residente dei comuni calcolata al 31 dicembre 1955, 1956, 1957. Variazioni territoriali e di nome nelle circoscrizioni amministrative nell'anno 1957. Roma. 1958. Ist. Centrale di Statistica. VII, 232 p.

Az olasz községek népessége és közigazgatása, 1955., 1956., 1957.

I 32 C 201

Quante, P.: Die Abwanderung aus der Landwirtschaft. Kiel. 1958. V, 221 p.

A mezőgazdaságból való elvándorlás.

322 296

Recherches sur la famille. — Studies of the family. — Untersuchungen über die Familie. Vol 2. Séminaire 1955 du Séminaire International de Recherche sur la Famille et de l'Institut UNESCO des Sciences Sociales. Cologne-Göttingen. 1957. XI, 337 p.

Vizsgálódások a családról.

322 538

Le Rilevazioni statistiche in Italia dal 1861 al 1956. Statistiche demografiche e sociali. Roma. 1957. Ist. Centrale di Stat. VII, 410 p.

Statisztikai adatgyűjtések Olaszországban, 1861—1956. Demográfia és szociális statisztika.

322 153

Ritter, K.: Agrarwirtschaft und Agrarpolitik im Kapitalismus. Dresden. 1956. XVI, 921 p.

Bibliogr. 901—920. p.

Agrárgazdaság és agrárpolitika a kapitalizmusban.

322 540

Rusdrycksförsäljningen m. m. 1957. — Sale of spirits and wines etc. Stockholm. 1959. VIII, 66 p.

Svédország szesz-és boreladási statisztikája, 1957.

I 41 C 175

Samhällets barnavard. År 1957. Public child welfare. Stockholm. 1959. 47 p.

Svéd állami gyermekvédelem, 1957.

I 41 C 138

Sheldon, H. D.: The older population of the United States. Intr. and summary chapters by C. Tibbitts. New York—London. 1958. XIII, 223 p.

Az Egyesült Államok idősebb népessége.

322 544

Sommario di statistiche storiche Italiane 1861—1955. Ist. Centrale di Statistica. Roma. 1958. 5, 233 p.

Olaszország történeti statisztikájának összefoglalása, 1861—1955.

I 32 B 173

Statistical summary of the mineral industry. Production, exports and imports 1952—1957. Statistical Section of the Mineral Resources Division of Overseas Geological Surveys. London. 1959. 377 p.

Az ásványbányászat statisztikája. Termelés, kivitel és behozatal, 1952—1957.

I 36 C 88

Statisticka služba prirodnog kretanja stanovništva. Upustva za maticare. Beograd. 1958. Sav. Zav. za Stat. 46 p., 6 t.

A jugoszláv lakosság természetes népszaporodásának statisztikája. Utasítás az anyakönyvi hivatal részére.

217 595

Statistiek van het bibliotheekwezen 1953. Centraal Bureau voor de Statistiek. Utrecht. 1954. 68 p.

Hollandia könyvtárügyi statisztikája, 1953.

I 37 B 76

Statistika površina i prinosa poljoprivrednih kultura. Beograd. 1958. Sav. Zav. za Stat. 68 p.

A mezőgazdasági terület és terméshozam statisztikája Jugoszláviában.

217 594

Statistika skola prvog i drugog stupnja. Beograd. 1958. Sav. Zav. za Stat. 176 p., 3 mell.

Alap- és középfokú iskolák statisztikájának módszertana Jugoszláviában.

217 591

Statistique réduite des services postaux 1957. Trafic — Résultat financier. Union Postale Universelle. Berne. 1959. 39 p.

Nemzetközi posta-statisztika, 1957. Forgalom, pénzügyi eredmények.

I 31 B 45

Statistiques. Renseignements complémentaires pour 1956. — Statistics. Complementary figures for 1956.

Union Internationale des Producteurs et Distributeurs d'Énergie Électrique. — International Union of Producers and Distributors of Electrical Energy. Paris. 1957. 63 p.

Franciaország energiatermelési és -elosztási statisztikája, 1956.

I 33 B 130

Taeuber, C.—Taeuber, I. B.: The changing population of the United States. (A lucid summary of population trends in the United States since 1790.) (-Appendix: Sources for national demographic statistics.) U. S. Dept. of Commerce. Bureau of the Census. New York—London. 1958. XI, 357 p.

Az Egyesült Államok népességének változása. (Az Egyesült Államok népességi trendjének összefoglalása 1790 óta).

319 934

Terméseredmények 1958. Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1959. Stat. Kiadó. 142 p.

(Statisztikai időszaki közlemények 23.)

I 1 B 113/23

Trade yearbook. 1958. Vol. 12. Annuaire du commerce. — Anuario de comercio. Rome. 1959. FAO. XVII, 321 p.

Nemzetközi kereskedelmi statisztikai évkönyv, 1958.

I 32 B 172

Uppgifter om bankerna samt uppgifter om fondkommissionärer och fondbörs för år 1958. — Yearly banking and stock exchange statistics. Stockholm. 1959. 29 p.

Svéd bank- és tőzsdestatistika, 1958.

I 41 C 9

Uputstvo za sprovođenje registracije učenika u privredi. Beograd. 1958. Sav. Zav. za Stat. 12 p.

Utastás az ipari tanulók összehúzásához Jugoszláviában.

215 079

Väestömuutokset 1957. — Bevolkningsrörelsen. — Vital statistics. Helsinki. 1959. 77 p.

Finnország népmozgalmi statisztikája, 1957.

I 43 B 127

Vilenszkij, M. A.: Razvitie elektrifikacii SzSzsZR. Moszkva. 1958. 182 p., 2 t.

Bibliogr. 179—183. p.

A Szovjetunió villamosításának fejlődése.

221 665

Werner, K.: Die Industriestatistik der Bundesrepublik Deutschland. Berlin. 1958. 171 p.

Bibliogr. 167—168. p.

A Német Szövetségi Köztársaság iparstatisztikája.

321 934

Winnick, L.: American housing and its use. The demand for shelter space. New York—London. 1957. XIV, 143 p.

Az amerikai lakásügy.

318 430

Zirai bünye ve istihsal. — Agricultural structure and production. 1946—1954. Ankara. 1955. IV, 163 p.

Törökország mezőgazdaságának struktúrája és termelése, 1946—1954.

I 50 B 16

Zirai istatistik özetleri 1936—1957. — The summary of agricultural statistics. Ankara. 1958. 16 p.

Törökország mezőgazdasági statisztikája, 1936—1957.

I 50 B 15

EGYÉB KIADVÁNYOK

Fischer, H. R.—Perlt, H.: Die Erde. Taschenatlas. Gotha. 1957. 126, 79 p. 30 térk.

A föld. Zsebatlasz.

103 939

Hartig, H.—Schmidt, R.: Kohle, Erdöl und Erdgas. Halle. 1957. XIX, 282 p.

Szén, kőolaj és földgáz.

322 307

Luther, E. W.: Ethiopia today. Stanford, Calif.—London. 1958. 158 p., 1 térk.

A mai Etiópia.

217 655

Manual of the international statistical classification of diseases, injuries, and causes of death. Based on the recomm. of the Seventh Revision Conference, 1955. Adopted by the Ninth World Health Assembly. Vol. 1. — Vol. 2. Alphabetical index. Geneva. 1957. WHO. 2 db.

A betegségek, balesetek, halálokok nemzetközi statisztikai osztályozásának kézikönyve. 1—2. köt. Betűrendes mutató.

322 171—2

Saint—Germès, J.: Économie algérienne. Alger. 1955. 439 p., 1 térk.

Algéria gazdasága.

318 473—4

Vigman, F. K.: Crisis of the cities. Washington. 1955. VIII, 155 p.

Bibliogr. 147—151. p.

Az amerikai városok válsága.

322 551

Wykaz gromad Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wedlug stanu z dnia 1. 7. 1952 g. Warszawa. 1952. Główny Urząd Stat. 287 p.

Lengyel Népköztársaság helységnévtára, 1952. január 7. állapot szerint.

322 148

STATISZTIKAI SZEMLE

Megjelenik havonta egyszer

Felelős szerkesztő: Kenessey Zoltán

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly u. 5—7. Telefon: 155—208

Kiadóhivatal: Budapest II., Keleti Károly u. 18/b. Telefon: 358—530 (305. mellék)

Kiadja: a Statisztikai Nyomtatvány- és Folyóiratkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Garádi László

Előfizethető a Posta Központi Hírlapirodánál (Bp. V., József nádor tér 1.)

és bármelyik postahivatalnál

Előfizelési díj: félévre 54,— Ft, egy évre 108,— Ft

*Csekk számlaszám: egyéni 61.272, közületi 61.066 (vagy átutalás az MNB 47. sz. folyószámlájára.)

A folyóirat régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlap Iroda Újságboltjában

(Budapest V., József Attila utca 3.)

59.2269. Állami Nyomda, Budapest

Terjeszti a Magyar Posta

I. A JELENLÉVŐ SZEMÉLYEK ADATAI

6261

KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
1960. évi népszámlálás

A) Minta

ÖSSZEÍRÓÍV
a személyek és lakások
számbavételére.

Az adatszolgáltatás kötelező. Aki a valóságnak meg nem felelő adatokat szolgáltat, azt a törvény bünteti. Az adatokat a Központi Statisztikai Hivatal csak statisztikai célra használja fel.

Község (város), megye, járás:

Sor-sz.	A jelenlévő személy		1. személy:	Üresen hagyandó	2. személy:	Üresen hagyandó
1	családi és utóneve:		☐	☐
2	neme:		férfi (fiú)—nő (leány)	☐	férfi (fiú)—nő (leány)	☐
3	családi állása:		családfő—feleség—élettárs—gyermek— testvér—apa—anya—nagyszülő—unoka— após—anyós—egyedülálló—egyéb, még- pedig:	☐	családfő—feleség—élettárs—gyermek— testvér—apa—anya—nagyszülő—unoka— após—anyós—egyedülálló—egyéb, még- pedig:	☐
4	születésének időpontja:		1..... év hó nap	☐	1..... év hó nap	☐
5	családi állapota:		nőtlen, hajadon—házas—özvegy— törvényesen elvált	☐	nőtlen, hajadon—házas—özvegy— törvényesen elvált	☐
6	házasságkötésének éve (évei):		1....., 1....., 1....., 1.....	☐	1....., 1....., 1....., 1.....	☐
7	gyermekének száma:		a) összesen született b) életben lévő	☐	a) összesen született b) életben lévő	☐
8	állandó lakóhelye (lakása)		a)	☐	a)	☐
	a) község (város):		b)		b)	
	b) megye (ha külföld, ország):		c)		c)	
9	1949. I. 1-i állandó lakóhelye		a)	☐	a)	☐
	a) község (város):		b)		b)	
10	állampolgársága:		magyar—külföldi, mégpedig:	☐	magyar—külföldi, mégpedig:	☐
	anyanyelve:		magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:		magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:	
12	nemzetisége:		magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:	☐	magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:	☐
13	anyanyelvén kívül milyen más nyelven beszél még:		☐	☐
14	írni-olvasni tudása:		ír, olvas—csak olvas—nem ír, nem olvas	☐	ír, olvas—csak olvas—nem ír, nem olvas	☐
15	iskolai végzettsége:		a) általános (elemi) isk.....osztályát	☐	a) általános (elemi) isk.....osztályát	☐
			b) polgári iskola " végezte		b) polgári iskola " végezte	
			c) középiskola " végezte		c) középiskola " végezte	
			d) egyetem (főiskola)évfolyamát		d) egyetem (főiskola)évfolyamát	
16	ha középiskolába járt, vagy jár,		a) a középiskola megjelölése:	☐	a)	☐
	b) érettségi bizonyítványa (képesítője):		b) van—nincs		b) van—nincs	
17	ha egyetemre (főiskolára) járt, vagy jár,		a) az egyetem (főiskola) megnevezése:	☐	a)	☐
			b) ha van oklevele, oklevelének (okleveleinek) megnevezése és megszerzésének éve (évei):		b) egyetem kar 1..... évben 1..... évben	
			c) ha oklevelet nem szerzett, vég bizonyítványa:		c) van—nincs	

Melléklet a Statisztikai Szemléhez

I. A JELENLÉVŐ SZEMÉLYEK ADATAI

				Cs. 1.	Cs. 2.	H.
3. személy:	Üresen hagyandó	4. személy:	Üresen hagyandó	Üresen hagyandó	Üresen hagyandó	Üresen hagyandó
.....	☐	☐	☐	☐	☐
<i>férj (fiú)—nő (leány)</i>	☐	<i>férj (fiú)—nő (leány)</i>	☐	<i>férj (fiú)—nő (leány)</i>	☐	3
családfeleség—élettárs—gyermek— testvér—apa—anya—nagy szülő—unoka— após—anyós—egyedülálló—egyéb, mégpedig:	☐	családfeleség—élettárs—gyermek— testvér—apa—anya—nagy szülő—unoka— após—anyós—egyedülálló—egyéb, mégpedig:	☐	családfeleség—élettárs—gyermek— testvér—apa—anya—nagy szülő—unoka— após—anyós—egyedülálló—egyéb, mégpedig:	☐	☐
1..... év hó nap	☐	1..... év hó nap	☐	1..... év hó nap	☐	☐
<i>nőtlen, hajadon—házas—özvegy— törvényesen elvált</i>	☐	<i>nőtlen, hajadon—házas—özvegy— törvényesen elvált</i>	☐	<i>nőtlen, hajadon—házas—özvegy— törvényesen elvált</i>	☐	☐
1....., 1....., 1....., 1.....	☐	1....., 1....., 1....., 1.....	☐	1....., 1....., 1....., 1.....	☐	☐
a) összesen született b) életben lévő	☐	a) összesen született b) életben lévő	☐	a) összesen született b) életben lévő	☐	X
a)	☐	a)	☐	a)	☐	☐
b)	☐	b)	☐	b)	☐	☐
c)	☐	c)	☐	c)	☐	☐
a)	☐	a)	☐	a)	☐	☐
b)	☐	b)	☐	b)	☐	☐
magyar—külföldi, mégpedig:	☐	magyar—külföldi, mégpedig:	☐	magyar—külföldi, mégpedig:	☐	☐
magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:	☐	magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:	☐	magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:	☐	☐
magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:	☐	magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:	☐	magyar—szlovák—román—német—horvát— szerb—egyéb délszláv—cigány—egyéb, mégpedig:	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐
ír, olvas—csak olvas—nem ír, nem olvas	☐	ír, olvas—csak olvas—nem ír, nem olvas	☐	ír, olvas—csak olvas—nem ír, nem olvas	☐	☐
a) általános (elemi) isk.....osztályát	☐	a) általános (elemi) isk.....osztályát	☐	a) általános (elemi) isk.....osztályát	☐	☐
b) polgári iskola	☐	b) polgári iskola	☐	b) polgári iskola	☐	☐
c) középiskola	☐	c) középiskola	☐	c) középiskola	☐	☐
d) egyetem (főiskola)évfolyamát	☐	d) egyetem (főiskola)évfolyamát	☐	d) egyetem (főiskola)évfolyamát	☐	X
a)	☐	a)	☐	a)	☐	☐
b) van—nincs	☐	b) van—nincs	☐	b) van—nincs	☐	X
a)	☐	a)	☐	a)	☐	☐
..... egyetem	☐ egyetem	☐ egyetem	☐	☐
..... kar	☐ kar	☐ kar	☐	☐
b) 1..... évben	☐	b) 1..... évben	☐	b) 1..... évben	☐	☐
..... 1..... évben	☐ 1..... évben	☐ 1..... évben	☐	☐
c) van—nincs	☐	c) van—nincs	☐	c) van—nincs	☐	☐

a) földtulajdon: kh. ☐ -öl	a) földtulajdon: kh. ☐ -öl	a) földtulajdon: kh. ☐ -öl	37	☐	37	☐
b) bérbevett föld: kh. ☐ -öl	b) bérbevett föld: kh. ☐ -öl	b) bérbevett föld: kh. ☐ -öl	38	☐	38	☐
c) illetményföld: kh. ☐ -öl	c) illetményföld: kh. ☐ -öl	c) illetményföld: kh. ☐ -öl	39	☐	39	☐
d) bérbeadott föld: kh. ☐ -öl	d) bérbeadott föld: kh. ☐ -öl	d) bérbeadott föld: kh. ☐ -öl	40	☐	40	☐
e) gazdaság: kh. ☐ -öl	e) gazdaság: kh. ☐ -öl	e) gazdaság: kh. ☐ -öl	42	☐	42	☒
f) szántó: kh. ☐ -öl	f) szántó: kh. ☐ -öl	f) szántó: kh. ☐ -öl	43	☐	43	☐
g) szőlő: kh. ☐ -öl	g) szőlő: kh. ☐ -öl	g) szőlő: kh. ☐ -öl	44	☐	44	☒
			46	☐	46	☒
a) alkalmazásban álló—termelőszöv. tag —önálló—segítő családtag—nyugdíjas	a) alkalmazásban álló—termelőszöv. tag —önálló—segítő családtag—nyugdíjas	a) alkalmazásban álló—termelőszöv. tag —önálló—segítő családtag—nyugdíjas	48	☐	48	☐
b) szellemi dolgozó—fizikai dolgozó	b) szellemi dolgozó—fizikai dolgozó	b) szellemi dolgozó—fizikai dolgozó	50	☐	50	☐
c) szakmunkás—betanított munkás— segédmunkás—napszámos—hivatalsegéd —bedolgozó—ipari tanuló—egyéb, mégpedig:	c) szakmunkás—betanított munkás— segédmunkás—napszámos—hivatalsegéd —bedolgozó—ipari tanuló—egyéb, mégpedig:	c) szakmunkás—betanított munkás— segédmunkás—napszámos—hivatalsegéd —bedolgozó—ipari tanuló—egyéb, mégpedig:	52	☐	52	☐
a)	a)	a)	54	☐	54	☐
b)	b)	b)	56	☐	56	☐
..... alkalmazott alkalmazott alkalmazott	58	☐	58	☐
a)	a)	a)	60	☐	60	☐
b) kh. ☐ -öl c) kh. ☐ -öl	b) kh. ☐ -öl c) kh. ☐ -öl	b) kh. ☐ -öl c) kh. ☐ -öl	61	☐	61	☐
d)	d)	d)	63	☐	63	☐
e)	e) ☒	e) ☒	65	☐	65	☒
f)	f)	f)	67	☐	67	☐
a) 1959. év hó napja óta	a) 1959. év hó napja óta	a) 1959. év hó napja óta	69	☐	69	☐
b) látogatás—üdülés—kórházi ápolás— egyéb, mégpedig:	b) látogatás—üdülés—kórházi ápolás— egyéb, mégpedig:	b) látogatás—üdülés—kórházi ápolás— egyéb, mégpedig:	71	☐	71	☐
			73	☒	73	☐
				☒		☒
				☐		☒
				☐		☐

II. AZ IDEIGLENESEN TÁVOLLEVŐ SZEMÉLYEK ADATAI

Sor-sz.	Az ideiglenesen távollevő személy	1. személy:	Üresen hagyandó	2. személy:	Üresen hagyandó	3. személy:	Üresen hagyandó															
1	családi és utóneve:	☐	☐	☐															
2	neme:	<i>férfi (fiú)—nő (leány)</i>	☐	<i>férfi (fiú)—nő (leány)</i>	☐	<i>férfi (fiú)—nő (leány)</i>	☐															
3	családi állása:	<i>családfő—feleség—élettárs—gyermek—testvér—apa—anya—nagy szülő—unoka—após—anyós—egyedülálló—egyéb, mégpedig:</i>	☐	<i>családfő—feleség—élettárs—gyermek—testvér—apa—anya—nagy szülő—unoka—após—anyós—egyedülálló—egyéb, mégpedig:</i>	☐	<i>családfő—feleség—élettárs—gyermek—testvér—apa—anya—nagy szülő—unoka—após—anyós—egyedülálló—egyéb, mégpedig:</i>	☐															
4	születésének időpontja:	1..... év hó nap	☐	1..... év hó nap	☐	1..... év hó nap	☐															
5	családi állapota:	<i>nőtlen, hajadon—házas—özvegy—törvényesen elvált</i>	☐	<i>nőtlen, hajadon—házas—özvegy—törvényesen elvált</i>	☐	<i>nőtlen, hajadon—házas—özvegy—törvényesen elvált</i>	☐															
6	iskolai végzettsége:	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 80%;">a) ált. (elemi) isk. ... osztályát</td> <td rowspan="4" style="width: 5%; text-align: center; vertical-align: middle;">végezte</td> </tr> <tr> <td>b) polgári iskola</td> </tr> <tr> <td>c) középiskola</td> </tr> <tr> <td>d) egyetem (főisk.) ... évfolyamát</td> </tr> </table>	a) ált. (elemi) isk. ... osztályát	végezte	b) polgári iskola	c) középiskola	d) egyetem (főisk.) ... évfolyamát	☐	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 80%;">a) ált. (elemi) isk. ... osztályát</td> <td rowspan="4" style="width: 5%; text-align: center; vertical-align: middle;">végezte</td> </tr> <tr> <td>b) polgári iskola</td> </tr> <tr> <td>c) középiskola</td> </tr> <tr> <td>d) egyetem (főisk.) ... évfolyamát</td> </tr> </table>	a) ált. (elemi) isk. ... osztályát	végezte	b) polgári iskola	c) középiskola	d) egyetem (főisk.) ... évfolyamát	☐	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 80%;">a) ált. (elemi) isk. ... osztályát</td> <td rowspan="4" style="width: 5%; text-align: center; vertical-align: middle;">végezte</td> </tr> <tr> <td>b) polgári iskola</td> </tr> <tr> <td>c) középiskola</td> </tr> <tr> <td>d) egyetem (főisk.) ... évfolyamát</td> </tr> </table>	a) ált. (elemi) isk. ... osztályát	végezte	b) polgári iskola	c) középiskola	d) egyetem (főisk.) ... évfolyamát	☐
a) ált. (elemi) isk. ... osztályát	végezte																					
b) polgári iskola																						
c) középiskola																						
d) egyetem (főisk.) ... évfolyamát																						
a) ált. (elemi) isk. ... osztályát	végezte																					
b) polgári iskola																						
c) középiskola																						
d) egyetem (főisk.) ... évfolyamát																						
a) ált. (elemi) isk. ... osztályát	végezte																					
b) polgári iskola																						
c) középiskola																						
d) egyetem (főisk.) ... évfolyamát																						
7	érettségi bizonyítványa (képesítője):	<i>van—nincs</i>	☐	<i>van—nincs</i>	☐	<i>van—nincs</i>	☐															
8	egyetemi oklevele:	<i>van—nincs</i>	☐	<i>van—nincs</i>	☐	<i>van—nincs</i>	☐															
9	a) földtulajdona: b) gazdasága (saját kezelésű földje):	a) kh. ☐ -öl b) kh. ☐ -öl	☐	a) kh. ☐ -öl b) kh. ☐ -öl	☐	a) kh. ☐ -öl b) kh. ☐ -öl	☐															
10	foglalkozása:	☐	☐	☐															
11	a) foglalkozási viszonya: b) ha alkalmazásban áll, vagy termelőszövetkezeti tag: c) ha fizikai dolgozó:	<i>a) alkalmazásban álló—term.-szöv. tag—önálló—segítő családtag—nyugdíjas b) szellemi dolgozó—fizikai dolgozó c) szakmunkás—betanított munkás—segédm.—napszámos—hivatalsegéd—bedolgozó—ipari tanuló—egyéb, mégpedig:</i>	☐	<i>a) alkalmazásban álló—term.-szöv. tag—önálló—segítő családtag—nyugdíjas b) szellemi dolgozó—fizikai dolgozó c) szakmunkás—betanított munkás—segédm.—napszámos—hivatalsegéd—bedolgozó—ipari tanuló—egyéb, mégpedig:</i>	☐	<i>a) alkalmazásban álló—term.-szöv. tag—önálló—segítő családtag—nyugdíjas b) szellemi dolgozó—fizikai dolgozó c) szakmunkás—betanított munkás—segédm.—napszámos—hivatalsegéd—bedolgozó—ipari tanuló—egyéb, mégpedig:</i>	☐															
12	munkáltatójának, ill. termelőszövetkezetének cégszerű neve és címe (község, város, utca, házszám):	☐	☐	☐															
13	a) mióta } tartózkodik b) miért } távol családjától:	a) 1959. év hó napja óta b) látogatás—üdülés—kórházi ápolás—egyéb, mégpedig:	☐	a) 1959. év hó napja óta b) látogatás—üdülés—kórházi ápolás—egyéb, mégpedig:	☐	a) 1959. év hó napja óta b) látogatás—üdülés—kórházi ápolás—egyéb, mégpedig:	☐															
14	ideiglenes tartózkodási helye a) község (város): b) megye (ha külföld, ország):	a) b)	☐	a) b)	☐	a) b)	☐															
15	családfőjének családi és utóneve:	☒	☒	☒															

III. A HUZAMOSAN TÁVOLLEVŐ SZEMÉLYEK ADATAI

Sor- sz.	A huzamosan távollevő személy	1. személy:	Üresen hagyandó	2. személy:	Üresen hagyandó	3. személy:	Üresen hagyandó
1	családi és utóneve:	☐	☐	☐
2	neme:	<i>férji (fiú)—nő (leány)</i>	☐	<i>férji (fiú)—nő (leány)</i>	☐	<i>férji (fiú)—nő (leány)</i>	☐
3	családi állása:	<i>családfő—feleség—élettárs—gyermek</i> <i>—testvér—apa—anya—nagy szülő—</i> <i>unoka—após—anyós—egyedülálló—</i> egyéb, mégpedig:	☐	<i>családfő—feleség—élettárs—gyermek</i> <i>—testvér—apa—anya—nagy szülő—</i> <i>unoka—após—anyós—egyedülálló—</i> egyéb, mégpedig:	☐	<i>családfő—feleség—élettárs—gyermek</i> <i>—testvér—apa—anya—nagy szülő—</i> <i>unoka—após—anyós—egyedülálló—</i> egyéb, mégpedig:	☐
4	születésének időpontja:	1..... év hó nap	☐	1..... év hó nap	☐	1..... év hó nap	☐
5	a) földtulajdona:	a) kh. ☐ -öl	☐	a) kh. ☐ -öl	☐	a) kh. ☐ -öl	☐
	b) gazdasága (saját kezelésű földje):	b) kh. ☐ -öl	☐	b) kh. ☐ -öl	☐	b) kh. ☐ -öl	☐
6	foglalkozása:	☐	☐	☐
7	a) foglalkozási viszonya:	a) alkalmazásban álló—term.-szöv. tag	☐	a) alkalmazásban álló—term.-szöv. tag	☐	a) alkalmazásban álló—term.-szöv. tag	☐
	b) ha alkalmazásban áll, vagy termelőszövetkezeti tag:	—önálló—segítő családtag—nyugdíjas	☐	—önálló—segítő családtag—nyugdíjas	☐	—önálló—segítő családtag—nyugdíjas	☐
	c) ha fizikai dolgozó:	b) szellemi dolgozó—fizikai dolgozó	☐	b) szellemi dolgozó—fizikai dolgozó	☐	b) szellemi dolgozó—fizikai dolgozó	☐
		c) szakmunkás—betanított munkás—segédm.—napszámos—hivatalsegéd	☐	c) szakmunkás—betanított munkás—segédm.—napszámos—hivatalsegéd	☐	c) szakmunkás—betanított munkás—segédm.—napszámos—hivatalsegéd	☐
		—bedolgozó—ipari tanuló—egyéb, mégpedig:	☐	—bedolgozó—ipari tanuló—egyéb, mégpedig:	☐	—bedolgozó—ipari tanuló—egyéb, mégpedig:	☐
8	a) mióta } tartózkodik	a) 19..... év hó	☐	a) 19..... év hó	☐	a) 19..... év hó	☐
	b) miért } távol családjától: napja óta	☐ napja óta	☐ napja óta	☐
		b) munkavégzés—tanulás—egyéb, mégpedig:	☐	b) munkavégzés—tanulás—egyéb, mégpedig:	☐	b) munkavégzés—tanulás—egyéb, mégpedig:	☐
9	milyen időközökben jár haza családjához:	hetenként—kéthetenként—havonta—egyéb időközönként, mégpedig:	☐	hetenként—kéthetenként—havonta—egyéb időközönként, mégpedig:	☐	hetenként—kéthetenként—havonta—egyéb időközönként, mégpedig:	☐
10	huzamos tartózkodási helye	a) község (város): b) megye (ha külföld, ország):	☐	a) b)	☐	a) b)	☐
11	hol lakik (huzamos tartózkodási helyén):	munkásszálláson—diákokotthonban—albérletben—rokonnál—egyéb helyen, mégpedig:	☐	munkásszálláson—diákokotthonban—albérletben—rokonnál—egyéb helyen, mégpedig:	☐	munkásszálláson—diákokotthonban—albérletben—rokonnál—egyéb helyen, mégpedig:	☐
12	családfőjének családi és utóneve:	☒	☒	☒

